

Undersökningar på Kungsgården 2015

Gamla Uppsala – framväxten av ett mytiskt centrum

Undersökningar på Kungsgården 2015

Gamla Uppsala – framväxten av ett mytiskt centrum

Arkeologisk undersökning

L1941:2381, L1941:3097, L1941:3118, L1941:3039

Gamla Uppsala 21:26, 21:76, 77:2

Uppsala kommun

Uppland

Per Frölund, Joakim Kjellberg och John Ljungkvist

Upplandsmuseets rapporter 2024:17

ISSN 1654-8280

BEARBETNING AV FOTON: Per Frölund, Olle Norling, Upplandsmuseet

BEARBETNING AV PLANER: Per Frölund

OMSLAGSBILD: Stolphål till medeltida byggnad. Foto: John Ljungkvist, Uppsala universitet.

GRANSKNING: Anna Ölund

UPPHOVSRÄTT: om inget annat anges: Creative Commons licens CC BY. © Lantmäteriet, dnr I2014/00634

GRAFISK FORMGIVNING OCH PRODUKTION: Malin Lucas

DIGITALT TRYCK: Kph, Uppsala

© UPPLANDSMUSEET, 2024

Upplandsmuseet
Drottninggatan 7, 753 10 Uppsala
Telefon 018-169100
www.upplandsmuseet.se

Innehåll

Sammanfattning	6
Inledning	8
Kunskapsläge och vetenskapligt syfte	9
Boplotsområde L1941:3118 (Norra gårdet)	9
Boplotsområde L1941:3097 (Norr om kyrkan).....	11
Gravfält L1941:2381 (Östra terrassen)	14
Vetenskapligt syfte och målsättning	16
Förmedling	18
Undersökningsresultat	20
Boplotsområde L1941:3118 (Norra gårdet)	20
Boplotsområde L1941:3097 (Norr om kyrkan) och gravfält L1941:2381 (östra terrassen).....	41
Grundläggande tolkningar	105
Särskilda frågeställningar.....	105
Administrativa uppgifter	114
Referenser	115
Bilagor	118

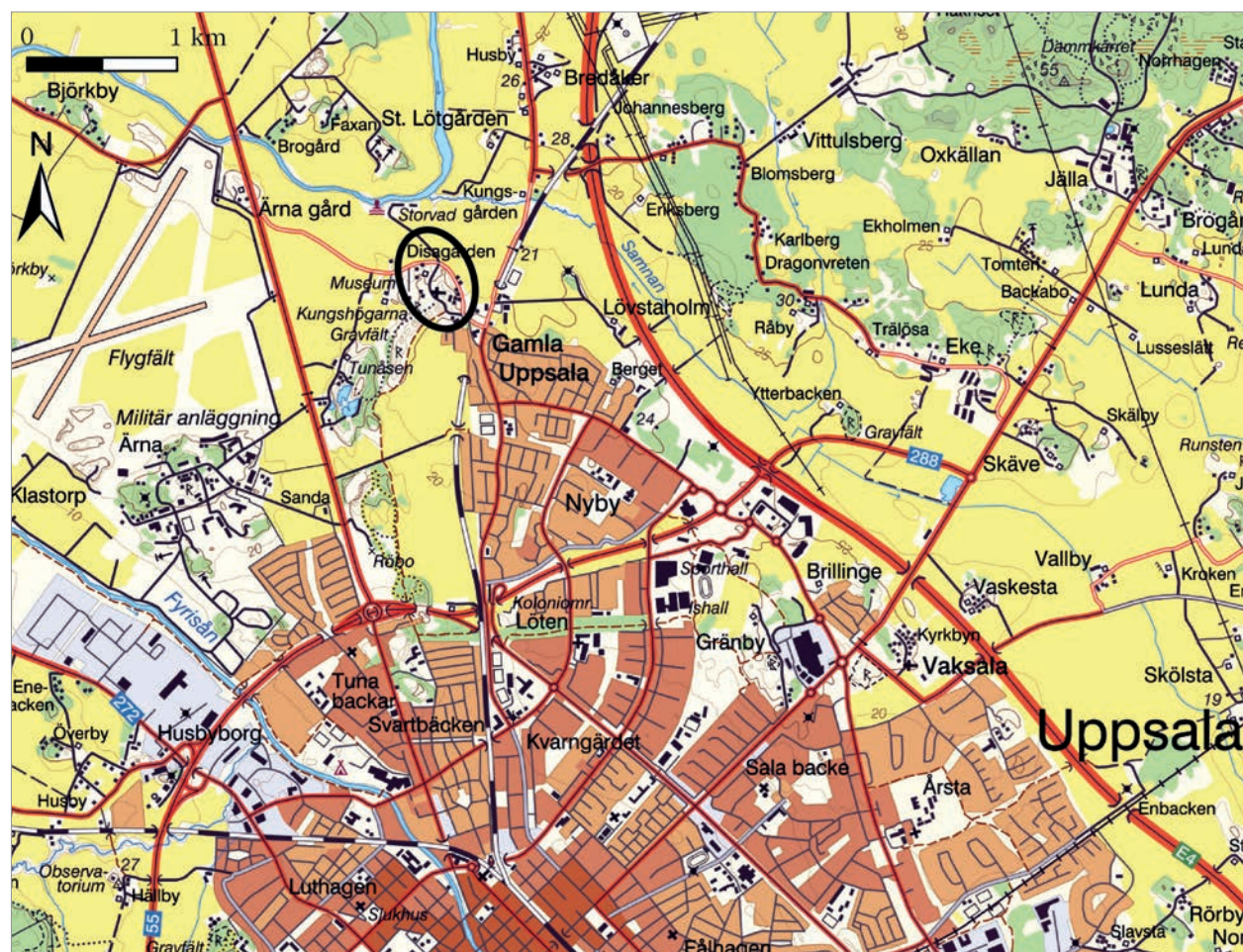
Sammanfattning

Avdelning Arkeologi vid Upplandsmuseet och Institutionen för Arkeologi och Antik historia vid Uppsala universitet utförde tiden maj–september 2015 arkeologiska undersökningar inom forskningsprojektet Gamla Uppsala – framväxten av ett mytiskt centrum. Forskningsundersökningen berörde tre fornlämningar belägna inom Gamla Uppsala Kungsgård: L1941:3118 (figur 2–4), L1941:3097 (figur 2–3, 5) och L1941:2381 (figur 2–3, 6). Fornlämningarna ingår i Gamla Uppsala gränsbestämda område (L1941:3039)

Boplatsområde L1941:3118 omfattar en drygt 9 hektar stor yta. Den undersökta delen uppgår till 714 m². Inom undersökningsområdet dokumenterades närmare 250 arkeologiska objekt. Den övervägande delen utgjordes av stolphål, därut-

över fanns några få härdar och nedgrävningar samt kulturlager. Drygt hälften av de arkeologiska objekten har tolkats tillhöra sex byggnader och två hägnader. Fyra hus var stolpbyggda medan två var grophus. Byggnaderna har ¹⁴C-daterats till tiden 200–400, 600–800 och 900–1100.

Utbredningen och omfattningen av de arkeologiska spåren tyder på att det är fråga om en betydligt mer komplex bebyggelsemiljö än bara en enstaka gård undersökningar. Flera av byggnaderna har tolkats som ekonomibyggnader eller flerfunktionella byggnader. Byggnadernas karaktär tillsammans med ett sparsmakat fyndmaterial understryker bebyggelsens mycket påtagliga agrara karaktär (Frölund 2019).

Figur 1. Oval markering utvisar var undersökningen ägde rum. Karta: Topografi 50 skala 1:50 000.

Inom boplatssområde L1941:3097 undersöktes ett drygt 100 m² stort schakt förlagt mellan Gamla Uppsala kyrkas bogårdsmurs norra sida och den södra Kungsgårdsplatån. I schaktet framträdde en komplex stratigrafi med diversifierade kulturlagerdepositioner och konstruktioner. De yngsta aktiviteterna inom schaktet utgjordes av sentida täkter. Inom schaktet varierade lagertjockleken och två huvudsakliga och kronologiskt åtskilda aktivitetsfaser har identifierats. Den yngre fasen bestod av bebyggelse i form av en byggnad med tillhörande källare och intilliggande lager som daterats till tiden slutet av 1100-talet till cirka 1300. Lämningarnas variation var mycket stor inom den relativt blygsamma undersökningsytan. Den tydligaste medeltida lämningen bestod av en träbyggnad på stensyll försedd med ett stort spisfundament och en kallmurad källare. Fynden i det medeltida huset förutom lerklining var tämligen sparsmakat men fynd gjordes även av exklusiv karaktär som ostronskal och fragment till en Aldrevandinbägare. I källarens igenfyllningslager fanns en stor mängd ben.

Den äldre fasen bestod av ett verkstadsområde på en uppbyggd plåtå med hantverkslager och stenpackningar som daterats till 400–700. Verkstadsområdets kulturlager och stenpackningar rymde rikliga mängder hantverksavfall som degel- och gjutformsfragment, slagg av olika slag, föremål och skrot av järn, smältor av kopparlegering, bärnsten, granater, fragment av glasbägare samt sönderhuggna fragment av guldcloisonnée. Under hantverkslagren framkom åsmaterial av fin- och grovmorän som visade sig vara delar av en terrass. Under det upp till två meter tjocka terrasslagret framkom kulturlager.

Mellan Gamla Uppsala kyrkas bogårdsmurs östra sida och fastigheten Odinsborg placerades fyra schakt, schakt 4–7. Här finns ett avlångt höjdparti med gravfältet L1941:2381 nordligaste synliga grav (hög nr. 10). Det 60–70 meter långa höjdpartiet tolkades efter en undersökning 2013 som en terrass försedd med en minst 30 meter lång stenskodd fundamentalsränna (Ljungkvist, Frölund och Sarén Lundahl 2015). Fundamentsrännan och terrassen har daterats till mitten av 1100-tal respektive slutet av 1200-tal. I terrassens södra del överlagrade fundamentalsrännan ett stort kärnröse daterat till 600–675. Det kunde otvetydigt visas att hög nr. 10 vilade direkt på kärnröset från 2013 års undersökning. I terrassens sydvästra slutning framkom ytterligare spår av högen. Den nya storhögen benämns som Nordhögen. I terrassens norra del konstaterades fortsättningen på fundamentalsrännan i schakt 4. Här överlagrade fundamentalsrännan lager tillhörande terrassen liksom lager och stenpackningar från järnålder.

2015 års forskningsundersökning har givit betydande kunskap. En tidigare okänd storhög från 600-talet har konstaterats. Storhögen har kraftigt förminskats genom att under 1100-talet byggs en terrass öster om Gamla Uppsala kyrka av material från storhögen.

För första gången har konkreta byggnadslämningar som kronologiskt och kontextuellt kan knytas den medeltida ärkebiskopsgården konstaterats. Vidare har ytterligare ett förvikingatida verkstadsområde konstaterats utöver det redan kända på norra Kungsgårdsplatån. I verkstadsområdet påträffades det första hela guldföremålet funnet i Uppland på över 100 år. I norra gärdet har en komplex bebyggelsemiljö med agrara förtecken från tiden 200–1200 påträffats.

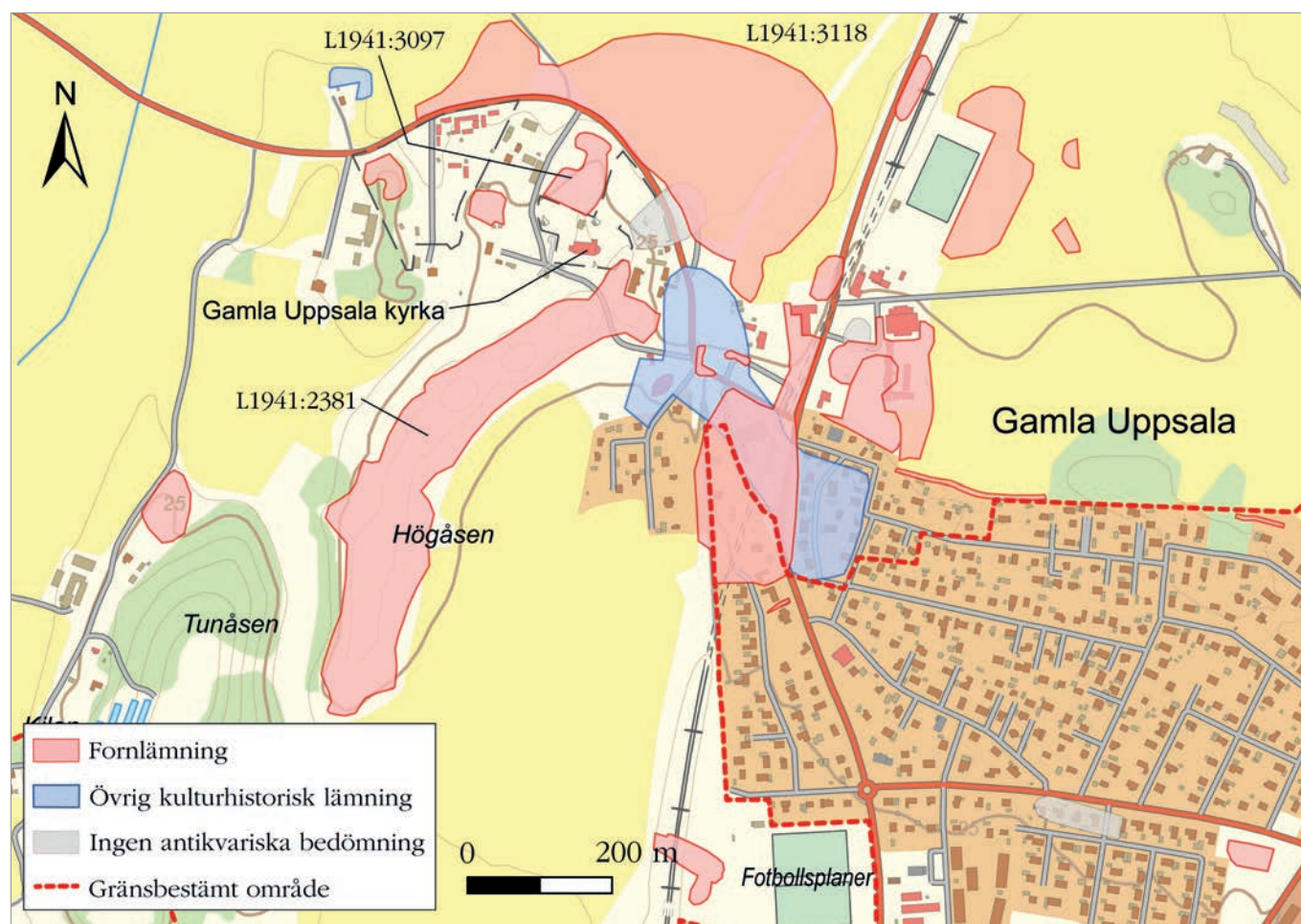

Inledning

Upplandsmuseets avdelning Arkeologi och Uppsala universitets Institution för Arkeologi och Antik historia utförde 2015 en arkeologisk undersökning efter beslut från Länsstyrelsen i Uppsala län (dnr 431-951-15). Undersökningen ingår i forskningsprojektet Gamla Uppsala – framväxten av ett mytiskt centrum och finansierades av anslag från Berit Wallenbergs stiftelse. Rapporten är sammanställd av Per Frölund, Upplandsmuseet, Joakim Kjellberg och John Ljungkvist, Uppsala universitet.

Rapporten är upplagd så att den följer fornlämningarna. Efter en *Sammanfattningen* av undersökningens viktigaste resultat kommer *Inledning*, följt av *Kunskapsläge och vetenskapligt syfte*. Projektets förmedlingsinsatser och mediabevakning redogörs för under rubriken *Förmedling*. I avsnittet *Undersökningsresultat* presenteras och

redogörs undersökningsresultaten för först boplatsoområdet L1941:3118 (Norra gärdet) följt av boplatsoområde L1941:3097 (Norr om kyrkan) och gravfältet L1941:2381 (Östra terrassen). Där redovisas vad som undersökts och dokumenterats samt hur de tolkats, de fynd som gjorts och vilka provresultat som föreligger. Separata bilagedelar (bilaga 1–12) kompletterar avsnittet liksom övergripande och detaljerade planer och sektioner. I rapporten redovisas av utrymmestekniska och överskådlighetsmässiga skäl bara relationerna mellan grupper medan relationer mellan individuella kontexter förenklats. För en fullständig matris med stratigrafiska relationer mellan samtliga dokumenterade lager, nedgrävningar och konstruktioner hänvisas till den digitala dokumentationen hos Upplandsmuseet. Avslutningsvis följer kapitlet *Grundläggande tolkningar*.

Figur 2. På kartan har de undersökta fornlämningarna markerats med sina respektive lämningnummer. Karta: Topografi 10, skala 1:10 000.

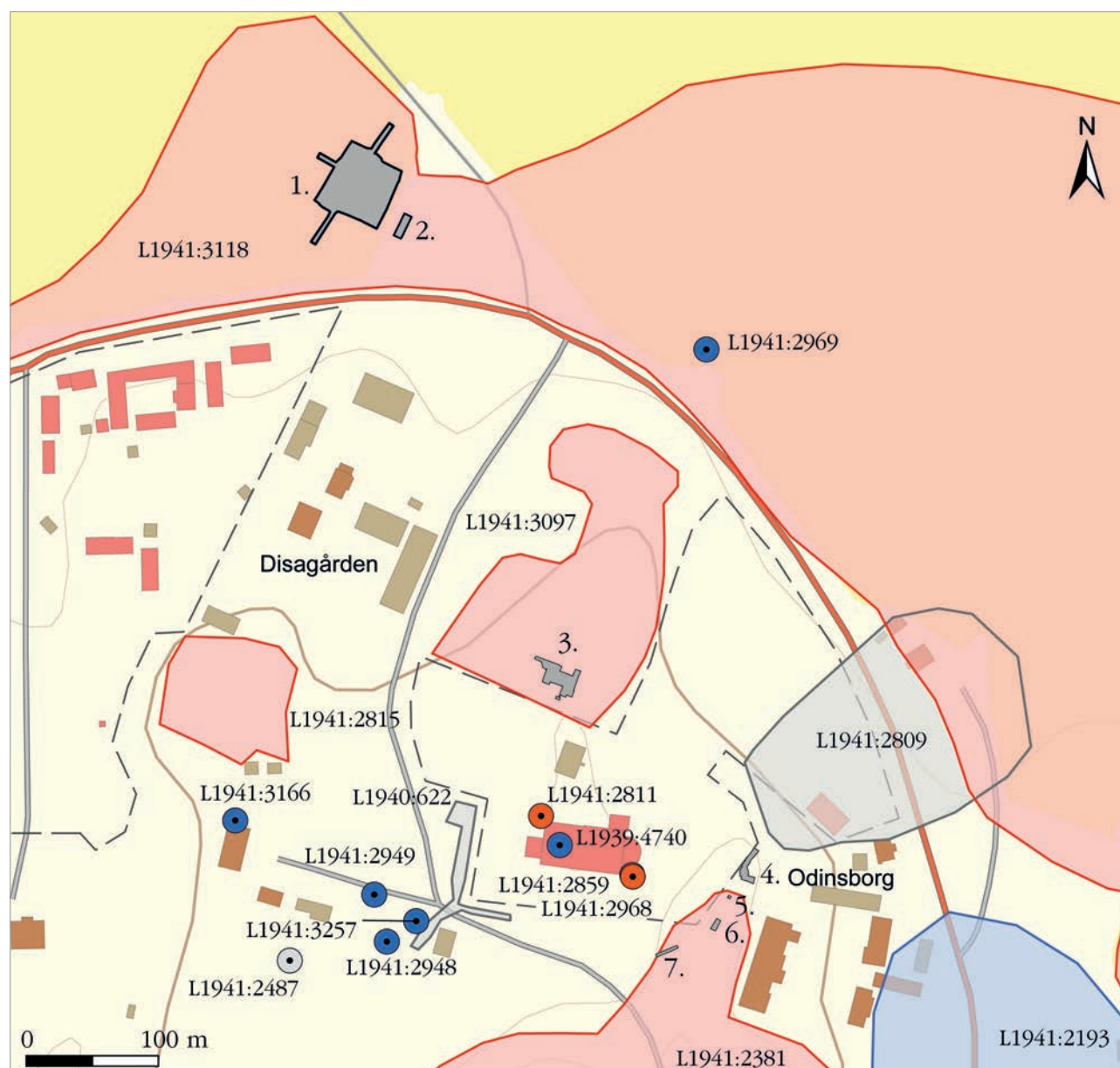
Kunskapsläge och vetenskapligt syfte

I avsnittet beskrivs kunskapsläget och därefter undersökningens vetenskapliga syfte för respektive fornlämning.

Boplatsområde L1941:3118 (Norra gårdet)

Boplatsområdet är beläget i Gamla Uppsalas norra gårdet som under historisk tid brukades av Kungsgårdarna, Backegården, Prästbolet och Löt-

gården (Rahmqvist, 1986, s. 255, tabell 24). Topografiskt är åkermarken flack och sluttar ner mot Fyrisån och Samnan i norr. Under 1600- och 1700-talen fanns äng närmast Fyrisån och Samnan, som under 1800-talet successivt uppodlades till åker. Fornlämningens kända utbredning före denna undersökning sträcker sig från Disagården i väster fram till ca 75 meter öster om Ostkustbanans gamla banvall, cirka 500 meter i öst-västlig riktning och cirka 200 meter i nord-sydlig riktning (figur 2).

Figur 3. Kartan visar undersökningsschakt 1–7, markerade som fyllda grå ytor. Med områdets lämningar enligt Riksantikvarieämbetets kulturmiljöregister. Norra gårdet är åkermarken norr om vägen (figur 5). Norra och södra Kungsgårdsplatån finns inom L1941:3097 (figur 6). Karta: Topografi 10, skala 1:2 500.

I den östra delen av fornlämningen finns det troligen flera gårdslägen (figur 2) delvis med kontinuitet från 200–1200 AD men huvudsakligen med lämningar från 600–1000 AD (Beronius Jörpeland 2013). I centrala delen är de arkeologiska objekten betydligt färre, vilket kan bero på att här var marken fuktig och säsongsviss vattensjuk (Ljungkvist 2000; Ljungkvist 2009). Det är också möjligt att den tidigmedeltida silverskatt (L1941:2969; figur 3) som år 1879 hittades i fornlämningens centrala del ska kopplas till bebyggelsen. I den västra delen visar fynd från ytkartering och metalldetektorkartering (Ljungkvist 2009; Ljungkvist och Lindkvist 2009; Frölund, Ljungkvist och Göthberg 2015) samt en georadarkartering (Trinks och Biwall 2011) på ytterligare förekomster av boplatsslämningar. Fyndmaterialet dateras till framförallt vikingatid och tidig medeltid. Materialet är av noterbart hög kvalitet och består bland annat av en guldsmalta, flera silversmältor, hacksilver samt doppskor till svärd och del av ett gotländskt dossparne. Fynden är av en omfattning och av

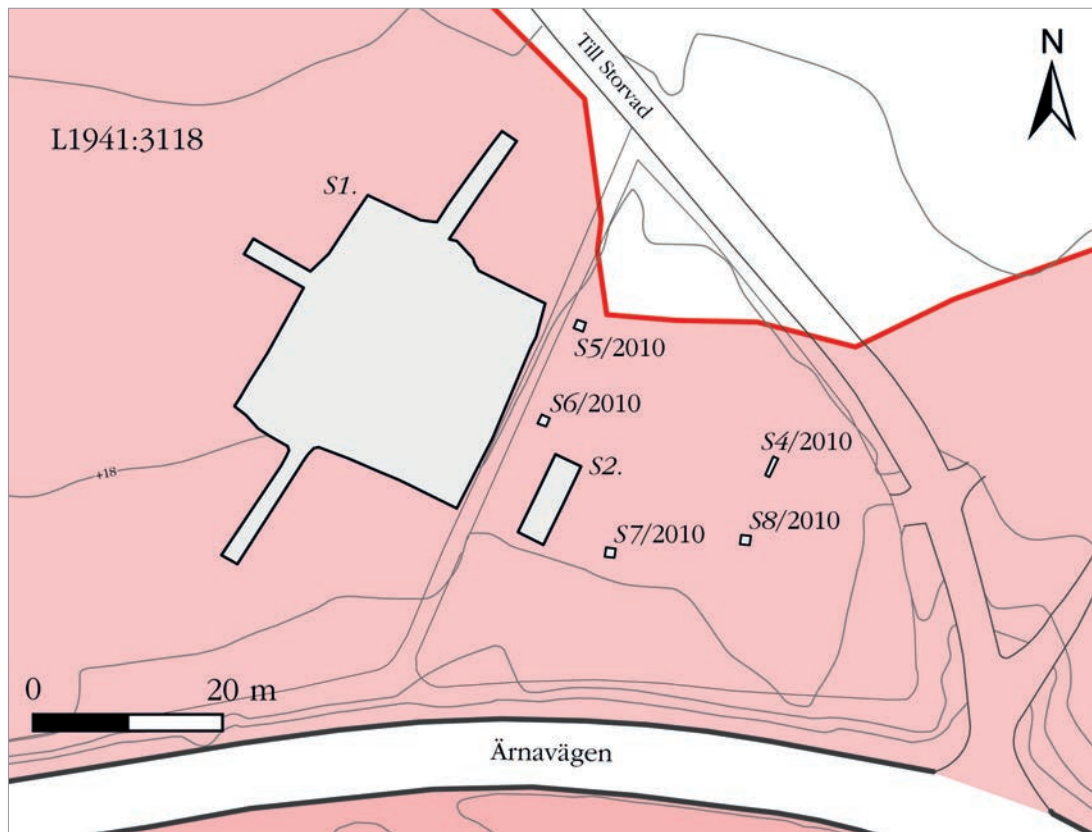
sådan kvalitet att en skrotdepå av ädelmetall eller verkstad inte kan uteslutas. Boplatssområdets läge nedanför Kungsgårdens stora monument och fyndens karaktär indikerar därför en bebyggelse som skiljer sig från övrig samtida bebyggelse.

De undersökta delarna av boplatssområde L1941:3118 ligger i fornlämningens västra del. Det större schaktet (figur 5, S1) ligger i åkermark medan det mindre schaktet (figur 5, S2) ligger i åkermark som legat i träda sedan början av 2000-talet. Det här området aktualiserades 2008 vid en okulärbesiktning (Ljungkvist 2009) som syftade till att avgränsa Kungsgårdssområdet åt norr. I samband med besiktningen påträffades inom en begränsad yta en påtaglig koncentration av boplatssindikerande fynd i form av bränd lera, järnslag, brända ben och järnålderskeramik. Den östra delen av samma yta provundersöktes 2010 (figur 5, S4–8) då kulturlager konstaterades i fyra av fem schakt (Frölund, Ljungkvist och Göthberg 2015).

Lämnings-nr	Typ	Antikvarisk bedömning
L1939:4740	Kyrka/kapell	Möjlig fornlämning
L1940:622	Grav- och boplatssområde	Fornlämning
L1941:2381	Gravfält (Högåsen, 215 gravar)	Fornlämning
L1941:2487	Boplat	Ingen antikvarisk bedömning
L1941:2809	Uppgift om bortschaktat gravfält	Ingen antikvarisk bedömning
L1941:2811	Runristning	Fornlämning
L1941:2815	Gravfält (10 gravar)	Fornlämning
L1941:2859	Runristning	Fornlämning
L1941:2948	Brunn/kallkälla	Möjlig fornlämning
L1941:2949	Brunn/kallkälla	Möjlig fornlämning
L1941:2968	Runristning	Fornlämning
L1941:2969	Fyndplats	Övrig kulturhistorisk lämning
L1941:3039	Gränsbestämt område (Gamla Uppsala)	Fornlämning
L1941:3097	Boplatssområde	Fornlämning
L1941:3118	Boplatssområde	Fornlämning
L1941:3166	By-/gårdstomt (Backegården)	Möjlig fornlämning
L1941:3257	By-/gårdstomt (Klockaregården)	Möjlig fornlämning

Figur 4. Tabell över i bild och text förekommande lämningar från Riksantikvarieämbetets Kulturmiljöregister.

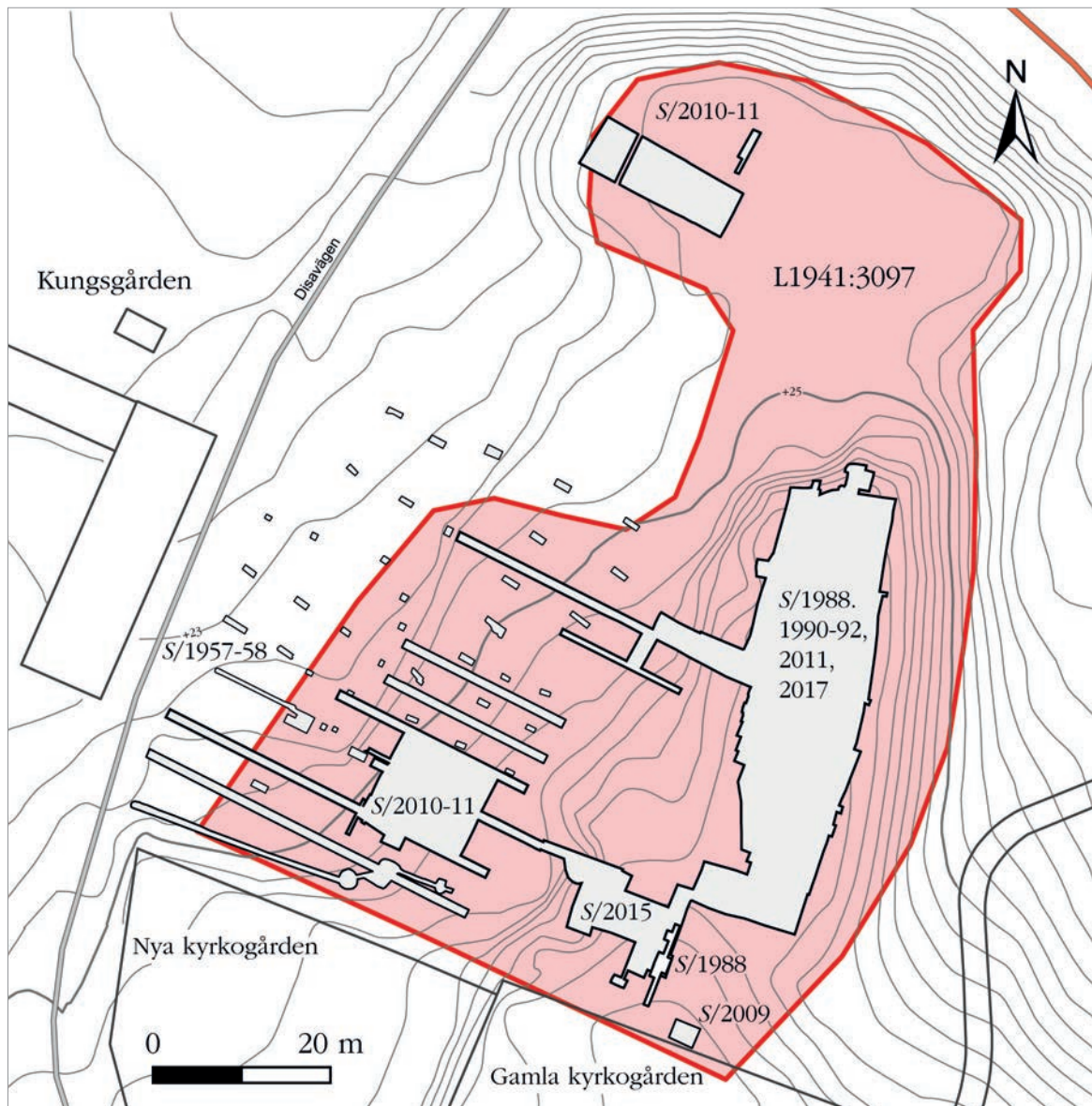

Figur 5. Norra gårdet. Undersökta schakt av Kungsgården i delen norr om Ärnävägen i den västra delen av boplatsoområde L1941:3118. Undersökningar 2015= S1-2, undersökningar 2010=S4-8. Höjdkurvor med 0,5 meter ekvidistans. Skala 1:800.

Den större ytan metallkarterades 2010–11 varvid en rad fynd från vikingatid till tidigmodern tid framkom, med tydliga förtätningar som överensstämde med okulärbesiktningens fyndspridning (Frölund, Ljungkvist och Göthberg 2015). Under 2011 gjordes en geofysisk prospektering som bland annat omfattade Norra gårdet (Trinks och Biwall 2012). Prospekteringsresultaten visade på en rad anomalier som korrelerade med utbredning av tidigare gjorda metall- och ytfynd.

Boplatsoområde L1941:3097 (Norr om kyrkan)

Undersökningsytan ligger i södra delen av boplatsoområdet L1941:3097 (figur 2, 3, 5) som är ett flera hektar stort men bara delvis avgränsat boplatsoområde. Inom fornlämningen har spår efter bebyggelse och verksamheter från och med 400 till 1960 konstaterats (Frölund, Ljungkvist och Kjellberg 2017). De äldsta spåren från 400-talet, finns över stora delar av området. Under tiden 550–800 omformas topografin markant genom att flera meter höga platåer byggs som fundament för upphöjda byggnader som en förstärkning i syfte att ge ett monumentalt intryck.

Figur 6. Boplotsområde L1941:3097. Undersökta schakt i området kring Kungsgårdsplatåerna. Undersökningar åren 1957-58, 1988-92, 2009-11, 2015 och 2017. Höjdkurvor med 0,5 meter ekvidistans. Skala 1:800.

Runt om och under husplatåerna finns flera indikationer på aktiviteter och stolpbyggda hus som härdar, stolphål, gropar/nedgrävningar och grophus. Också vikingatida (800–1050) och tidigmedeltida (1050–1200) spår finns men för närvarande saknas tydliga huskonstruktioner, definierade gårdslägen och monumentala strukturer från perioden. Det finns flera daterade arkeologiska objekt från tiden 550–800 än vad det gör från tiden 800–1200.

Lämningar från 1200-talet saknas medan det över hela området finns lämningar från 1300-tal till tidigt 1600-tal. Sådana har bland annat framkommit vid de senaste årens undersökningar samt vid analyser av äldre undersökningar (Frölund, Ljungkvist och Göthberg 2015; Frölund, Ljungkvist och Kjellberg 2017). På norra Kungsgårdsplatån har minst en källargrop och en stensyll till en större byggnad från medeltid dokumenterats. Fyndmaterialet är av hög kvalitet och av bostadskaraktär. Det har sina närmaste paralleller i periodens elitmiljöer som indikerar en byggnad med anknytning till Kungsgården troligen i bruk under perioden 1250–1400. Källaren bar tydliga spår av brand och därefter övergivande. Möjligen kan denna bebyggelse kopplas till de fogdar som skrev sig till Gamla Uppsala under 1300-talet. Ytterligare en medeltida byggnad har kunnat konstateras helt nära Gamla Uppsala kyrkas norra bogårdsmur (Lindqvist 1936; Christiansson och Nordahl 1989). Vid 2011 års undersökning (Frölund, Ljungkvist och Kjellberg 2017) visade sig en tidigare okänd källare ha fyllts igen kring sekelskiftet 1500–1600.

Under tiden 1700–1800 finns de två Kungsgårdarna som då är ordinära skattehemman. På äldre kartor har Kungsgårdarna flera huslägen markerade. När det gäller förekomsten av kulturlager och frekvensen av arkeologiska objekt är området heterogent. Koncentrationen av arkeologiska objekt är mycket hög oavsett om ytorna rymmer kulturlager eller inte. Kulturlagertjockleken varierar kraftigt, från upp till flera meter tjocka platålager ner till centimetertunna horisonter. Vid foten av södra Kungsgårdsplatåns västra sida är lagren mer

än 0,5 meter tjocka och tämligen homogena och uppvisar en kronologisk spännvidd från 400-tal till 1800-tal. På norra Kungsgårdsplatån hyser de upp till halvmetertjocka kulturlagren överlagrande byggnader från 300-tal till 1900-tal (Frölund, Ljungkvist och Kjellberg 2017).

Lämningarna inom det aktuella undersökningsområdet mellan södra Kungsgårdsplatån och Gamla Uppsala kyrkas norra bogårdsmur, är fragmentariskt kända sedan tidigare men har troligen ett stort kronologiskt djup. På ytans högsta punkt finns en sedan länge känd husgrund (Lindqvist 1936). Den delundersöktes 1988 (figur 6), (Christiansson och Nordahl 1989) och ska troligen dateras till medeltid. Ett tiotal meter öster om denna och belägen på samma höjdparti som Gamla Uppsala kyrkas klockstapel men norr om bogårdsmuren undersöktes 2009 en låg terrass med stolphål som daterats till början av 500-talet (Frölund, Göthberg och Ljungkvist 2010). På västra kanten av samma höjdparti, utmed den raka terrassliknande kant som delvis upptas av bogårdsmuren, finns flera djupa gropar varav en överlagras av bogårdsmuren. Den överlagrade gropen är alltså äldre än bogårdsmuren som i sin tur dateras till 1300-tal. Utmed samma terrasskant finns ett hus i bogårdsmurens nordvästra hörn avbildad på 1709 års karta. Möjligen rör det sig om ett medeltida hus som revs 1812 i samband med bogårdsmuren omläggning.

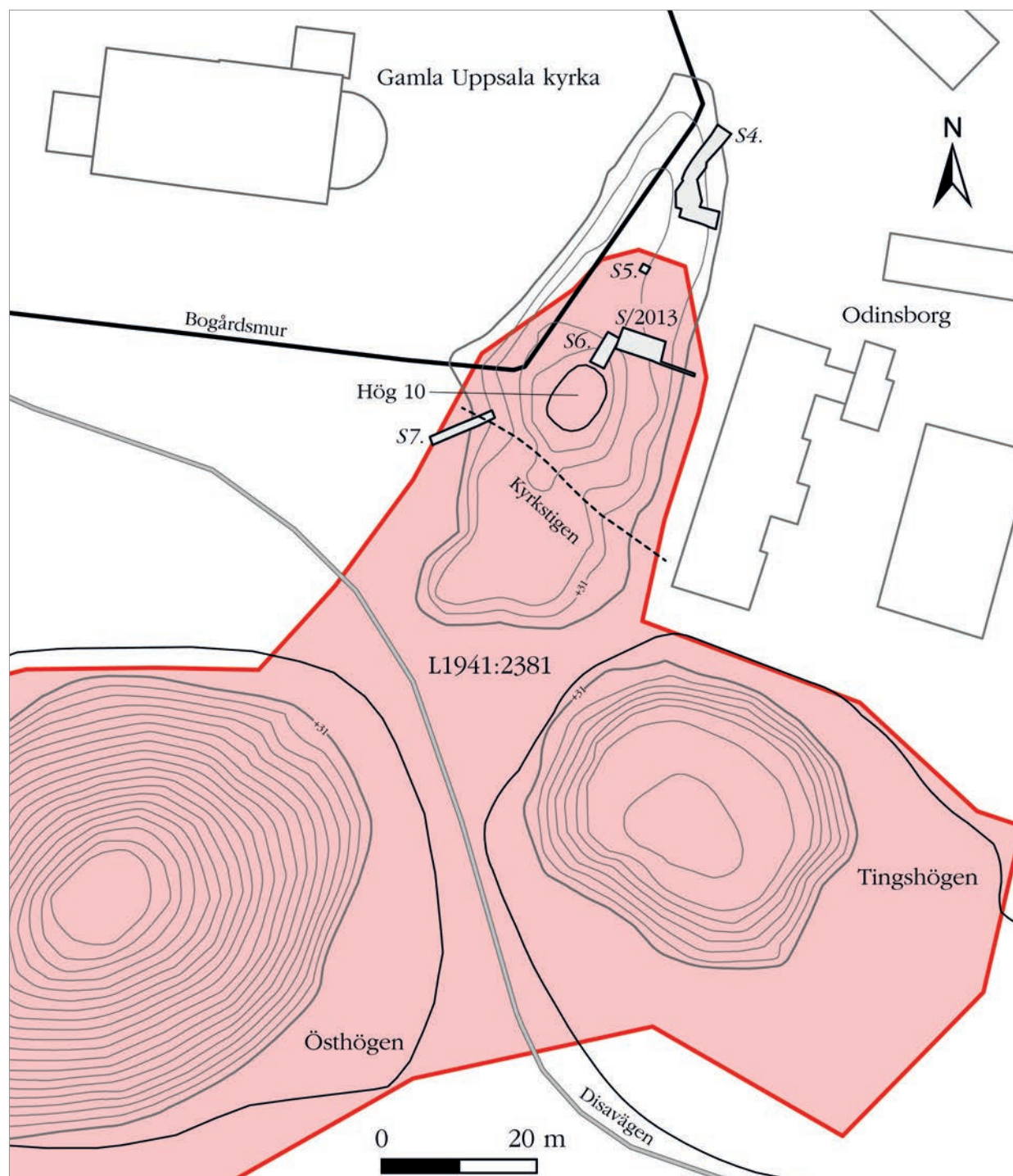
Nedan höjdpartiet har flera fynd av vikingatida/medeltida keramik samt tidigmedeltida arkeologiska objekt. Det är troligt att terrassens kant är konstruerad under medeltid eller tidigare. Utmed terrasskanten kan det ha funnits en länga av medeltida hus med källargropar, så kallade källarstugor. Det skulle i så fall kunna röra sig om ärkebiskopens gård (tidvis Kungsgården) som på så vis stått i förbindelse med Gamla Uppsala kyrkas långhus, det vill säga före branden omkring 1204 och rivningen av kyrkans långhus i samband med branden, och/eller byggnader för domkapitlets medlemmar i anslutning till kyrkan.

Gravfält L1941:2381 (Östra terrassen)

Den aktuella undersökningsområdet (schakt 4–7 på figur 3 och 6) ligger i den allra nordligaste delen av Högåsengravfältet och strax norr där-om. Mellan Gamla Uppsala kyrka och Odinsborg och strax norr om Tingshögen, finns ett avlångt

höjdparti med en gravhög (figur 7, hög nr. 10). Höjdpartiet motsvara utbredningen av 30 meter-skurvan över havet mellan Gamla Uppsala kyrka och Odinsborg på figur 7.

Figur 7. Undersökta delar (schakt) av Kungsgården i delen öster om Gamla Uppsala kyrka med gravfält L1941:2381 (Högåsen). Från undersökning 2013 och 2015 (4–7). Hög 10, Öst- och Tingshögen är markerade. Höjdkurvor med 0,5 meter ekvidistans. Skala 1:800.

Med undantag för gravfältets nordligaste kända gravhög (figur 7, hög nr. 10 efter Riksantikvarieämbetets karta från 1935), framstår höjdpartiet inte som något speciellt. Kanske för att det ligger inträngt mellan Gamla Uppsala kyrkas södra bogårdsmur och Odinsborg och att den är skadad av nämnda bogårdsmur och frischaket kring Odinsborg. Dessutom finns flera stora täktgropar som mycket väl kan vara källargropar, eller till och med tegelugnar av det slag som 1846 konstaterades vara inbyggda i Östhögens nordvästra sida. Ingen historisk bebyggelse är känd från höjdpartiet. Höjdpartiet är den högst belägna delen inom Kungsgårdsområdet och är liksom norra och södra Kungsgårdsplatåerna placerad i kanten av Kungsgårdsområdet centrala parti. Med undantag för hög nr. 10 är höjdpartiet påfallande plant och liknar norra och södra Kungsgårdsplatåerna till formen.

Vid en undersökning 2013 (Ljungkvist, Frölund och Sarén Lundahl 2015) konstaterades den vara åtminstone delvis konstgjord. Vid undersökningen framkom ett minst 0,7 meter tjockt jordfritt kärnröse av sten förseglat av ett svart kulturlager som i sin tur överlagrades av flera lager kulturpåverkad sand och silt. Två ¹⁴C-analyser daterade

det svarta lagret ovan kärnröset till 600–675. I kulturlagren över det svarta lagret påträffades järnålderskeramik.

Om det är en husplatå är den mycket stor eftersom den plana ytans längd uppgår till 60–70 meter. Konstruktionen från 600-tal överlagras av en minst 30 meter lång och smal stenskodd försänkning utmed höjdpartiets östra kant. Den är snarlik de norra och södra Kungsgårdsplatåernas väggrännor från tiden 550–800 (Frölund, Ljungkvist och Kjellberg 2017). Men vid undersökningen 2013 visade den sig vara en stenfylld ränna där två stolphål. Ben från stolphålen har ¹⁴C-daterats till 1100-tal respektive 1200-tal. Därmed skiljer det ca 500 år mellan daterade lager ovan kärnröset och rännan.

Höjdpartiet har redan under medeltid påverkats fysiskt. Tvärs över i den södra delen löper en hålväg som knyter an till den historiska stig som vid 1930-talets fornlämningsinventering kallas Kyrkstigen. Hålvägen har troligen gått fram till bogårdsmurens södra stiglucka som revs på 1800-talet. Bogårdsmuren, troligen uppförd under 1300-talet, har av allt att döma anlagts i höjdpartiets västra del. Dessutom finns flera täktgropar i dess södra och västra del.

Vetenskapligt syfte och målsättning

Den aktuella undersökningen ingår i forskningsprojektets övergripande målsättning att fördjupa och vidga kunskapen om Kungsgårdsområdets olika delar genom att undersöka nyckelytor och således successivt skapa en bättre bild av Kungsgårdskomplexet och Gamla Uppsala som helhet. Det återstår att utreda en rad betydande delområden med både kända objekt som helt okända ytor. Det rör sig till exempel om nya möjliga hallbyggnader, rituella ytor, vikingatidens ännu svåråtgångade bebyggelse, den tidigmedeltida ärkebiskops- och kungsgården samt Myrby träsk. Från flera olika synvinklar ter det sig realistiskt att undersöka stora delar av området. En mer genomförbar strategi är att långsiktigt och metodiskt utreda karaktären på viktiga ytor i området. Nya undersökningar har visat sig ge nya perspektiv och tolkningar av äldre undersökningar. Under 2015 har det blivit ekonomiskt möjligt att ta upp något större schakt och därmed exponera större strukturer i form av hela eller delar av byggnader och andra konstruktioner.

Sammanställningar av äldre undersökningar i kombination med nya dito, har genererat en allt tydligare bild av Kungsgårdsområdets transformationer och strukturer under olika tider. För närvarande är vendeltiden (550–800) med dess starka monumentalering den mest manifesta perioden. Vikingatidens (800–1050) strukturer är fortfarande påfallande diffusa. Det finns emellertid flera tecken på att området genomgår en reglering mot slutet av 700-talet eller i början av 800-talet. Kungsgårdsplatåernas monumentalbyggnader överges och de tidigare aktivitetstytorna ersätts av parallellt utlagda parcelldiken som troligen visar en indelning av området i tomter. Yngre romersk järnålder och folkvandringstid (200–400 respektive 400–550) visar sig vara en tidsperiod som likt vikingatiden finns spridd över stora delar av området men gravar och urskiljbara byggnader från perioden saknas fortfarande. Vad gäller medeltiden har den profana bebyggelsen börjat konkretiseras. Stora frågetecken återstår kring när och hur medeltidens Kungsgård demonteras. Karaktären på och dateringen av bebyggelsen intill bogårdsmuren är fortfarande oklar. Platsen för den tidigmedeltida Kungs- och ärkebiskopsgården är ännu inte känd.

Boplatssområde L1941:3118 (Norra gärdet)

Inom den aktuella delen av fornlämningen finns troligen spår av byggnader och aktiviteter som utifrån tillvaratagna metalldetektorfynd dateras från slutet av 800-tal till 1000–1100 tal. Fyndmaterialet är inte stort men av hög kvalitet bestående av till exempel doppskofragment till svärd, smycken, silver och guld (smältor, ten) och hantverksindikerande material i form av smidesslagg. Trots att den undersökta delen är begränsad, har här gjorts fler fynd av ädelmetall än på andra liknande ytor i Gamla Uppsala. Fornlämningens läge är långt ifrån monumentalt och representerar troligen inte den centrala delen av en vikingatida kungsgård. Det är emellertid den tillsvidare (2015) tydligaste vikingatida boplatssytan inom Gamla Uppsalas Kungsgårdsområde. Undersökningen kan därför väsentligt bidra till förståelsen av hur Kungsgården var strukturerad mellan tiden för de stora husplatåerna och Adam av Bremens tid. Ytterligare en intressant aspekt är dess närhet till fyndplatsen för den silverskatt som hittats norr om Kungsgården (SHM 8889, L1941:2969, figur 3). Syftet är därför att söka kontextualisera tidigare påträffade fynd med undersökningsresultatet, och att söka klarlägga vilken typ av bebyggelse som fanns här under yngre järnålder – tidig medeltid. Det är synnerligen intressant om det inom Kungsgårdsområdet fanns flera samtida bebyggelser under den aktuella perioden. De stora hallarna på Kungsgårdsplatåerna överges ca 750–800 (Frölund, Ljungkvist och Kjellberg 2017), och den händelsen har tillsammans med upptäckten av parcelldiken tolkats som en avgörande förändring av Kungsgårdsområdets struktur. Hur det har gått till och vilka följderna var är hittills sämre belyst i den arkeologiska materialet, men en undersökning av de hypotetiskt samtida lämningarna i boplatssområdet L1941:3118 borde bidra till en bättre belysning av händelseförloppet. Områdets mark har bevisligen tjänat som åkermark sedan 1600-talet. Lämningens bevarandegrad är inte klarlagd, men kulturlager är troligen bäst bevarade i den delen av gärdet som är avställd. I övrigt verkar, i motsats till vad som dokumenterats i andra delar av Kungsgården, omfattande kulturlager vara frånvarande utom i denna del av gärdet (Frölund, Ljungkvist och Göthberg 2015). Förhållandet öppnar för att det är möjligt att frilägga ytor tillräckligt stora för att få en inblick i bebyggelsens struktur med en relativt blygsam maskinell insats.

Följande frågor skulle beaktas:

- Närmare datera boplatsen
- Är det ett separat gårdsläge eller del av ett större gårdskomplex?
- Vad beror förtätningen av ädelmetallfynd på? Skrotdepå, ädelmetallverkstad eller annat?
- Klargöra fornlämningens bevarandegrad och eventuella hotbild

Boplatsområde L1941:3097 (Norr om kyrkan)

Uppsala omnämns som biskopssäte år 1123 och 1185 nämns ärkebiskopens huvudgård, *Mansionem in Vpsalia* (Dahlbäck, Rahmqvist och Ferm 1984). Hur en ärkebiskopsgård i Skandinavien såg ut under tidig medeltid och hur den förändras över tid vet vi förhållandevis lite om. De hittills (2015) enda undersökta ärkebiskopsgårdarna i Skandinavien är Trondheim och ärkebiskopsgården och borgen i Uppsala. Ärkebiskopsgården i [Gamla] Uppsala skiljer sig från de flesta andra biskopsgårdar i Skandinavien eftersom den brukas en kort tid - från mitten av 1100-talet till slutet av 1200-talet. För närvarande är platsen för ärkebiskopsgården okänt, hur den var utformad är okänt och om den brann i samband med domkyrkans brand omkring 1204 är inte heller känt. När domkyrkan flyttas till Östra Aros 1278 upphör ärkebiskopsgården att nämnas i skriftliga källor.

Det kan bero på att den återlämnades till Uppsala öd i analogi med vad som hände med Sigtuna biskopsgård ett århundrade tidigare. Ärkebiskopsgården i Gamla Uppsala är forskningsmässigt viktig ur flera aspekter. Gårdens rurala kontext gör att den inte varit utsatt för samma påverkan som hänt om den legat i en urban miljö. Det finns en potentiellt större möjlighet att urskilja gårdens äldsta fas eftersom lämningarna inte ligger inte under flera tjocka yngre lager. Den skiljer sig möjligen ideologiskt från senare biskopsgårdars arkitektur eftersom den byggts efter monastiska ideal. Forskningen om domkyrkan i [Gamla] Uppsala har varit ensidig i det avseendet att den inte diskuterat domkyrkan som en del av ett större byggnadskomplex omfattande profana byggnader. Till stor del beror det på att ett empiriskt underlag saknats.

Följande frågor skulle beaktas:

- Finns det spår efter en tidigmedeltida ärkebiskops-/kungsgård och dess eventuella efterträdare?
- Karakterisera och datera lämningar under medeltida lager
- Utröna 1988 års delundersökta byggnad, vilken typ av byggnad och vad var dess funktion
- Utredda om en rad stora gropar i själva verket är medeltida källargropar
- Eftersöka data som kan belysa kronologisk-social samtidighet med 1300-talsgården på norra Kungsgårdsplatån.

Gravfält L1941:2381 (Östra terrassen)

Efter undersökningen 2013 stod det klart att det aktuella höjddpartiet är konstgjort. Men dess funktion är inte tillfredsställande klarlagd. Den stratigrafiska situationen tolkades hypotetiskt som att gravhögen från 600-talet anlades på höjddpartiet liksom den tidigmedeltida fundamentsrännan. Tolkningen förutsätter att höjddpartiet är äldre än högen.

Följande frågor skulle beaktas:

- Klarlägga relationen mellan högen och höjddpartiet.
- Vilken funktion har det konstgjorda höjddpartiet haft?
- Vilken konstruktion är den medeltida rännan?
- Söka karaktärisera eventuella äldre och yngre lämningar på höjddpartiet?

Förmedling

Undersökningarna 2015 har uppskattats stort av hundratals besökare (statistik i Gamla Uppsala Museum) med såväl guideade turer som mer spontana besök. Undersökningen har också uppmärksammats stort i media (se nedan) och

blivit en tvärvetenskaplig mötesplats. Bland otaliga visningar gjordes specialvisningar för Royal Archaeological Institute (GB) och för dåvarande ärkebiskop Antje Jackelén. Nedan listas den mediala uppmärksamheten projektet fått.

Figur 8. Royal Archaeological Institute på guidad tur vid Kungshögarna 2015. Foto: Joakim Kjellberg, Upplandsmuseet.

2015

15–16/6, 1/7. SVT Uppland.

15/6, 25/6, 1/7. Uppsala Nya Tidning. Om undersökningarna och fyndet av guldhänget.

23/6, 1/7. Svenska Dagbladet.

15/6, 23/6, 1/7. Radio P4 Uppland. 984 delningar på Facebook.

25/6. Kyrkans Tidning.

7/7. Hallandsposten.

1/7. Västerbottenkuriren.

18/7. Om undersökningarna i Expressen, Helsingborgs Dagblad och Svenska Dagbladet.

1/8. Specialreportage i tidningen Näringsliv.

1/12. Populär historia nr. 12 2015.

2016

19/2. Real Vikings episode 2. Rise of the Pagans. Dokumentär för History channel. Take 5 productions.

28/8. SVT nyheter/Uppsala.

28/8. Radio P4 Uppland.

26/8. Vetenskapsradion Nyheter. 768 delningar på Facebook.

22/8. Uppsala Nya Tidning.

2017

27/11. Vikingarnas Tid episod 2. Handelsstaden. Dokumentär för SVT. Agaton film och dokumentär AB.

Sociala medier 2015–2023

2015-05–2015-09. Projektbloggen glaup.blogspot.se. 2000 besök.

https://www.arkeologi.uu.se/Forskning/Projekt/Gamla_Uppsala/

Projektsidan har totalt 2084 besök varav 1582 unika besök.

Nyheter om Gamla Uppsala 181 klick.

Artikel i JAAH klickades 905 gånger.

Samma artikel har i Diva 2731 besök och 626 nedladdningar.

3D-arkivet 545 besök.

Bloggen hade 1070 besök.

Facebook. Institutionen för arkeologi och antik historia, Uppsala universitet

2016-09-03. Om Augmented History 1200 besök gillades/kommenterades av 141.

2016-08-22. Om Appvisualisering av forskningsresultat med 7 700 besök, genererade över 900 responser (delat från UNT).

Undersökningsresultat

I avsnittet redogörs för undersökningsresultaten från 2015 års undersökning. Redovisningen är uppdelad i två huvuddelar dels boplatssområde L1941:3118 på Norra gårdet och dels undersökningarna norr och öster om kyrkan gällande boplatssområde L1941:3097 och gravfältet L1941:2381.

Här redovisas vad som undersökts och dokumenterats samt hur de tolkats, de fynd som gjorts och vilka provresultat som föreligger. Separata bilagedelar (bilaga 1–12) kompletterar avsnittet liksom övergripande och detaljerade planer och sektionsritningar. När det gäller undersökningarna av L1941:3097 och L1941:2381 redovisas i rapporten av utrymmestekniska och överskådlighetsmässiga skäl bara relationerna mellan grupper medan relationer mellan individuella kontexter förenklats. För en fullständig matris med stratigrafiska relationer mellan samtliga dokumenterade lager, nedgrävningar och konstruktioner hänvisas till den digitala dokumentationen hos Upplandsmuseet.

Boplatssområde L1941:3118 (Norra gårdet)

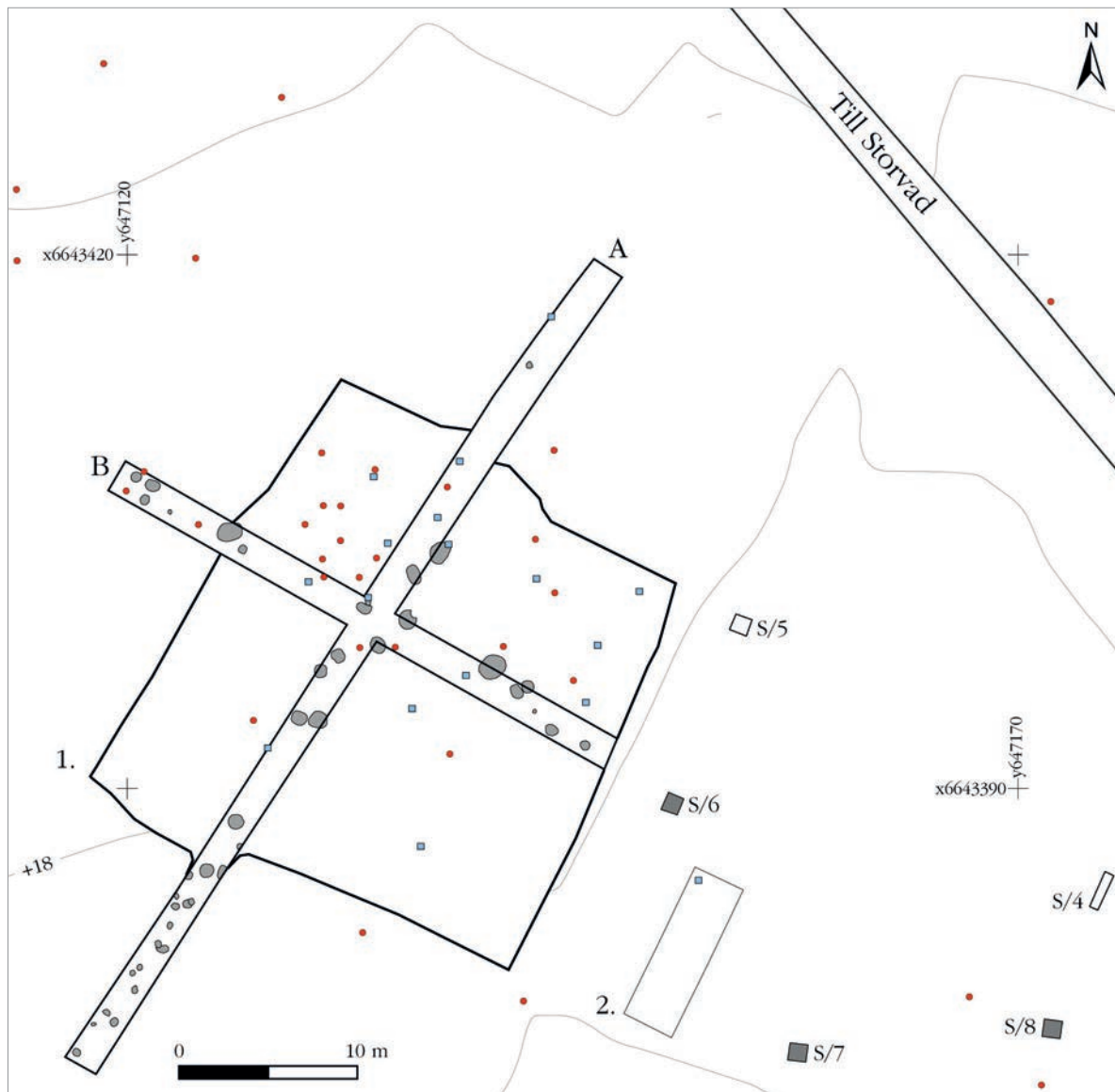
Undersökningen skedde i maj-juni 2015. Projektledare var Per Frölund, Upplandsmuseet. Medverkande arkeologer var Joakim Kjellberg, Sebastian Lialhaugen, Jonna Sarén Lundahl och Hampus Norrgren, Uppsala universitet och Malin Lucas, Upplandsmuseet. Metalldetektorkarteringen utfördes av John Ljungkvist och Fredrik Thölin, Uppsala universitet. Paleoekologiskt och kvartärgeologiskt arbete med tillhörande provtagning leddes av Anneli Ekblom, Uppsala universitet. Dessutom deltog ett antal arkeologistuderanter från Uppsala universitet.

Genomförande

Eftersom undersökningen inte hade föregåtts av en förundersökning, placerades undersökningsschakten utifrån resultaten från ytkartering, metalldetektorkartering och resultaten från handgrävda schakt (Ljungkvist 2009; Frölund, Ljungkvist och Göthberg 2015). Initialt grävdes och metalldetektorkarterades därför två sökschakt (figur 9, 54 × 2 meter respektive 32 × 2 meter stora). Syftet med schakten var få en placering på den huvudsakliga undersökningsytan som var optimal i förhållande till påträffade arkeologiska objekt. Schakt 1 var förlagt till den odlade åkerns östligaste del och begränsades i öster av diket mellan odlad och omställd åker. Schakt 2 placerades ca sju meter öster om det sydöstra hörnet av schakt 1 och öster om ovan nämnda dike. Det var till sin helhet förlagt till den trädeslagda delen av åkern där större förekomster av bränd lera påträffats vid 2010 års undersökning (schakt 6, Ljungkvist, Frölund och Göthberg 2015). I bägge sökschakten visades en tydlig koncentration av arkeologiska objekt i söder och öster. Med den utgångspunkten sattes ett 700 m² stor kvadratisk yta ut som därefter kom att schaktas. Metalldetektorkarteringen genererade 15 fynd från ploglagret (figur 9, F1–3, 6–15, 18, 79).

Metod

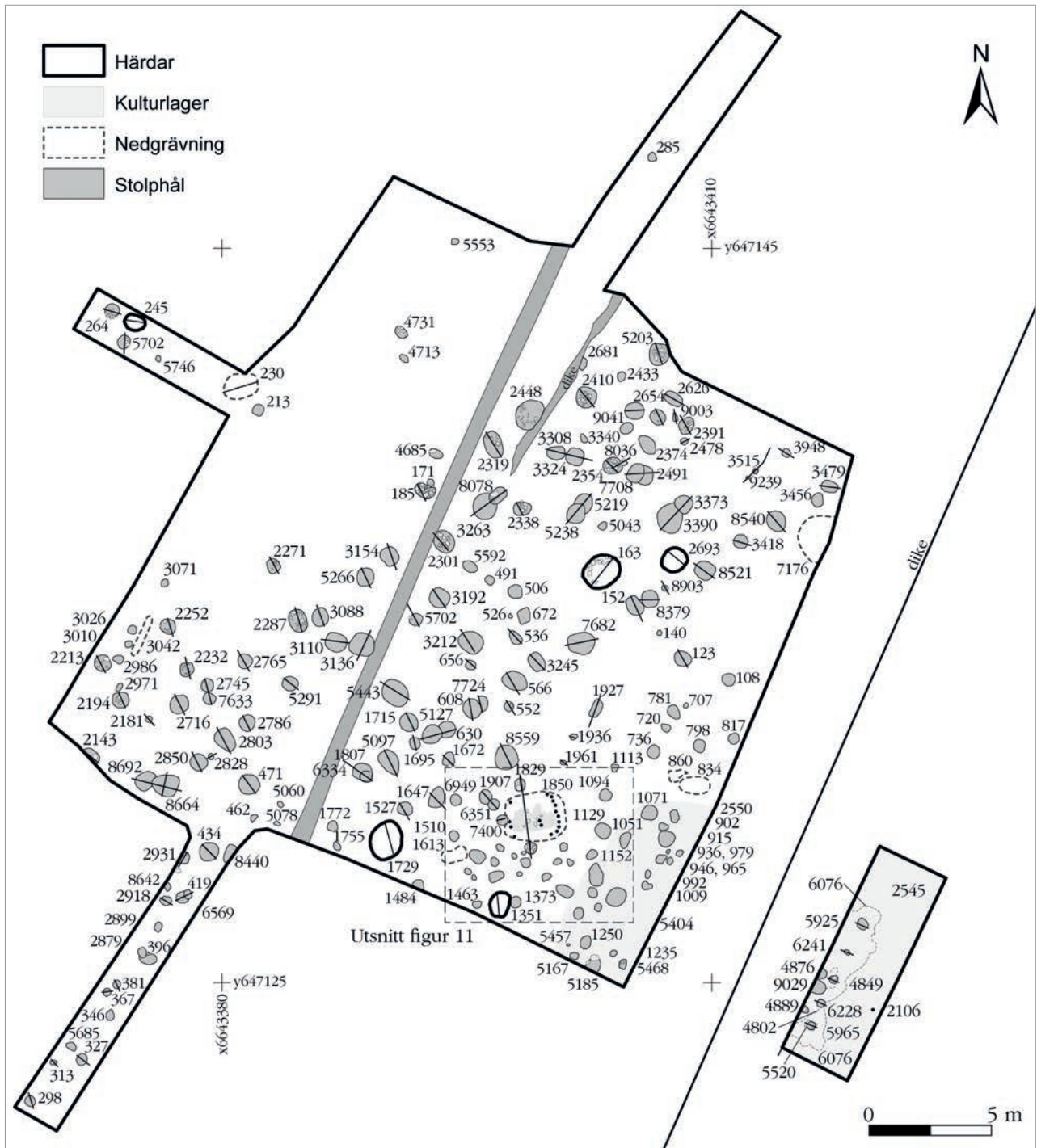
Ploglagret avlägsnades skiktvis med maskin i kombination med metalldetektorkartering. Efter schaktning och metalldetektorkartering rensades den schaktade ytan av och påträffade arkeologiska objekt plandokumenterades med GPS med nätverks-RTK för vidare bearbetning i GIS-program. Därefter undersöktes och dokumenterades kontextuellt de arkeologiska objekt som bedömdes vara viktiga för att datera konstruktioner och verksamheter samt för insamling av ett bra fynd- och provmaterial. Övriga arkeologiska objekt karaktäriserades okulärt och plandokumenterades.

Figur 9. För planens område, jämför figur 5. Planen visar 2015 års sökschakt och schakt (arkeologiska objekt= grå färg), fynd från metallkartering 2015 (blå fyrkant), handgrävda schakt år 2011 (S/4-8, kulturlager fanns i de gråmarkerade schakten S/6-8) och fynd från metallkartering år 2009 (röda punkter). Mot bakgrund av höjdkurvor och 2015 års undersökningsschakt (1-2). Skala 1:400.

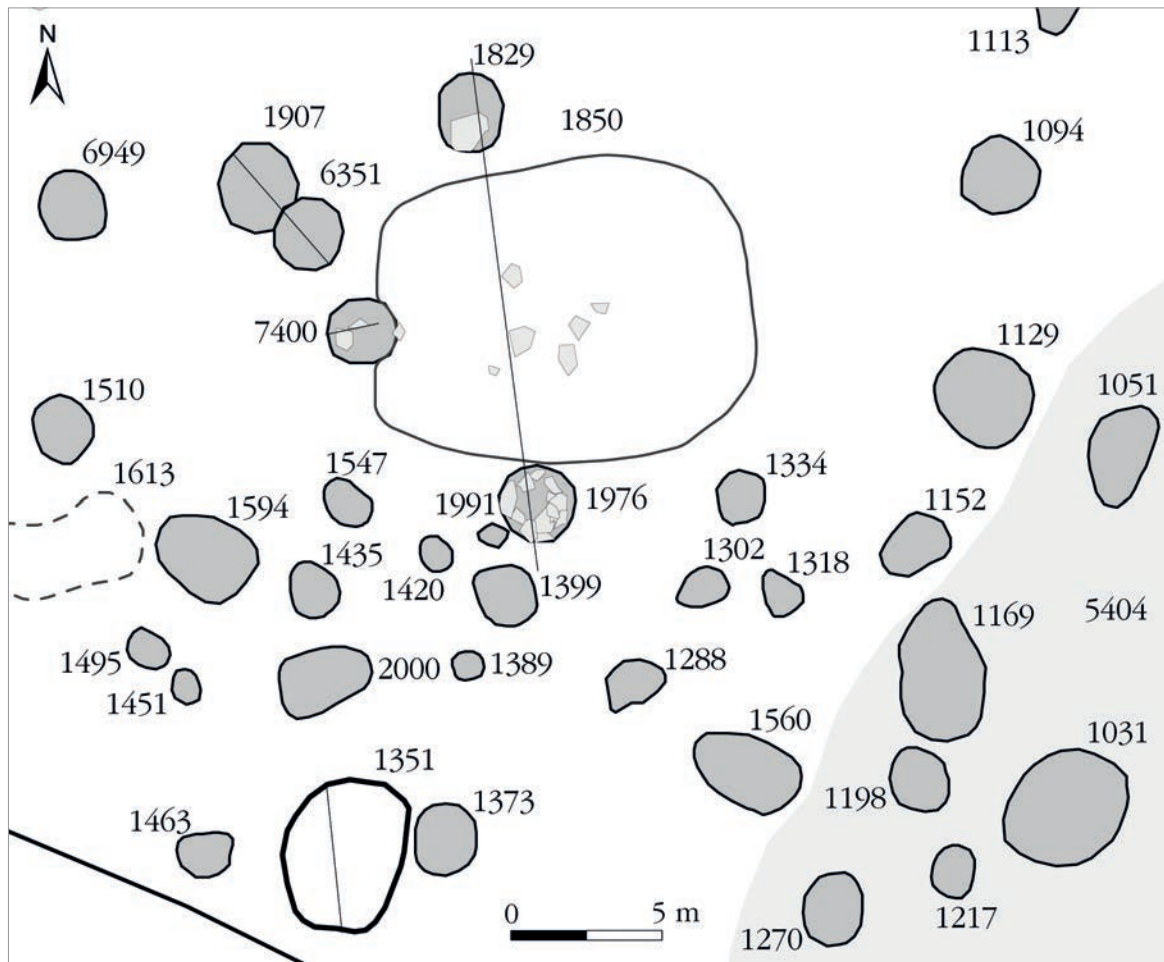
Inom den ca 700 m² stora undersökningsytan (schakt 1-2), dokumenterades 247 arkeologiska objekt. De har klassificerats som härdar, kulturlager, nedgrävningar och stolphål. De arkeologiska objekten förekom i stort sett över hela undersökningsytan, med undantag för en 20 × 7 meter stor yta i den nordvästra delen (figur 10). Härdar, ned-

grävningar och stolphål uppträdde i stort sett över hela schakt 1. Kulturlager fanns över hela schakt 2 men bara i det sydöstra hörnet av schakt 1. 125 arkeologiska objekt (drygt 50 %) dokumenterades och undersöktes närmare medan resterande objekt plandokumenterades och kategoriserades okulärt.

Figur 10. Plan över arkeologiska objekt L1941:3118. Markerat utsnitt se figur 11. Skala 1:250.

Figur 11. Plan över arkeologiska objekt L1941:3118 från utsnitt figur 10. Skala 1:50

Arkeologisk objekt	Antal	Undersökt	Konstruktioner	Antal	Undersökta
Härd	5	5	Hus	6	5
Kulturlager	11	11	Hägnad	2	2
Nedgrävning	7	2			
Stolphål	224	107	115 stolphål tillhör konstruktioner		
Summa	247	125	Summa	8	7

Figur 12. L1941:3118. Tabell över dokumenterade och undersökta arkeologiska objekt och konstruktioner.

Härdar

Vid undersökningen framkom fem härdar som dokumenterades och undersöktes (figur 10–12, bilaga 1). De uppträdde i tre olika delar av undersökningsytan (figur 10). Längst väster och i norra delen av schakt 1 fanns en härd (245) tillsammans med tre stolphål. I nordöstra delen av schakt 1 fanns två härdar (163 figur 13, 2693) med 1,7 meter mellanrum. Två härdar (1373, 1729) fanns den allra sydligaste delen av schakt 1. Härdarna hade närmast oval planform och var 0,85–1,6 meter långa och 0,6–1,3 meter breda. Fyra härdar var 0,05–0,12 meter djupa, medan en (163) var 0,17 meter djup. Härdarnas fyllningar bestod av lera

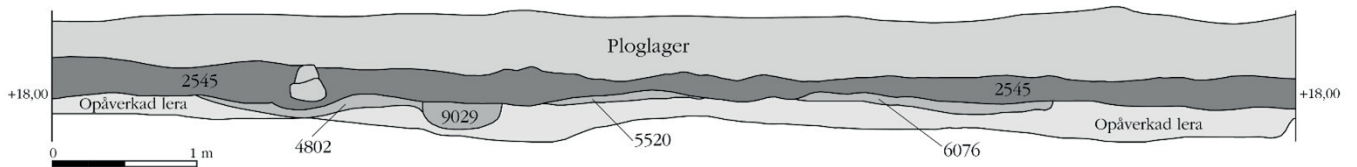
med rikliga inslag kol, sot och skärvsten förutom härd 1351 som hade noterbart lite skärvsten.

Fynd gjordes i tre härdar (bilaga 2–3): i härd 163 fanns bränd lera (F81, 101) och djurben (F48, 219), samma typ av fynd gjordes i härd 1729 (bränd lera, F89 och djurben F25, 51); i härd 1693 fanns bränd lera (F97) men också en smälta av Cu-leg (F4), den senare påträffad vid metalldektekring. En av härdarna har tolkats tillhöra hus 3 (163), de övriga synes vara utomhusanknutna härdar.

Figur 13. Den väggplacerade härden (163) i hus 3 framrensad (figur 19). Den skärviga stenpackningen täckte ett kollager. Foto från söder: Joakim Ditttrich Hallberg.

Figur 14. Sektion över den västra schaktkanten av schakt 2 (C8918). 2545: lager av ljus melerad lera med enstaka inslag av bränd lera och kol. 4892-5520-6076: tolkade som delar av golvlager till hus 6 och består av homogen blågrå lera med ställvisa inslag av bruna humösa kompakta fläckar. 9029: stolphål. Skala 1:40.

Kulturlager

13 arkeologiska objekt har tolkats som kulturlager varav flertalet tillhör hus 4 och hus 6 (se hus 4 och 6). Kulturlager 2545 (figur 10–11) framträdde under matjorden i schakt 2 och täckte hela schaktet. Lagret var 0,1–0,4 meter tjockt och undersöktes i sin helhet och vattensållades.

Lagret bestod av ljus melerad, gråbrun lera med enstaka inslag av kol, bränd lera och djurben. Fyndmaterialet (bilaga 2–3) utgjordes av 21 fyndposter varav bränd lera (5 poster) och djurben (16 poster). Djurbensmaterialet utgjordes av 407 fragment om 935 gram. Förekommande arter var får/get, häst, nöt och svin.

Figur 15. Golvlager undersöks i hus 6 (figur 23). Det exponerade lergolvet till hus 6 som var både överlagrat och omgärdat av intakta kulturlager. Golvet omfattning är svagt markerat med röd nyans. Foto från norr: John Ljungkvist.

Nedgrävningar

Sju arkeologiska objekt har dokumenterats som nedgrävningar (figur 10–12, bilaga 1). Av dem har två tolkats som grophus (hus 4–5) och av de övriga har en undersökts. I den nordvästra delen av schakt 1 fanns en nedgrävning (230). Den var 1,4 × 1,05 meter stor och 0,35 meter djup, närmast rektangulärt formad med rundade hörn. Fyllningen bestod av mörk lera med obrända ben, bränd lera, kol och sten.

Stolphål

224 stolphål dokumenterades och av dem tolkades 115 tillhöra konstruktioner (figur 10–12, bilaga 1). Av de 224 undersöktes 127 (57 %) närmare.

Figur 16. Stenskott stolphål 2391 tillhörande hus 1. Foto från norr: Viktoria Grip.

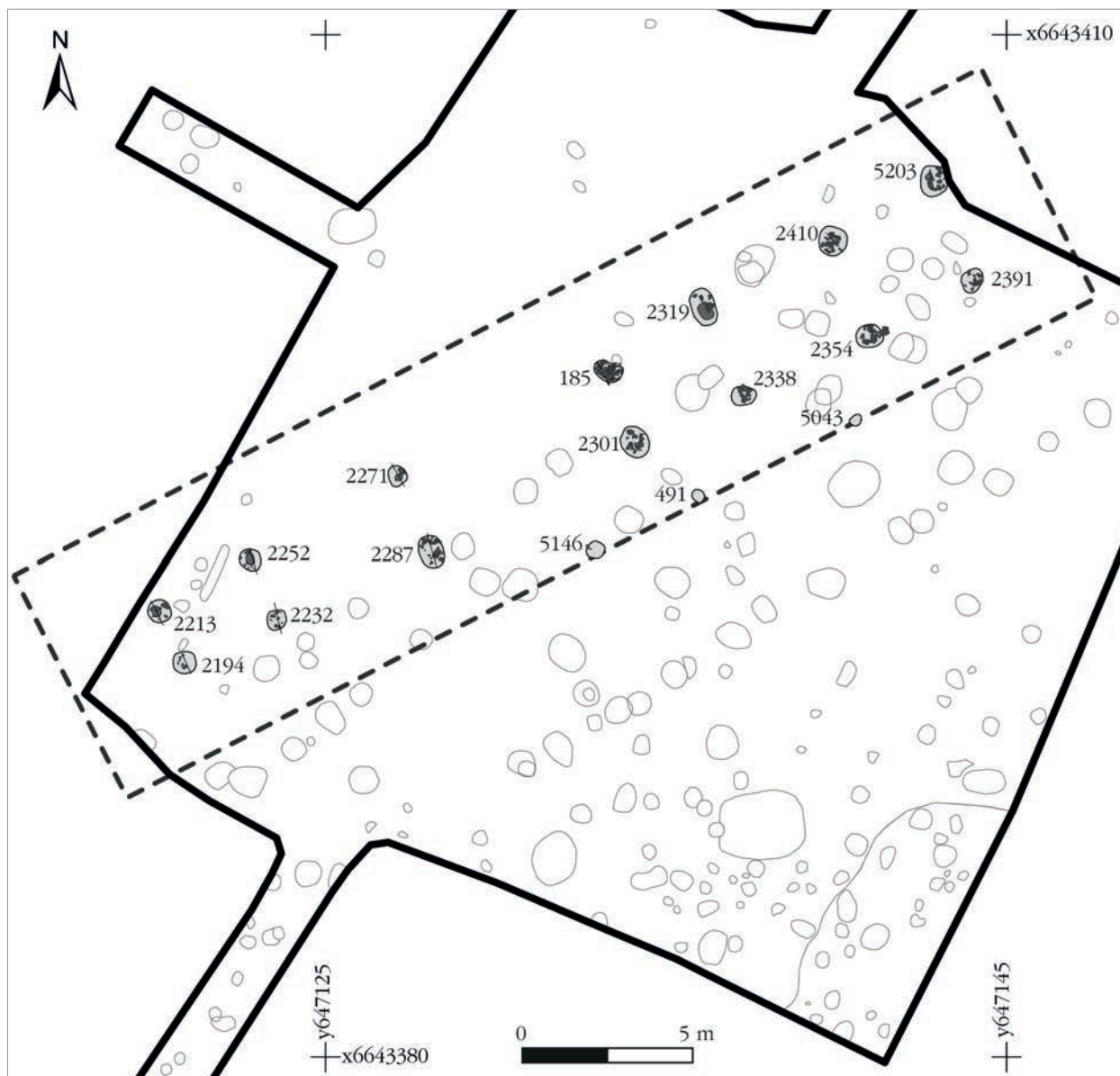
Konstruktioner

Av 247 arkeologiska objekt har drygt hälften tolkats tillhöra sex byggnader (hus 1–6) och två hägnader (hägnad 1–2).

Hus 1

Huset var beläget i den västra delen av schakt 1 och har inte gått att avgränsa inom undersökningsområdet utan fortsätter sannolikt utanför, både i sydvästlig och nordostlig riktning (figur 10–12, 17, bilaga 1). De bevarade delarna består av sju par takbärande stolpar (typ figur 16) och tre väggstolpar, de senare i husets östra vägg. De takbärande stolparna är tydligt samlade i tre set om två par i varje, samt en ensam bock. Husets bredd uppgår till 7,5 meter, och längden inom schaktet är minst 30 meter.

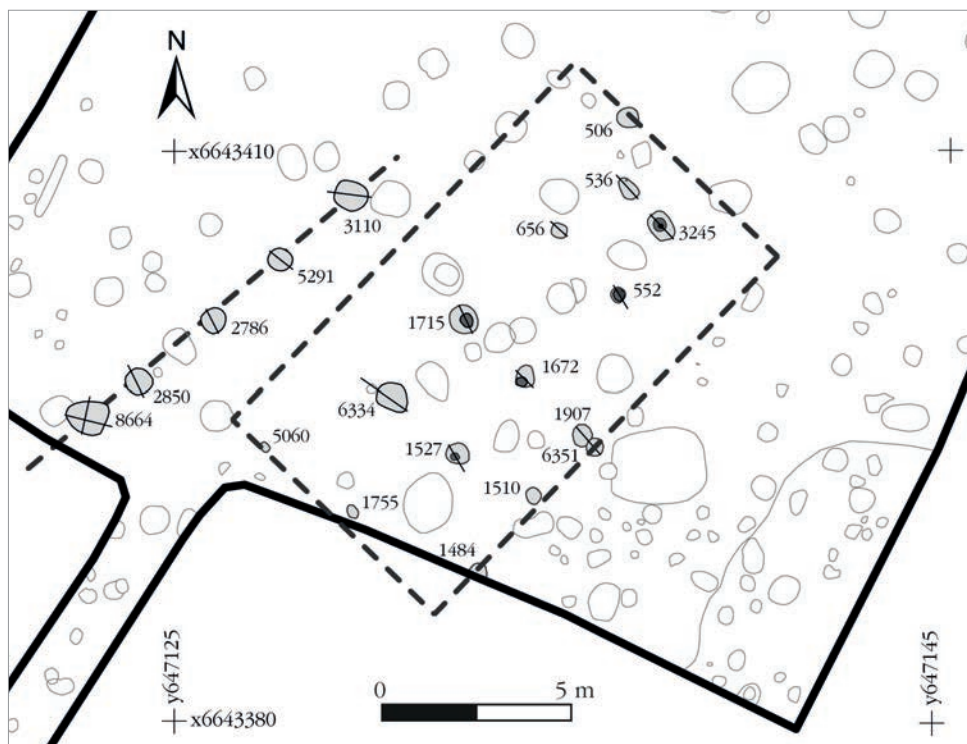
Den trapetzoida formen på husets inre konstruktion, med större bredd i norr gentemot i söder är ovanlig under yngre romersk järnålder. Det kan röra sig om en betydande del av ett konvext hus, som fortsatt utanför den undersökta ytan i norr. Längden på ett sådant hus skulle i så fall kunna uppgå till 40–50 meter vilket är ovanligt men ett samtida exempel är Berget hus 47 som var 42 meter långt (Göthberg, Frölund och Fagerlund 2014).

Figur 17. Plan över hus 1. Skala 1:200.

Spannlängden varierade mellan 3,5 och 7 meter. Husets inre takbärande konstruktion med växlande spannlängder tyder på att det bestått av minst tre sektioner. Utifrån den undersökta delen kan det vara typ B3a. Om huset hade konvex form och var längre kan det vara av typ B3b eller B3c. Exempel på hus av typ B3c är Berget hus 47 (Göthberg, Frölund och Fagerlund 2014). Huset vid Berget tolkades haft både bostads- och ekonomifunktion mycket på grund av att det hade en härd, vilket hus 1 saknar. Därför har troligen hus 1 varit en ekonomibyggnad något som stöds av fyndet av en malsten.

Fyndet från huset (bilaga 2–3) består av 24 fyndposter i form av ben (13), bergart (1), bränd lera (7), järn (2) och keramik (1). Det vanligaste förekommande materialet var ben, totalt 41 fragment om 67,3 g. Förekommande djurarter var får/get, häst, nöt och fågel. En malsten fanns i (F254) Fyndet uppträder framförallt i husets östra del. I ett kolprov (6400) från stolphål 2287 fanns ek och tall. Ekprovet har ¹⁴C-analyserats med värdet 241–332 calAD, det vill säga yngre romersk järnålder.

Figur 18. Plan över hägnad 1 och hus 2. Skala 1:200.

Hus 2

Hus 2 var ett mindre hus med relativt korta avstånd mellan stolphålen. Det har varit ca 15 meter långt och 7,5 meter brett treskeppigt hus, bestående av fyra par takbärande stolpar och sju väggstolpar (figur 10–12, 18, bilaga 1). Spännlängden varierade mellan 2–3,5 meter medan bockbredden var 2–2,5 meter. Den inre konstruktionen tyder på en kraftigt byggd takkonstruktion. Kraftiga takkonstruktioner brukar tolkas som att huset haft ett tungt taktäckningsmaterial som torv eller att byggnaden haft en hög takhöjd. Troligen rör det sig om det senare alternativet. Treskeppiga mindre hus finns i Gamla Uppsala under yngre

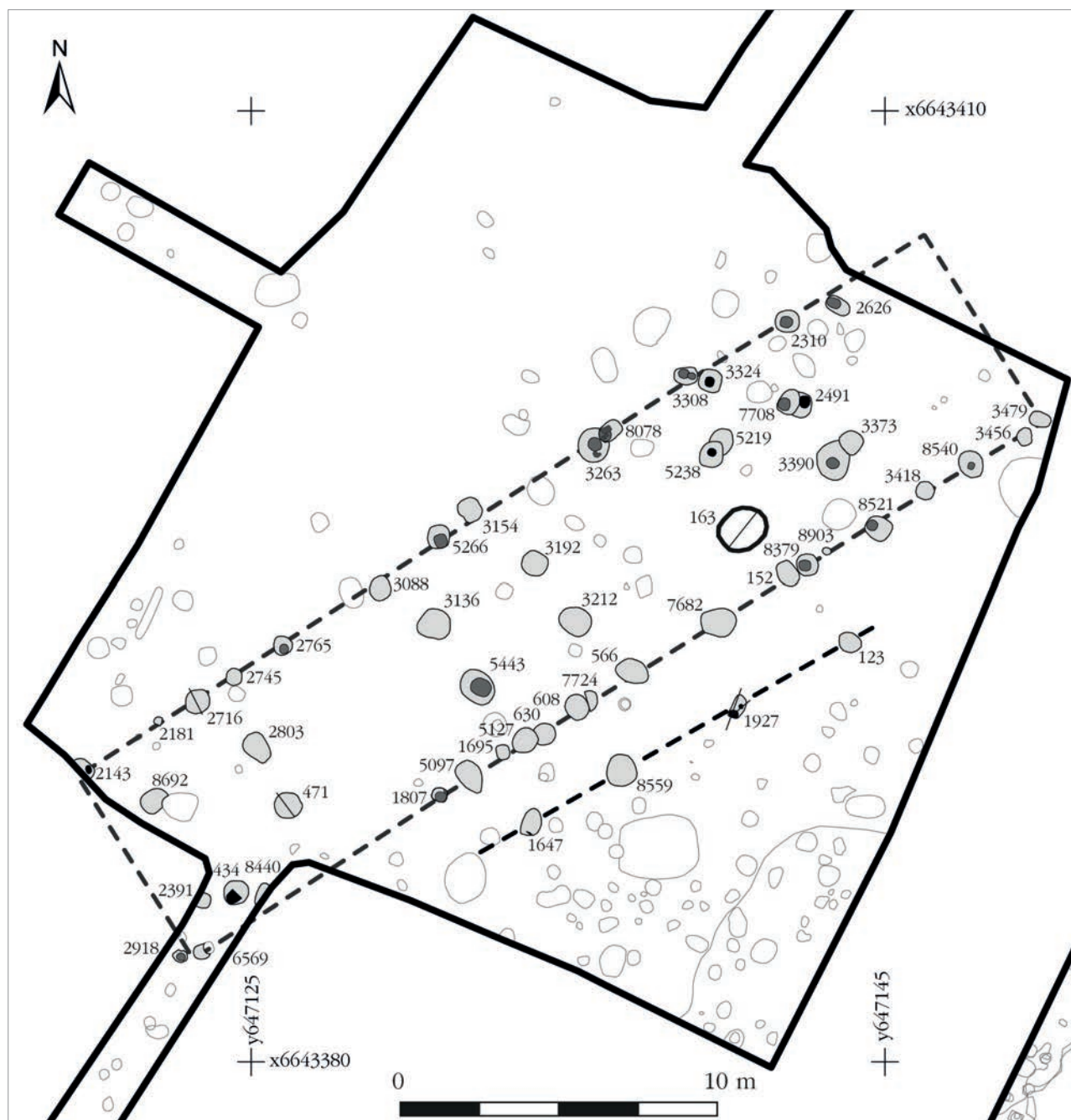
järnålder och fram i medeltid. Husets konstruktion, fyndmaterial och avsaknad av härd gör att det tolkas som ekonomibyggnad. Fyndmaterialet (bilaga 2–3) från huset består av 28 fyndposter, fördelade på djurben (22), bryne (1), bränd lera (4), järn (1) och slagg (2). Också i hus 2 var det vanligaste förekommande materialet ben, totalt 89 fragment vägande 139,8 g. Förekommande arter var får/get, häst, nöt och svin. Ett föremål fanns i form av ett skifferbryne (F178). Fynden är fördelade till husets centrala och östra delar. Ett kolprov (stolphål 1715) har ¹⁴C-analyserats med värdet 995–1024 calAD.

Hus 3

Huset låg i mitten av schakt 1. Huset har inte gått att avgränsa inom undersökningsområdet utan fortsätter sannolikt utanför, både i sydvästlig och nordöstlig riktning (figur 10–12, 19, bilaga 1). Huset var ett minst 31 meter långt och 7 meter brett stolphus. Husets bevarade delar bestod av 14 inre stolpar, en härd och 46 väggstolpar. Den inre konstruktionen bestod av fyra parställda stolpar samt två falska bockar i form av bara en stolpe. Spannlängden varierade mellan 3–6,5 meter medan bockbredden var 2–2,5 meter. Det är troligen fråga om ett flerfunktionellt hus med bostadsdel i

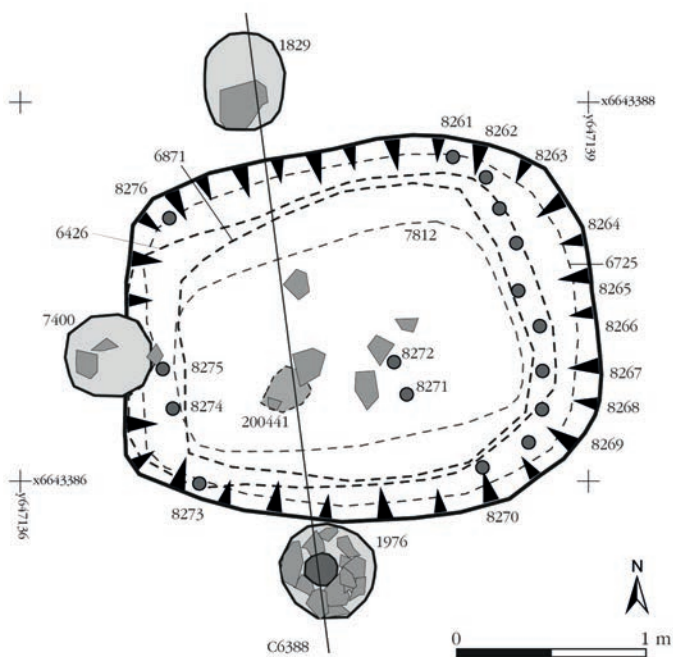
norr där en väggplacerad härd finns. Fyndmaterialet (bilaga 2–3) från huset består av 46 poster fördelade på djurben (36), bränd lera (4), flinta (1), keramik (4) och lerklining (1). Det vanligaste materialet var ben (173 fragment, 252,4 g). Förekommande arter var får/get, häst, nöt, svin, bäver, fisk, fågel och hund. Fynden är fördelade över hela huset. Ett kolprov (stolphål 3355) har ¹⁴C-analyserats med värdet 995–1146 calAD. Hus 3 är det hittills längsta vikingatida-tidigmedeltida huset i Gamla Uppsala.

Figur 19. Plan över hägnad 2 och hus 3. Skala 1:200.

Hus 4

Hus 4 var ett 2,5 × 2 meter stort och 0,5 meter djupt grophus (figur 10–12, 20–21). I husets västra gavel fanns ett stolphål (7400). I den västra delen av huset, på dess norra och södra sida, fanns två stolphål (1829, 1976). De tre stolphålen, som låg utanför grophusets nedgrävning, har varit en del av husets takbärande konstruktion. Inom gropen fanns i framförallt dess östra del ett antal stolphål av mindre format (8261–8270) samt några i den västra delen (8273–8276). De här stolphålen har sannolikt varit en del av husets vägg som sträckt sig från gropens botten och upp till taket. Nära mitten av huset fanns ytterligare två stolphål av mindre format (8271–8272). Deras funktion är inte klarlagd. Huset undersöktes i sin helhet och fyllningar och lager vattensållades.

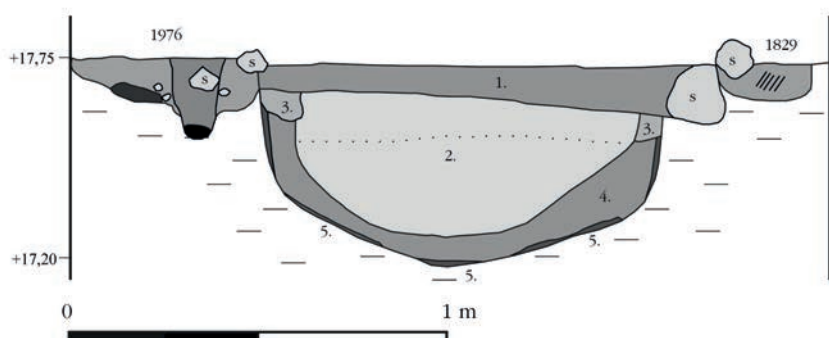
Figur 20. Plan över hus 4 i skala 1:40.

Inom nedgrävningen fanns lager av olika karaktär (figur 20, 22). Överst fanns de lager som grophuset fyllts igen med (5943, 6426, 6725, 6780, 6871). I botten och kanterna fanns avsatta lager från husets användning eller som tillhört dess konstruktion (7657, 7735, 7812).

Fyndmaterialet (bilaga 2–3) består av 92 poster varav djurben (51), brynen (2), bränd lera (6), järn (10), kam (2), keramik (15), lerklining (1), bärnstenspärla (1) och vävtyngd (1). Majoriteten av fynden fanns i igenfyllnadslagren (52 poster). Det vanligaste fyndmaterialet var ben (2642 fragment, 3758,74 g) och bland arterna fanns får/get, häst, nöt, svin, bäver, fisk (bl.a karp, lax, strömming), fågel (höns) och hund. En del av ett djurben (F149 underkäke hund) har ¹⁴C-analyserats med värdet 688–826 calAD.

Figur 21. Kranier i hus 4. Foto från norr: Anna Forsberg

Figur 22. Sektion (6388) från öster i skala 1:20. Fr. v. Stolphål 1976, grophus 4, stolphål 1829. 1. lager 5943 återfyllnadslager melerad lera. 2. lager 6426 återfyllnadslager homogen lera. 3. lager 6725 återfyllnadslager melerad lera mörkare än 2. 4. lager 6871 återfyllnadslager av mörk gråbrun lera. 5. lager 7812 golvlager mörk grusig lera.

Hus 5

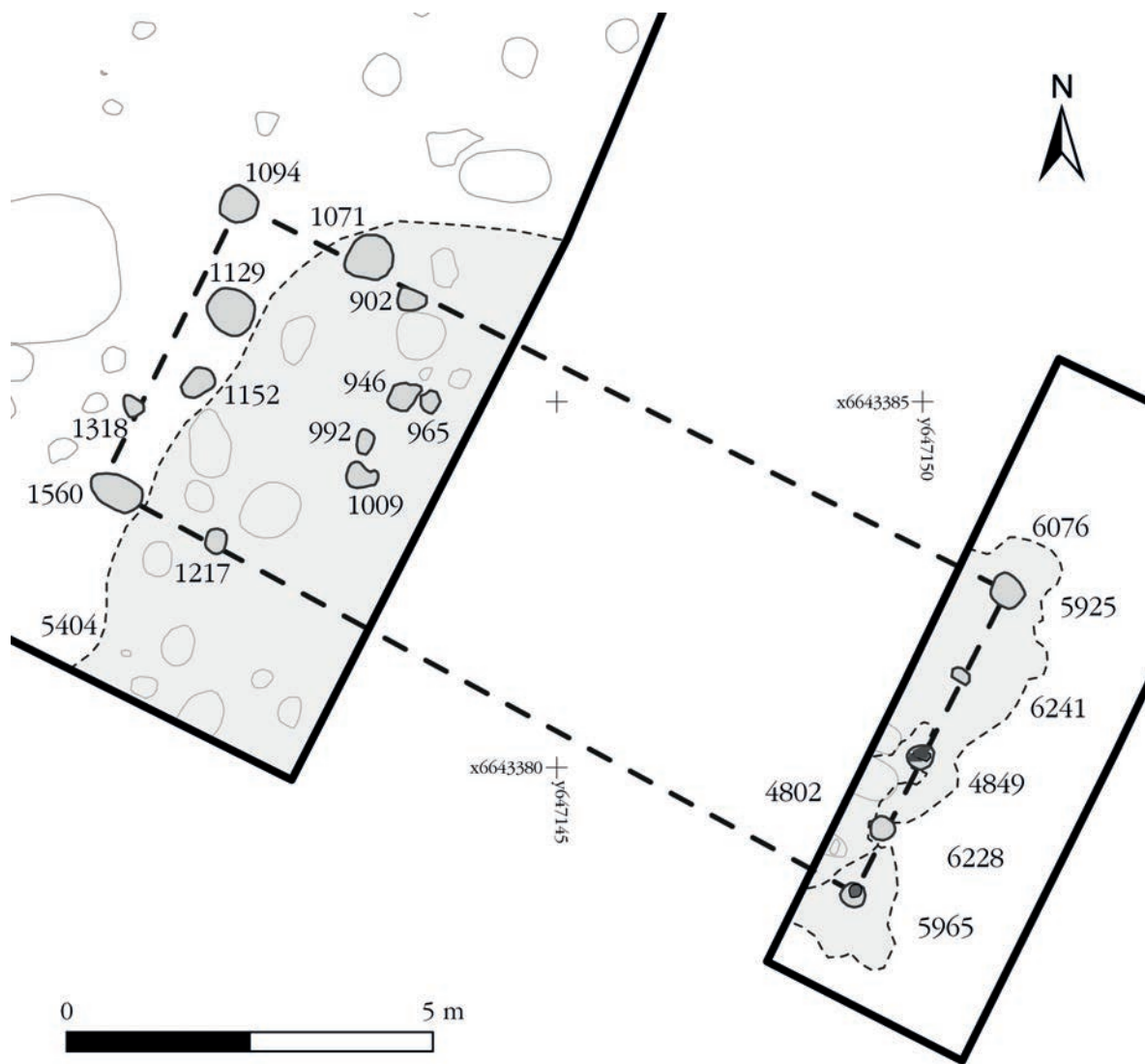
Hus 5 (7176) kom inte att undersökas närmare eftersom drygt halva byggnaden låg utanför schakt 1. Det bestod av en nedgrävning av samma form och storlek som hus 4 och var 2 meter lång och 1,3 meter bred (figur 10).

Hus 6

Delar av huset påträffades i östra delen av schakt 1 och västra delen av schakt 2 (figur 10–12, 23), medan husets centrala del var belägen mellan

schakt 1 och 2. Huset överlagrades av lager 2545 i schakt 2 (bilaga 1). Dokumenterade delar består av 17 stolphål varav 11 väggstolpar och sex inre stolphål samt bevarade golvlager i ljusare lera än omgivande kulturlager (4802/5520/6076, 5404). Huset har varit cirka 12 meter långt och 4,5 meter brett. Fyndmaterialet (bilaga 2-3) består av fyra fyndposter av bränd lera, djurben, järn och keramik. Ett kolprov (stolphål 5925) har ¹⁴C-analyserats med värdet 1045–1159 calAD.

Figur 23. Plan över hus 6. Skala 1:100.

Hägnad 1

Hägnad 1 (figur 18, bilaga 1) bestod av fem relativt grova stolphål (0,75 meter i diameter) och har av allt att döma en fortsättning utanför undersökningsområdet i sydlig riktning. Hägnaden är parallell med hus 3.

Hägnad 2

Hägnad 2 bestod av fyra på rad liggande stolphål (figur 17, bilaga 1), belägna drygt två meter öster om hus 3. Hägnaden var i det närmaste parallell med huset.

Fynd – Boplatssområde L1941:3118 (Norra gårdet)

Vid tidigare undersökningar och karteringar i Norra gårdet har fyndmaterialet varit av boplatsskarakteristik från yngre järnålder till tidigmodern tid med vissa inslag av hantverk i form av bronser, bly och järnslag, troligen från sekundärsmide. Smältor och klipp av silver samt en gulddroppe utgjorde ytterligare möjliga hantverksindikationer. Från undersökningarna 2015 var spåren efter hantverksaktiviteter mycket små i jämförelse med vad som tidigare dykt upp vid tidigare undersökningar cirka 200 meter längre österut, norr om kungsgårdsplatåerna (Alström och Duczko 1996) och från verkstäder och aktivitetsområden i Kungsgårdssområdet (denna rapport; Frölund, Göthberg & Ljungkvist 2015; Frölund, Ljungkvist & Kjellberg 2017). Vid 2015 års undersökning tillvaratogs samtliga hantverksfynd från det undersökta grophuset (hus 4). Textilhantverket representeras av flera stora vävtyngdsfragment (figur 27), fragment av en sländtrissa och en järnnål (F72).

Av metallhantverk tillvaratogs två fragment av magnetisk slagg, troligen från sekundärsmide samt ett möjligt gjutformsfragment. Sammansättningen av järnföremål från grophuset och från boplatssan generellt saknar nästan helt spår av järnskrot i form av klipp, råämnen med mera. Inga spår av eventuella högtemperaturanläggningar noterades inom undersökningsytan.

Som ovan nämnts har yt- och metalldetektorarteringarna genererat smältor i silver, guld, Cu-legering och bly (F4, 6, 18) samt olika klipp av främst Cu-leg och spridda fynd av järnslag (Ljungkvist 2009, s. 26f). Dessa föremål kan kopplas till en rad olika tider som finns representerade bland metallfynden i den aktuella åkerns ploglager. Sammantaget tyder detta på att verkstäder finns i närområdet. Fynden från grophuset pekar på att smide och med stor tveksamhet gjutning bedrivits under vendeltid och tidigare. Ytan skiljer sig från andra ytor nära Kungsgården genom frånvaron av arkeologiska objekt som kan kopplas till produktionsverksamhet (Ljungkvist 2000). Man kan i och för sig fråga sig om sådana funnits nära den undersökta ytan. Processanlägg-

ningar saknades även från undersökningarna norr om norra Kungsgårdsplatån även om hantverksmaterialet var varierat och distinkt (Alström och Duczko 1996).

Utgrävningen ledde till att betydligt mer fyndmaterial av husflits- och normal bostadsskarakteristik framkom med en större koncentration till grophuset (hus 4), där igenfyllnadslagren präglade materialet. Vattensållningen av husets lager möjliggjorde att se att fragmenteringsgraden är hög. Bland annat identifierades två tänder till kammar samt en stor mängd ben från små djur. Sammantaget ger det en förhållandevis stor bredd av enstaka indikationer på vävning, sömnad, slakt och varierat närointag av såväl den vanliga bredden av tamdjur som olika små och stora fågel- och fiskarter.

Ur ett socialt perspektiv pekar fyndsammansättningen från 2015 års undersökning på Norra gårdet på ett tämligen ordinärt agrart liv där basnäringar som textilhantverk och matlagning sticker ut. Om metallfynden från tidigare karteringar inkluderas blir bilden betydligt mer varierad (Ljungkvist, Frölund & Göthberg 2015, s. 60). De särskilt utmärkande fynden är ett fragment av en doppsko från 900-talet av Androshchuk typ 2 (Androshchuk 2014, s. 114ff; Paulsen 1953; Hedenstierna-Jonson 2006, s. 103ff). Ett annat fynd är ett fragment av vad som verkar vara en sidopanel till ett högkvalitativt dossparne (Ljungkvist, Frölund och Göthberg 2010, s. 28f.). Föremålet har en nära parallell i paradfyndet från Pilgårds i Boge socken på Gotland (SHM 10654). Ytterligare ett utmärkande drag för boplatssområdet på Norra gårdet är den jämförelsevis stora mängden silver och guld (fyra smältor, ett tenfragment, en gulddroppe). Det är den största koncentrationen av silverobjekt som är funnen i Gamla Uppsala med undantag för silverskatten (SHM 8889) och hallen på södra Kungsgårdsplatån (Ljungkvist & Frölund 2015; Ljungkvist, Frölund och Sarén Lundahl 2017). Det exklusiva fyndmaterialet för denna yta är inte kvantitativt omfattande men däremot av förvånande hög kvalitet särskilt för tiden 900- till 1000-tal.

Fyndmaterialet tillvaratogs genom metalldetektorartering av matjordslagret vid schaktning, vid rensning och vid handgrävning av arkeologiska objekt samt vid vattensållning av fyllningar i grophus, kulturlager och stolphål. Fynd påträffades även vid flotering och sållning av miljöprover. Den höga graden av vattensållning medför att materialet har en hög fragmentiseringsgrad. Mellan 50–75 % av lagren i hus 4 (grophuset) vattensållades, till stor del med 2 millimeter såll. En viss sållning utfördes även av stolphålsfyllningarna från övriga hus. En lista av fynden från Norra gårdet finns i bilaga 2. Analysen av det osteologiska materialet finns i bilaga 3.

Material	Antal fyndposter
Ben	160
Bergart	6
Bly	3
Bränd lera	33
Bärnsten	1
Cu-leg	9
Järn	19
Kam	2
Keramik	21
Silver	3
Teknisk keramik	1

Figur 24. I tabellen har fyndmaterialet från Norra gårdet 2015 sammanställts fördelat på material och fyndposter.

Ben

Benmaterialet bestod av 3427 brända och obrända fragment djurben (5,4 kg). Obrända ben dominerade (76 respektive 24 % av antalet fragment, bilaga 3). Den övervägande delen av benmaterialet påträffades i grophuset (hus 4). Förutom husdjuren (figur 24) har ben identifierats från djurarterna bäver, fisk, groda/padda, hund, höns, sork. Bland identifierade fiskar finns karpfisk, laxfisk (troligen sik eller öring) och sannolikt sill. Fynden av bäver och fisk representerar aktiv jakt och fiske med undantag för fyndet av sill som måste ha kommit till Gamla Uppsala i konserverad form. Husdjurens relativa fördelning (figur 25) visar en hög andel nöt (både fragment och vikt) men också en relativt stor andel svin.

Art	% fragment	% vikt
Får/get	25,5	10
Häst	5,5	21
Nöt	38,5	51,5
Svin	30,5	17,5

Figur 25. Relativ fördelning av fragment och vikt av boplatsens husdjur (artbestämt).

Fynd av hund gjordes i hus 3–4. Fyndet i hus 3 (F248) utgörs av delar till höger armbåge visar spår av att ha blivit avhugget från kroppen vid den övre leden. Fyndet i hus 4 (F149) är den undre delen av nospartiet och representerar cirka 25% av ett hundkranium. Hur den skilts från skallen är oklart men det finns horisontella huggspår på båda sidor. Av föremål i ben och horn påträffades två kamtänder (F139-140). Orsaken till att dessa små fynd överhuvudtaget hittades beror på vattensållning.

Figur 26. Brynen. Från vänster till höger: F176, F177, F178. Foto: Olle Norling, Upplandsmuseet.

Bergart

Sammanlagt tillvaratogs ett troligt kvarnstensfragment och tre brynen eller brynefragment. F129 är ett 6,7 × 3,8 centimeter stort fragment av skiffer med hög halt av gul glimmer. En yta förefaller vara slipad varför den tolkas som ett malstensfragment. F176 (figur 26) är ett 5,8 × 1,8 centimeter stort, i ena änden avbrutet bryne av mycket tät svart skiffer. De flatare ytorna är inte slipade till skillnad från smalsidorna och är ett fragment av ett bryne med kvadriskt tvärsnitt. F177 (figur 25) är ett grått finkornigt skifferbryne, 7,9 × 3 centimeter, som är avbrutet i ena änden. F178 (figur 25) är ett 4,5 × 1,9 centimeter stort brynefragment i grå finkornig skiffer som drar svagt åt lila.

Av eldslagningsflinta finns ett fragment (F61). F181 från hus 4 är tolkad som en sländtrissa. Det rör sig om ett 1,9 centimeter stort fragment av brunröd, mycket tät kalksten. Fragmentet har en bevarad slipad yta och ett genomborrat hål. En översiktlig genomgång av sländtrissor av röd kalksten visar att de verkar vara ovanliga under järnålder i Uppland. Beskrivningar av sländtrissor från Birkas Svarta jord, nämner ett förhållandevis stort antal av kalksten, även röd sådan (Sörling 2018). Det krävs dock en närmare analys för att fastställa eventuella paralleller till F181. Samma sak gäller kalksten funnen på till exempel Helgö (Kresten 2008, table. 1). Från kulturlager daterade till folkvandringstid/vendeltid lager på Eketorp finns sländtrissor av samma material. Exakt samma material har fyndet SHM 31597:Z25:69 och ett liknande har SHM31597:Q11:58. Fragmentet bedöms därmed vara av Ölandskalksten.

Figur 27. Delar av vävtyngd. F131. Foto: Olle Norling, Upplandsmuseet.

Bränd lera och lerklining

Från hus 4 tillvaratogs två större fragment av vävtyngder (figur 27) som bedöms komma från samma föremål även om passning saknas (F131). Ett ytterligare möjligt fragment är F253. Även F183 från Hus 3 är ett troligt vävtyngdsfragment.

Lerklining var mycket sparsamt företrätt. Från hus 2, tillvaratogs ett lerkliningsfragment med troligt virkesavtryck (F93). Även andra föremål av lera var fåtaliga. Ett möjligt gjutformsfragment (F103) tillvaratogs från hus 4.

Bärnsten

F69 var en halv pärla som efter konservering bedömdes vara trolig bärnsten (bilaga 2 F69). Föremålet är kraftigt vittrat och bedöms möjligen vara omsmält bärnsten vilket vore osannolikt. Bärnsten är känt för att fara illa i vissa jordar. En närmare datering går inte att göra.

Järn

Kniv F17 är en avbruten spets till kniv och F75 är ett hårt korroderat fragment som verkar vara ett knivfragment bestående av innersta delen av

bladet och övergången till tången. Brodd F15, är fragmentarisk och består av platta och pik men med avbrutna skänklar. Det går inte att säkert avgöra om det är en människo- eller hästbrodd. Hästutrustningsbeslaget F260 består av ett omvikt bandformat bleck med spetsiga ändar. Denna typ av små, i detta fall ca 0,8 centimeter breda bleck är i Birka förknippade med ridutrustning i gravar från 900-talet (Arbman 1940, tafel 29:11, 12). Krok/gångjärn F76, från hus 4 är gjort av en bandformad ten med öppen ögla som är avbruten i en änden. Dess ögla samt tvärsnitt påminner starkt om nålar till ringnålar (Arbman 1940, tafel 43–46). Nål F72 från hus 4, är en ca 1,5 millimeter tjock nål med avbrutet huvud bedömt som att vara för tunn för att höra till fibula eller dräktnål. Således hör den troligen till textilhantverk. Spikar representeras av tre exemplar från hus 2 (F77). Nitarna F53 och F71 är avbrutna eller avhuggna och tolkade som avfall. Övriga fynd av järn som F54, en vriden järnring, och F68 ett avbrutet järnbleck, är tolkade som avfall.

Keramik

En bit keramik av typ yngre rödgods (F60) är ett rensfynd från ytan av hus 3. Det spjälkade fragmentets insida har en glasyr av pålagda vita prickar och bedöms som sagt vara yngre rödgods. Den förhistoriska keramiken bedöms vara av typ äldre svartgods (AIV) och uppgår till 20 fyndposter. Materialet saknar i samtliga fall tydlig ornering. Magring, bränning och mynningsprofiler varierar emellertid markant. Av 20 fyndposter påträffades 16 i hus 4, tre i hus 3 och ett i hus 6. Keramiken är inte specialgranskad varför detta är en mycket preliminär översikt. F109 (hus 4) är en liten skärva av grovmagrat gods. Bland keramiken från hus 4 finns det skärvor men genomgående ljus gods (F105, F168 samma kärl med passning) men huvudsakligen består den av skärvor med svart insida och ljus eller mörk utsida. Flera skär-

vor samt det bevarade kärlet från huset golvyta har bevarad matskorpa. Kärlets magring varierar från grovkornig kvarts (F105) till betydligt mer finkornigt material och även keramik med ytterst fin eller med ögat knapp synlig magring (som bottenfragment från F166). Av kärlformer har samtliga identifierbara bottnar av utsvängd fot (F110, F127, F166). Mynningsprofilerna är dels insvängda (F127, F128) där fyndposten inkluderar fragment från två kärl), dels raka (F128, F130). F167 är ett förhållandevis finmagrat fragment med mynning och godstjocklek på upp till 0,9 centimeter. Godsets kraftiga böjning gör att det närmast verkar röra sig om ett keramiskt rör eller hank. Det finns inga tecken på sekundär högtemperaturpåverkan som indikerar att det rör sig om en så kallad tuyere (blästermunstycke) eller dylikt.

Figur 28. Keramik. F127. Foto: Olle Norling, Upplandsmuseet.

Silver, kopparlegering och bly

Tidigare metallkarteringar i området har genererat ett antal fynd av silversmältor, en gulddroppe och ett avklippt fragment av en silverbarr (Frölund, Göthberg och Ljungkvist 2010). Denna gång återfanns endast ett silverföremål i form av en porös bit som närmast definieras som hackmetall (F5). Antalet föremål av Cu-legering uppgår till 11. En sölja (F1) dateras ca 1500–1650 (Whitehead 2003, s. 29). En sölja av exakt samma typ påträffades 2009 (Frölund, Göthberg och Ljungkvist 2010, s. 28). Vidare påträffades en knapp (F13) som inte daterats. Tillvaratagna mynt utgjordes av 1/6 öre silvermynt från Karl XI:s regeringstid (F8) samt 1 öre silvermynt från Adolf Fredriks tid (F9).

F3 är en gjuten, ej ornerad, tunnformad pärla. Dessa är mer vanliga under vissa delar av vikingatid. Paralleller finns till Helgö 116, grav 26 från 800-talet (Sander 1997, s. 24f.) samt enstaka från Birka (Arbman 1940, tafel 114: 14, 15). F7 är ett avsmalnande beslag i försett med en strierad linje utmed vardera långsidan. Föremålet är avbrutet i bredare änden. I den smala änden (0,3 centimeter bred) finns en rund, 0,2 centimeter bred försänkning som inte bryter igenom beslaget. Det tolkas som ett möjligt remändebeslag från sen vendeltid-vikingatid (se Arbman 1940, tafel 86:4). F4, 6, 18 är tre smältor av Cu-leg. Av dessa är F4 en 17g tung smälta som ser ut att ha smält ut i en degel medan F6 och 8 utgörs av runnen, oformlig metall. Bleck F2 och F10 är oidentifierbara bleck

av Cu-leg. Av de tre registrerade blyföremålen är F12 ett ihopvikt paket av blybleck medan F14 är en oformlig smälta av bly. Det avvikande blyföremålet, F11, består av två troligen ihoplödda delar varav den undre är lådformad och den övre ett bleck med instansade hål placerade i en yttre cirkel med inre grupp av hål. Föremålets funktion är oklar. Det är tveksamt att det rör sig om ett modernt föremål då hålen förefaller vara manuellt stansade.

Slagg

De fåtaliga fynden av bränd lera verkar korrelera med fynden av slagg och sintrad lera, vilket pekar på att smide eller andra högttemperaturaktiviteter inte varit intensiva i direkt anslutning till de undersökta konstruktionerna. Från grophus 4 tillvaratogs två bitar magnetisk slagg (F99) samt ett fynd av sintrad lera (F87).

Analys

För delar av fynd- och provmaterialet har analyser gjorts. Det gäller analyser av vedarter, ¹⁴C och osteologi. Här presenteras analysernas viktigaste resultat medan helheten finns i bilagorna.

Vedart

Tre kolprover har analyserats av Thomas Bartholin (bilaga 4). Proverna kommer från stolphål hörande till de inre, takbärande konstruktionerna i hus 1, 2 och 3. Proverna innehöll mellan 10 och 15 milliliter orient kol, ur vilka stickprov analyserades.

Prov-nr	Konstruktion	A-objekt	Resultat	Till ¹⁴ C-analys
6400	Hus 1	2287	Tall, från gren > 2 centimeter Ek, från yngre stammar	Ek med 2 årsringar max 25 år från bark
20014	Hus 2	1715	Tall från yngre och äldre stammar	Tall med 2 årsringar max 25 år från bark
8839	Hus 3	3355	Tall från yngre stammar	Tall med 5 årsringar max 25 år från bark

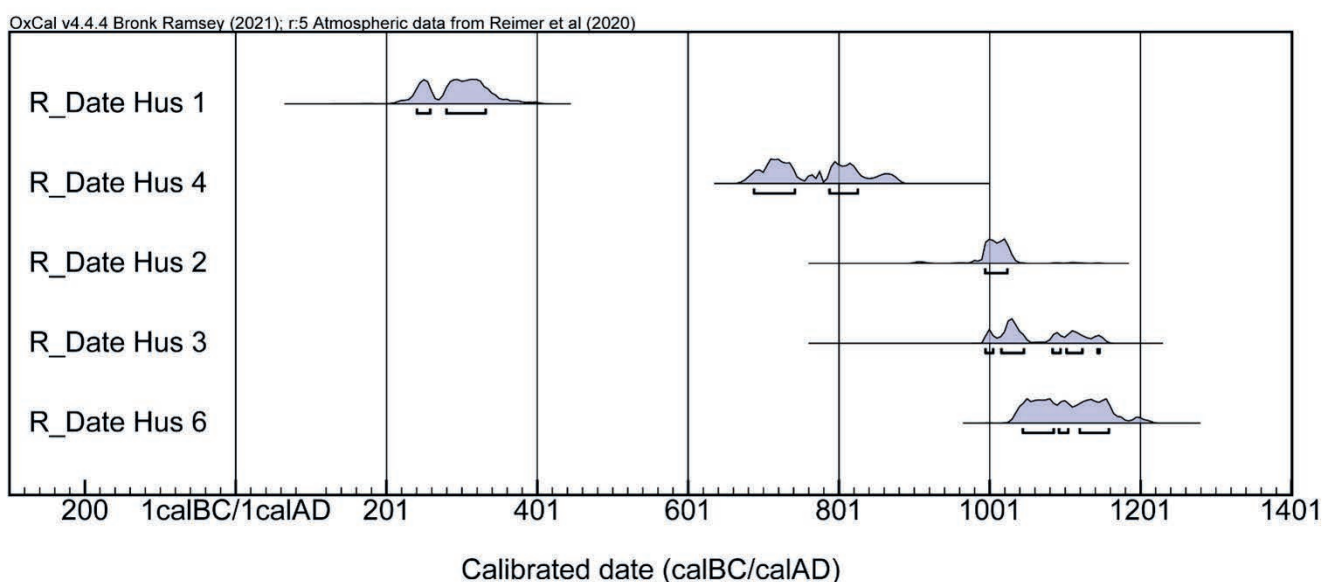
Figur 29. Tabell över utförda vedartsanalyser.

Som framgår av tabellen ovan fanns tall i samtliga provtagna stolphålsfyllningar men i ett av dem fanns det även ek. Förekomsten av både ek och tall i samma stolphål ställer frågan vad är stolpe och vad är annat. När vi nu inte har stolpen bevarad utan bara fragment kan man utgå från frekvensen av det analyserade materialet. För prov 6400 utgjorde var 90 % av det analyserade materialet ek 90 % och 10 % var tall, vilket pekar

på att stolpen i stolphål 2287 varit av ek. För de andra proverna bestod det analyserade materialet till 100 % av tall.

¹⁴C-analyser

Fem ¹⁴C-analyser har gjorts på träkol från stolphål till hus 1, 2 och 3 och av djurben från hus 4 och 6.

Figur 30. Tabell över ¹⁴C-värden kalibrerade med OxCal 4.4.

Djurbenet från hus 4 påträffades i lager 6871, det stratigrafiskt äldsta av flera återfyllnadslager i hus 4. Benet har alltså hamnat i grophuset när det slutat användas och daterar först och främst grophusets igenfyllning och om man så vill, övergivande. Benet ifråga bestod av en del av underkäken till en hund. Stora delar av hundkraniet hittades samlat och den här delen valdes ut för datering. ¹⁴C-analysen från hus 6 är också den gjord på djurben, i det här fallet ett språngben från nöt som hittades i ett av husets stolphål. Dateringen bör spegla husets användningstid.

Sammantaget visar ¹⁴C-analyserna fem dateringar som infaller under en 1000 år lång period, mellan cirka 200–1200 AD. Äldst är hus 1 (241–332 calAD) följt av grophuset hus 4 (688–826 calAD) som är 300 år yngre. Mer samlade är de i sin tur mer än 150 år yngre hus 2 (995–1024 calAD), hus 3 (995–1146 calAD) och hus 6 (1045–1159 calAD).

Här är det tydligt att dateringarna av hus 2 och 3 delvis sammanfaller men eftersom de, liksom det äldre hus 1, delar samma yta kan de inte vara

samtida. Hus 2 är äldst och efterträds av hus 3, medan hus 3 och 6 till stora delar är samtida. Hus 3 och 4 är av dateringarna att döma också samtida.

Osteologi

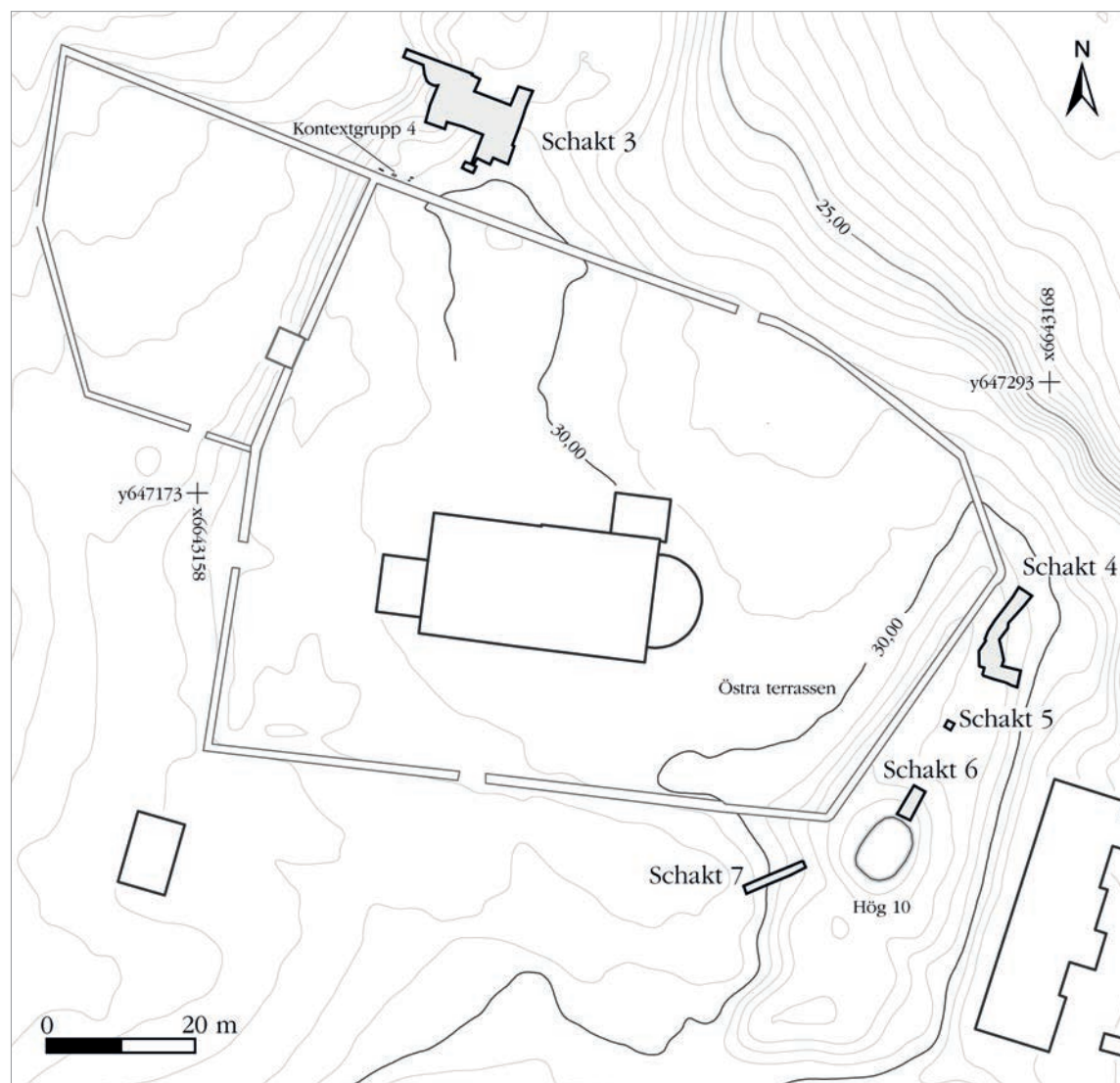
Rudolf Gustavsson, SAU, har gjort den osteologiska analysen (bilaga 3). Syftet med analysen var att så långt som möjligt identifiera benmaterialet till art och när det inte varit möjligt har grupperingar av arter använts. Det osteologiska materialet omfattade 160 fyndposter (F19–23, 25–52, 55–59, 65–67, 80–81, 111–125, 133–138, 141–165, 185–252, 256, 258, 259). De 160 fyndposterna bestod av 3 427 enskilda fragment med en total vikt av drygt 5,4 kg. Närmare 76 % av materialets vikt, motsvarande knappt 10 % av antalet fragment, har kunnat artbestämmas. Den här relationen mellan vikt och fragment påverkas av materialets höga fragmenteringsgrad som uppgår till 1,58 g/fragment. Vidare var 73 % av fragmentantalet obränt (92 % vikt) och ca 24 % bränt (2 % vikt). Den största delen består av ben från däggdjur, men även fågel, fisk och amfibier finns i materialet.

Boplatssområde L1941:3097 Norr om kyrkan) och gravfält L1941:2381 (östra terrassen)

Undersökningen skedde i maj-juni 2015. Projektledare för undersökningen var Joakim Kjellberg och John Ljungkvist, Uppsala universitet. Medverkande arkeologer var Per Frölund, Malin Lucas, Robin Lucas och Anna Ölund från Upplandsmu-

seet, och Sebastian Liahaugen, Jonna Sarén Lundahl och Hampus Norrgren från Uppsala universitet. Metalldetektorartering utfördes av Fredrik Thölin och John Ljungkvist, Uppsala universitet. Paleoeologiskt och kvartärgeologiskt arbete med tillhörande provtagning leddes av Anneli Ekblom, Uppsala universitet.

Figur 31. Planen visar läget för schakt 3-7 i relation till Gamla Uppsala kyrka och Odinsborg. Markerade på planen är Östra terrassen (höjdkurva 30 meter), kontext 4 och Hög nr. 10 (grå linje). Skala 1:1 000.

Genomförande

Vid undersökningen upptogs fem schakt (3–7) fördelade till två olika ytor och fornlämningar. Ett större schakt (3) som berörde fornlämning L1941:3097 var förlagt till området mellan södra Kungsgårdsplatån och Gamla Uppsala kyrkas norra bogårdsmur (figur 31). De fyra mindre schakten (4–7) berörde fornlämning L1941:2381 förlades till ett avlångt höjdparti mellan Gamla Uppsala kyrkas östra bogårdsmur och Odinsborg (figur 31). Inom höjdpartiet finns gravfältets nordligaste kända gravhög (hög nr. 10, figur 7). Det 60–70 meter långa höjdpartiet har efter undersökningen 2013 (Ljungkvist, Frölund och Sarén Lundahl 2015) getts arbetsnamnet Östra terrassen. Den har tolkats som en medeltida terrass försedd med en stensködd fundamentsränna med stolphål.

Schakt 3 (L1941:3097) förlades inledningsvis för att beröra den förmodade medeltida byggnaden och dess utkanter. Schaktet omfattade även en sänka belägen intill och norr om byggnadens källare. Schakt 3 utvidgades successivt utanför byggnadens vägglinje och kom att beröra ytor som innehöll medeltida lager knutna till byggnaden men också äldre lager. En smal utlöpare av schaktet togs upp i sydlig riktning för att söka fånga in byggnadens bredd. Det fanns emellertid inte tid att exponera husets östra kortsida. Till att börja med fokuserades undersökningen i schakt 3 på att undersöka den medeltida byggnaden. Det visade sig finnas detaljerade spår av byggnadens konstruktion och i den tillhörande källaren fanns slutna kontexter. I markytan utanför byggnaden och i den medeltida källaren framgick att medeltida lager var tydligt separerbara från de äldre järnålderslagren.

Efter att de medeltida lagren utanför husets vägglinje undersökts, rensades de underliggande järnålderslagren fram. När det i den västra delen av schakt 3 framträdde svarta lager innehållande fynd av varierat och exklusivt hantverk, delundersöktes de genom handgrävning till ett djup av 0,05–0,1 meter. De här lagren och enstaka arkeologiska objekt vattensållades. I övriga delar av schaktet, det vill säga utanför den medeltida byggnaden, rensades järnålderlagrens överyta fram. I sänkan norr om källaren grävdes ett smalt sökschakt i västlig riktning med hypotesen att

sänkan kunde vara en källargrund. Stratigrafin var i denna del av schaktet störd av träd som tidigare stått på platsen, järnålderslager som eroderat ner i den senare grävda sänkan samt täktgropar och nedgrävningar innehållande sentida hundbegravningar. Det smala sökschaktet gjorde det svårt att få en helhetsbild av stratigrafin i denna del. Därför gjordes även en begränsad grävning in i det förmodade naturliga åsmaterialet. Den grävningen visade att sandlagren var omrörda och utgjorde fundament troligen hörande till en ovan mark inte synlig terrass. Under terrassens sandlager framkom en nedgrävning och ett kulturlager som inte undersöktes närmare. Terrassen har arbetsnamnet västra terrassen.

På höjdpartiet mellan Gamla Uppsala kyrkas östra bogårdsmur och Odinsborg (Östra terrassen) undersöktes sammanlagt fyra olika schakt, nr. 4–7. Schakt 4 förlades till den Östra terrassens norra del, för att söka fastställa om fundamentsrännan från undersökningen 2013 hade en fortsättning i norr och för att ta reda på hur terrassens norra del var uppbyggd. Två sektioner dokumenterades, en i schaktets nordvästra del och en i den sydöstra delen (se figur 62). Huvuddelen av schaktet grävdes ner till nivån för fundamentsrännan förutom i sydöst där ett mindre parti grävdes djupare ner, cirka 1,3 meter under marknivån.

Schakt 6 placerades kant i kant med 2013 års schakt (figur 6) och söderut upp mot högens mitt. Syftet var att få bättre kunskap om högmantelns förhållande till kärnröset och att se om kärnrösets välvning sträckte sig ovanför terrassens marknivå. Efter utvärdering av resultaten från schakt 6 placerades schakt 5 och schakt 7, norr respektive söder om hög nr. 10 för att söka fånga in högens omfattning. På terrassens mitt, mellan hög nr. 10 och schakt 4 placerades schakt 5 som var en kvadratmeterstor provruta. Den grävdes för att ta reda på hur terrassens centrala del var uppbyggd och för att se om delar av hög nr. 10 sträckte sig till denna del. Schakt 7 placerades vid foten av terrassens västra sida. Det korsade den förmodade medeltida hålvägen och sträckte sig utanför terrassens nuvarande fot. Främsta syftet med schaktet var att få en avgränsning av kärnrösets västra kant och därmed få en bra uppfattning om dess diameter och höjd.

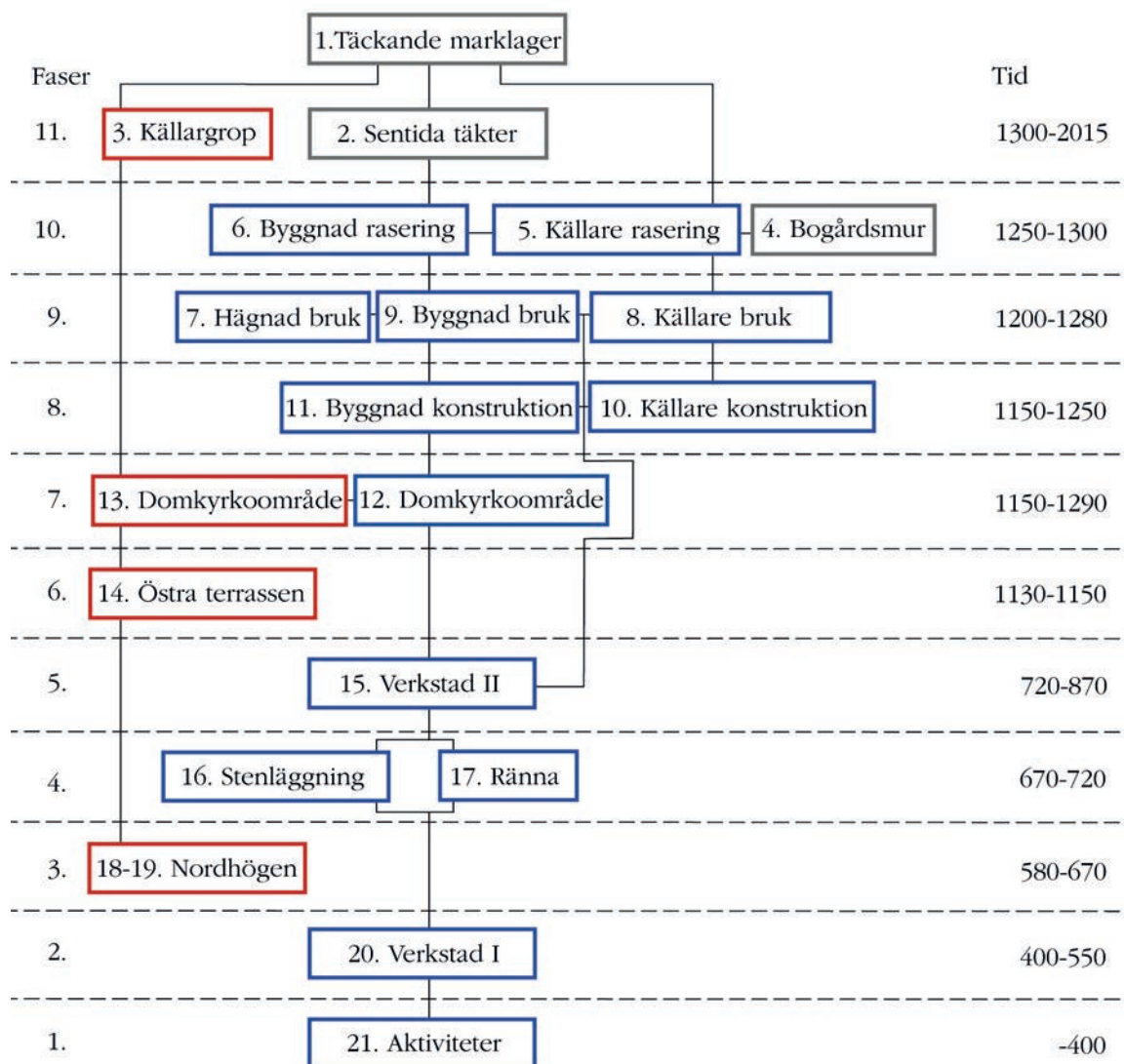
Metod

Avtorvade ytor finrensades och framkomna stratigrafiska objekt plandokumenterades med GPS med nätverks-RTK för vidare bearbetning i GIS-program. Metalldetektering gjordes löpande under hela undersökningen. Undersökning, dokumentation och insamling av fynd och prover från för frågeställningarna relevanta stratigrafiska objekt gjordes för vidare analyser och tolkning. Kulturlager grävdes beroende på innehåll och fyndfrekvens med skårslev eller spade. Vattensättning skedde av undersökta stratigrafiska objekt samt av utvalda kulturlager. Miljöprover togs från undersökta stratigrafiska objekt och utvalda lager.

Det bör noteras att avsikten inte var att undersöka samtliga påträffade stratigrafiska objekt. Urvalet gjordes för att besvara undersökningens frågeställningar.

Den i regel mycket täta och kompakta lagersekvensen i framförallt schakt 3 innebar ibland svårigheter att exakt följa övergången mellan olika lager. Till exempel kunde yngre lagerrester vara nedpressade i äldre konstruktioner. Detta förklarar i hög grad varför medeltida och yngre fynd i vissa fall finns knutna till äldre kontexter och vice versa.

Figur 32. Matris över kontexternas inbördes relationer och faser i området för schakt 3-7. Kontexter inom schakt 3 (L1940:3097) har blå ram. Kontexter för schakt 4-7 (L1941:2381) är markerade med röd ram. Övriga kontexter har grå ram.

I texten redovisas av utrymmestekniska och över-skådlighetsmässiga skäl bara relationerna mellan grupper medan relationer mellan individuella kontexter förenklats. För en fullständig matris

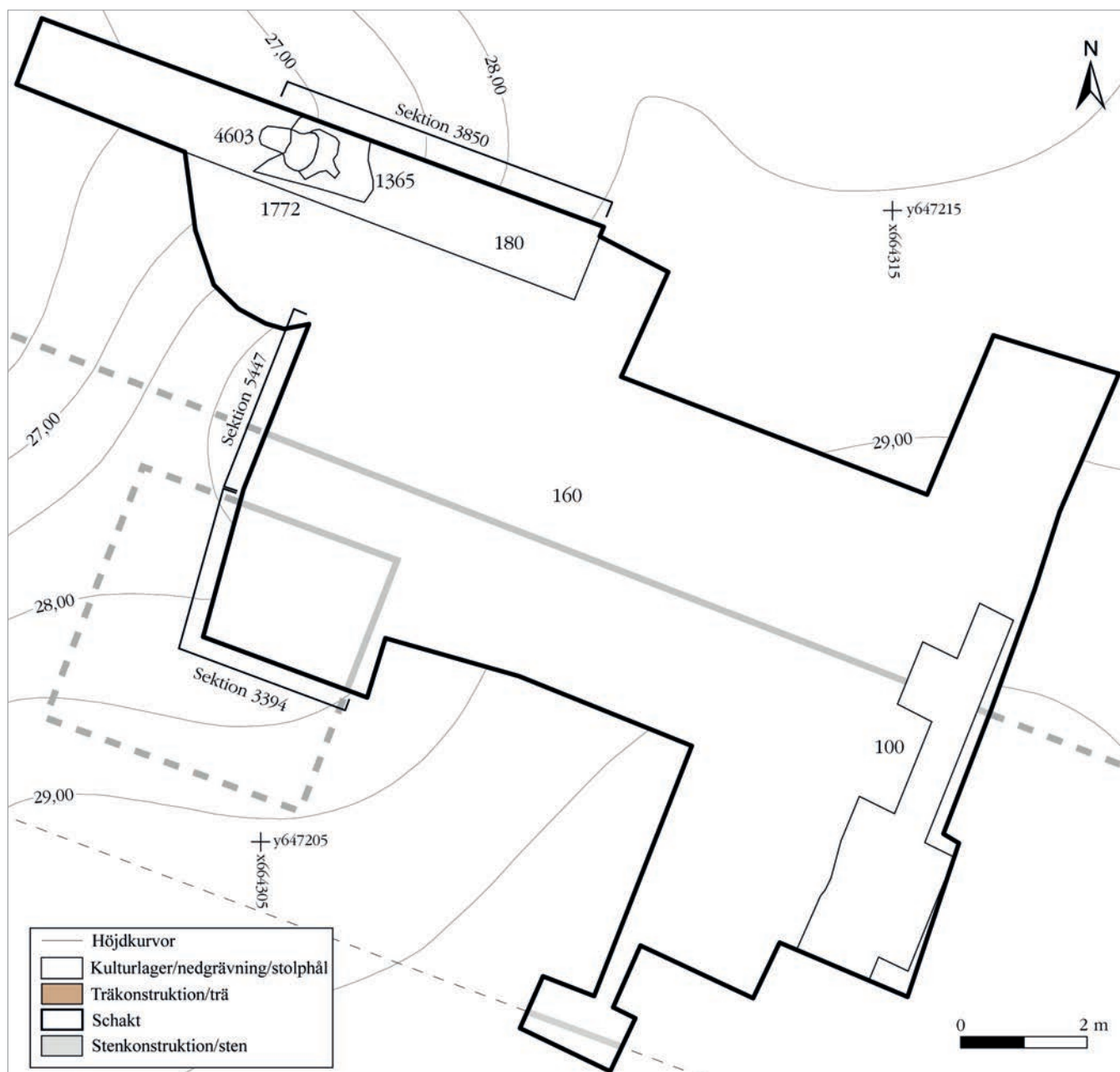
med stratigrafiska relationer mellan samtliga dokumenterade lager, nedgrävningar och konstruktioner hänvisas till den digitala dokumentationen hos Upplandsmuseet.

Fasbeskrivningar och kontexter

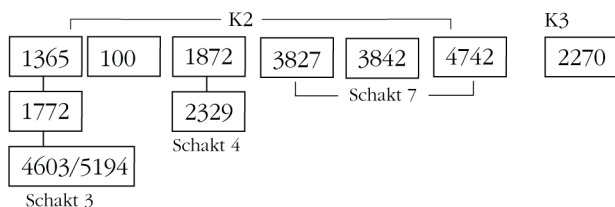
Fas 11: 1300–2015. Sentida täkter och källargrop

Fas 11 består av kontexter (1–3) som relaterats till de aktiviteter som skett på platsen efter att den medeltida bebyggelsen övergivits. De utgörs av den marktäckande matjorden, sentida täkter och en troligen tidigmodern källargrop på den Östra terrassen. Fasen omfattar tiden efter den medeltida bebyggelsens övergivande omkring 1300 fram till den aktuella undersökningen 2015. De

dokumenterade lämningarna har tillkommit under perioden mellan ca 1600–2015, och återspeglar således aktiviteter strax utanför den med bogårdsmur inhägnade sockenkyrkogården. Bogårdsmuren är av hög- eller senmedeltida ursprung och är känd från avbildningar sedan 1600-talet (Göthberg 2008).

Figur 33. Schakt 3. Dokumenterade lämningar tillhörande fas 11 och kontext 2. De medeltida byggnadernas kontur är innanför schaktet markerad med tjock ljusgrå linje och utanför schaktet med en tunn streckad linje. Skala 1:100.

Nr	Typ	Schakt	Kontext	Typ
160/180	Lager, matjord	3	1	Marklager
465, 470	Lager, matjord	4	1	Marklager
2075	Lager, matjord	6	1	Marklager
3426	Lager, matjord	7	1	Marklager
100	Schakt arkeologi 1988	3	2	Sentida täkter
1365	Störning	3	2	Sentida täkter
1772	Störning	3	2	Sentida täkter
1872	Lager, lera	3	2	Sentida täkter
4603/5194	Nedgrävning, hundbegravningar	3	2	Sentida täkter
2329	Nedgrävning, sogrop	4	2	Sentida täkter
3827	Störning, ev rotvälta	7	2	Sentida täkter
3842	Störning	7	2	Sentida täkter
4742	Störning	7	2	Sentida täkter
2270	Försänkning, eventuell källare	Östra terrassen	3	Källargrop

Figur 34. Stratigrafiska objekt kontext 1–3, i och utanför schakt 3–7.

Kontext 1 består av heltäckande grästorv och matjordslager överst i schakten 3–7. De har olika ID (160, 180, 465, 470, 1872, 2075, 3426) och varierade i tjocklek mellan 0,05 och 0,2 meter.

Kontext 2 utgörs av sentida störningar och täkter som fanns i området för schakten. I schakt 3 syntes direkt under torven en tydlig kontur av en nedgrävning (100) med återfyllda massor. Den kunde snart konstateras utgöra delar av Christianssons och Nordahls schakt från 1988. I schaktets kanter och delvis invikt under de översta jordlagren fanns ännu plastsäckar. Schaktet rensades upp och fotodokumenterades. I den nordvästra delen av schakt 3 framkom en störning i form av en nedgrävning (1365) av oklar funktion. Den skulle möjligen vara en äldre träd- eller planteringsgrop liknande de som framkom

2011 och som finns avbildade i området under 1600-talet (Ljungkvist, Frölund och Kjellberg 2015). Utmed gropens sidor påträffades samma typ av hantverkslager som på terrassen, som så att säga obrutet draperats utmed sänkans sidor och i dess botten. Dessutom noterades utmed sidorna distinkta kollager som representerar andra konstruktioner/lager. I gropens botten framkom en stenväggning som var glesare i gropens östra del och som sträckte sig ut mot den flackare ytan i väster. På och ovanför stenpackningen dök det upp kakel och glas från 1700-talet eller senare. Inga spår av recent material framkom under stenpackningen. Möjligen kan lagren kopplas till de ekonomibyggnader som funnits nära sänkan från åtminstone tidigt 1700-tal och framåt.

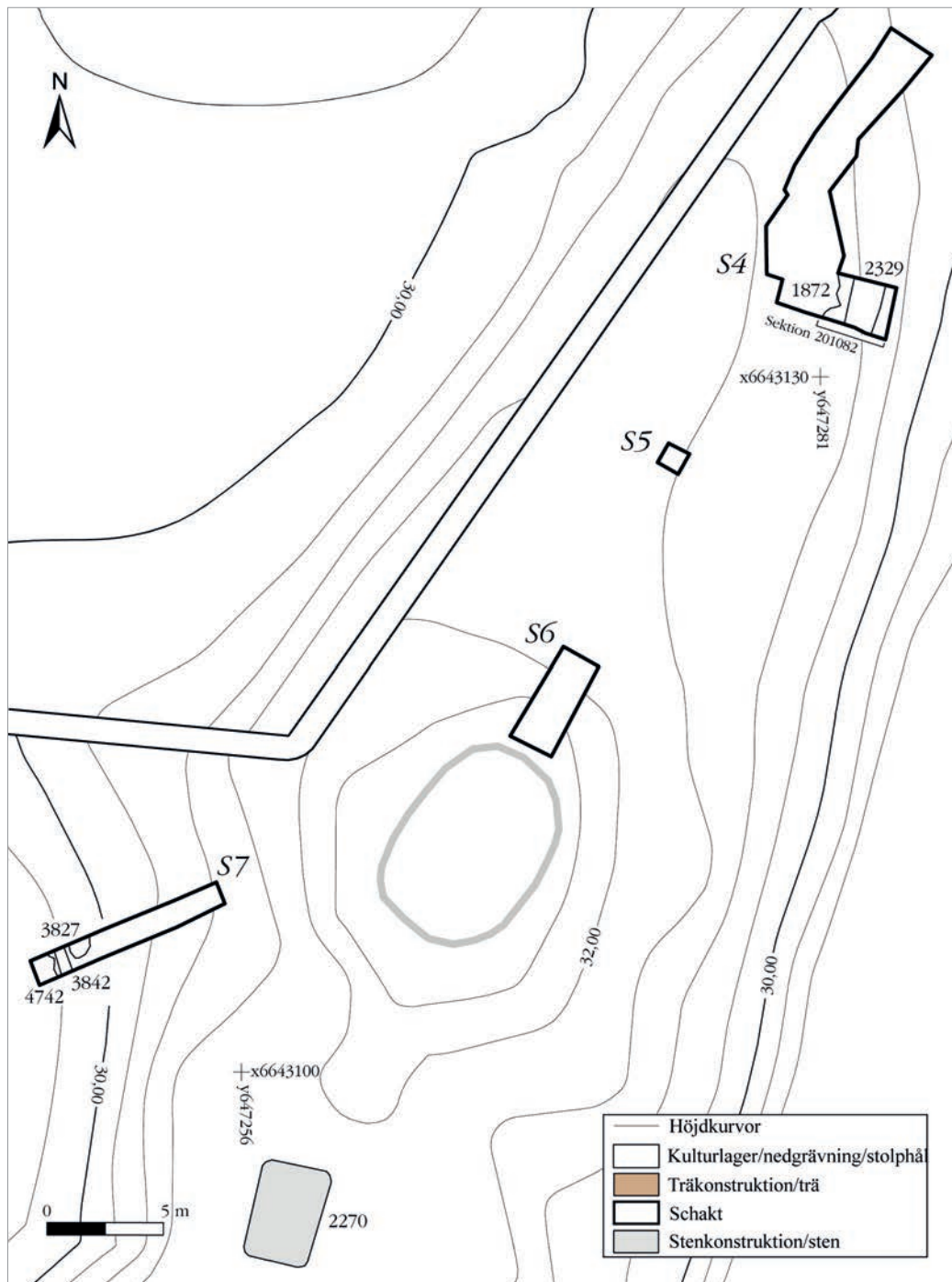

Figur 35. Nedgrävning (4603/5194) med begravda hundar. Den mindre hunden, en valp, låg över den äldre hundens bakparti med kraniet vänt i motsatt riktning. Foto: John Ljungkvist.

Två begravda hundar påträffades i vad som tolkades som en separat nedgrävning delvis överlagrades av stenpackningen och i kanten av densamma. 4603/5194 utgör en eller möjligen två sentida nedgrävningar i terrassens västra sluttning.. Nedgrävningen var svåravgränsad men kunde konstateras vara en oval nedgrävning, ca 0,8 × 0,4 meter stor och 0,25 meter djup. Lämningen tolkades som en medveten deponering då hundarna verkar ha nedlagts intill eller på varandra. Hund 2, en valp, var betydligt sämre bevarad än hund 1. Vid undersökningstillfället påträffades inget fyndmaterial som antydde en sentida deponering. En ¹⁴C-datering av hund 1 gav en sentida datering.

Under nivån med de begravda hundarna gjordes ett djupare sondage. Här visade sig ytterligare ett horisontellt kulturlager skäras av ett snett vertikalt lager som dök nedåt. Vi har i så fall att göra med en djupt nedgrävd konstruktion. Det är möjligt att det i botten finns exempelvis en brunn. Dateringen av själva sänkan är av allt att döma äldre än 1200-talet eftersom den medeltida byggnadens avloppsränna tydligt var grävd för avrinning i sänkan.

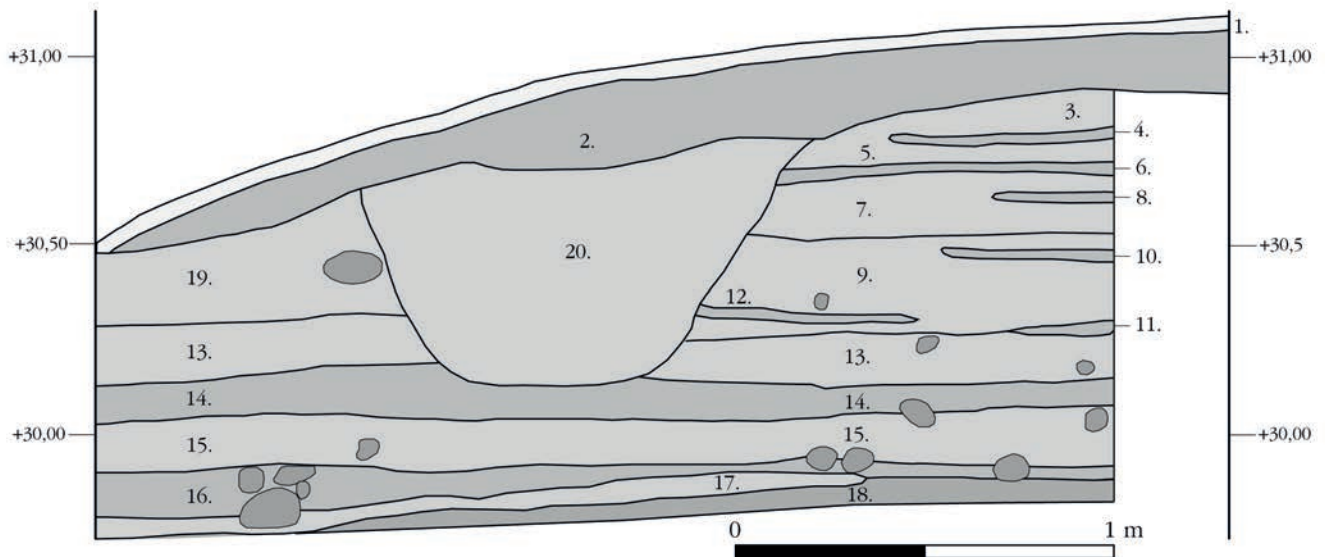
Till fas 11 hör även ett antal kontexter som dokumenterades i schakt 4–7 (figur 36). Överst i schakt 4 fanns ett lerlager (1872) med inslag av sandlinser under grästorven. Lagret låg i schaktets östra del strax öster om en ränna (2000), placerat över kanten mellan platåns yta och östra sluttning.

Figur 36. Schakt 4-7. Dokumenterade lämningar i och utanför schakt 4 och 7 tillhörande fas 11 och kontext 2-3. Skala 1:300.

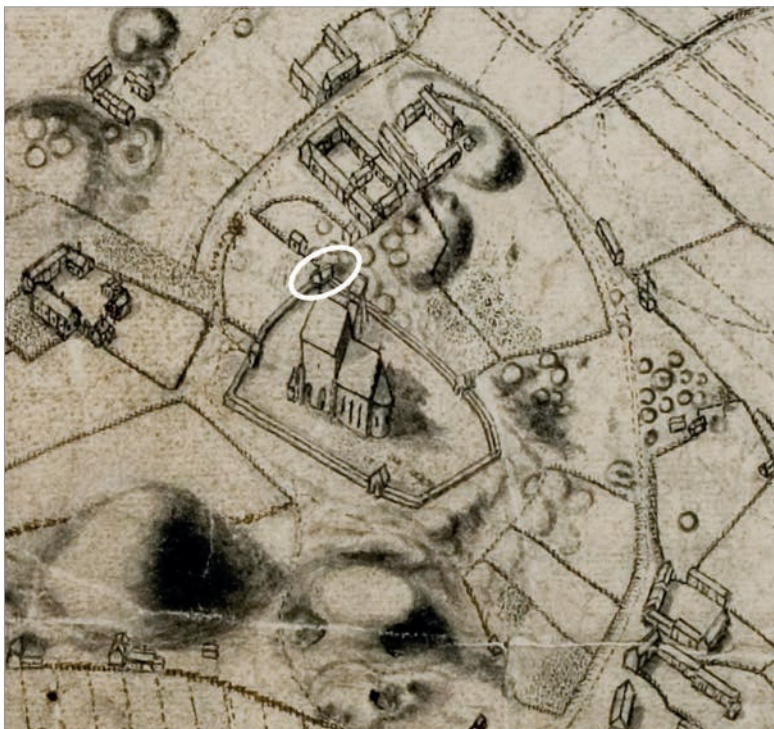
I lagret återfanns, kalkbruk, tegel, porslin och rödgods samt betong som daterar det till 1900-talet. En avgränsning av lagret kunde dokumenteras i östra sluttningen och i väster. Förseglad av 1872 fanns en större nedgrävning (2329) innehållande sopor från 1900-talet.

Kontext 3, låg längre söderut och består av en tydlig rektangulär försänkning (figur 36, 2270) som troligen är en igenfylld källare.

Figur 37. Sektion 201082 i sydöstra kanten av schakt 4 (figur 36) i skala 1:20. Nr 3–17 tillhör kontext 14.

1= 470. Grästorv/matjord. 2= 1872. Lera. 3=2328. Gulbrun grusig sand. 4= Mörkt gråbrunt siltlager, troligen organiskt ursprung. 5= Gulbrun grusig sand. 6= Mörk gråbrun silt. 7= Gulbrun grusig sand. 8= Lins av gråbrun silt. 9= 2870. Gulbrun grusig sand. 10-12= 2333. Mörk gråbrun silt. 13= 4783. Gulbrunt sandigt grus, omrörd morän. 14= Gråbrun silt utan organiskt inslag. 15. Grå, kraftigt grusig sand, omrörd morän. 16= 4783. Mörkbrun grusig silt med stenpackning. 17= 5285. Gulbrun något grusig sand, obrända ben. 18= 5279. 31,28. Mörkgrått lerlager med inslag av kol och sot. 19= Lerblandad grusig sand, recent. 20= 2329. Nedgrävning med sopor från restaurang Odinsborg.

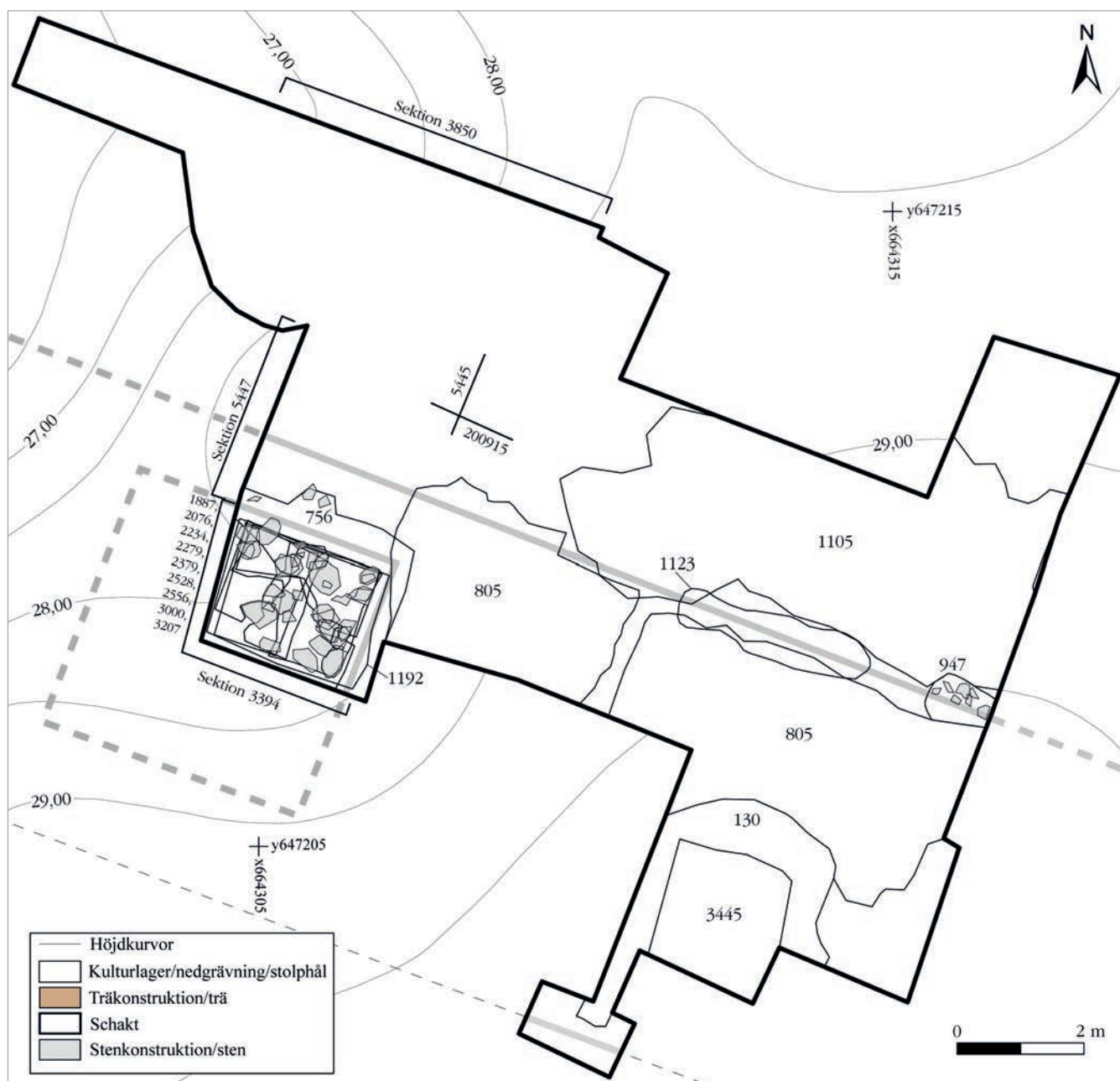
Figur 38. Utsnitt av karta i fågelperspektiv över Gamla Uppsala by i Johan Peringskiölds Monumenta Uplandica 1710. I bogårdsmurens nordvästra hörn finns en byggnad (markerad med vit oval) som kan motsvara läget för de dokumenterade stenarna i kontext 4.

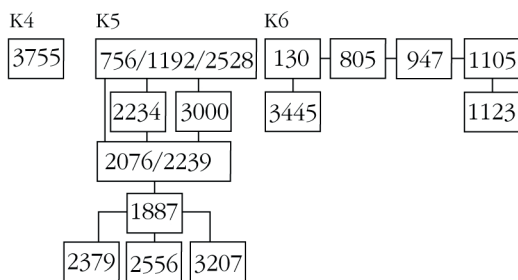
Fas 10: 1280–1300. Rasering medeltida bebyggelse.

Fas 10 består av kontexter (4–6) relaterade till raseringen och övergivandet av den medeltida bebyggelsen i schakt 3. Av det arkeologiska resultatet att döma skedde raseringen relativt kort efter eller i samband med domkyrkans flyttning till Östra Aros efter 1273 (Göthberg, Lovén & Dahlbäck 2010). Fasen kan genom föremålsfynd, bland annat ett mynt i källaren, troligast tidsfästas till perioden från 1200-talets mitt och fram

till ca 1300. En ^{14}C -analys från ben i de nedre nivåerna av källarens rasering gav en datering till 1220-1285. Att bebyggelsen förefaller raseras och överges under denna tid talar för att den haft en särskild funktion knuten till domkyrkans verksamhet på platsen, troligen som ärkebiskopsgård eller möjligen för domkapitlet (Kjellberg och Ljungkvist 2023).

Figur 39. Schakt 3. Dokumenterade lämningar till fas 10 och kontexterna 4–6. De medeltida byggnadernas kontur är innanför schaktet markerad med tjock ljusgrå linje och utanför schaktet med en tunn streckad linje. Skala 1:100.

Nr	Typ	Schakt	Kontext	Typ
3755	Stenkonstruktion (grund?)	Bogårdsmur	4	Bogårdsmur
756/1192/2528	Stenkonstruktion (källare)	3	5	Källare raseringslager
1887	Lager	3	5	Källare raseringslager
2076/2239	Lager	3	5	Källare raseringslager
2234	Lager	3	5	Källare raseringslager
2379	Lager	3	5	Källare raseringslager
2556	Lager	3	5	Källare raseringslager
3000	Lager	3	5	Källare raseringslager
3207	Lager	3	5	Källare raseringslager
130	Lager	3	6	Byggnad raseringslager
805	Lager	3	6	Byggnad raseringslager
947	Lager	3	6	Byggnad raseringslager
1105	Lager	3	6	Byggnad raseringslager
1123/1339	Lager	3	6	Byggnad raseringslager
3445	Lager	3	6	Byggnad raseringslager

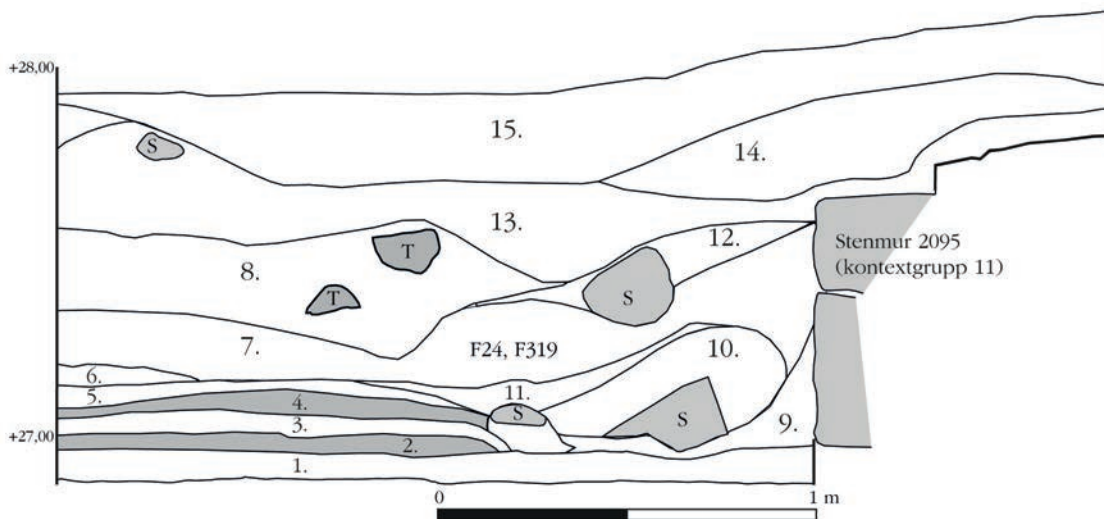
Figur 40. Stratigrafiska objekt kontext 4–6 i och utanför schakt 3.

Tidigast ett stycke in på 1300-talet etableras en profan bebyggelse på den norra terrassen vilket ytterligare stärker intrycket av en omorganisation i området under sent 1200- och tidigt 1300-tal (Frölund, Ljungkvist och Kjellberg 2015). Samtliga kontexter inom fas 10 tillhör schakt 3.

Kontext 4 (se figur 31, 38) består av en 7,8 × 1,6 meter stor stenkonstruktion (3755) strax norr om bogårdsmurens nordvästra hörn. Den utgör idag en del av fundamentet till bogårdsmuren. De i markytan synliga 0,2–0,3 × 0,6 meter stora stenarna kan vara rester efter det stenhus som tidigare var sammanbyggt med bogårdsmuren i dess nordvästra hörn (se figur 38). Stenarna dokumenterades i plan men undersöktes inte närmare.

Kontext 5 består av raseringslager i och över vad som skulle visa sig vara en stenkällare i schaktets västra del. Raseringslagren och igenfyllnaderna beskrivs i nedanstående sektion (figur 41) där nr. 6–14 tillhör kontext 5.

Kontext 6 består av raseringsmassor och överläggningar i och över den medeltida byggnaden. Kontextets fyndmaterial, med konstruktionsdetaljer som bränd lera och spikar, motsäger inte en tolkning av en raseringslager under 1200-talets senare del samtida med igenfyllningen av källaren. De undersökta kontexterna innehöll ställvis stora koncentrationer av tegelkross och bitar av bränd lera, särskilt i anslutning till syllstensgrundens vägglinjer och spismur (se kontext 11). Leran saknade grenavtryck. Det tolkades som att byggnads-

Figur 41. Sektionsritning (sektion 3394 del mot nordväst) av källare med dokumenterade konstruktions-, bruknings- och destruktionsfaser. Ritade lager ingår i kontext 5 pm inget annat anges!

1= Morän.

2= Kompakt tilltrampad grå sandblandad lera, konstruktionslager 3222 (kontext 10).

3= homogen ljusröd sättsand, konstruktionslager 2748 (kontext 10).

4= träflisblandad mörkgrå lerig sand med inslag av blålera, golvlager 2480 (kontext 8).

5= Ljusröd sandig lera med träflis, golvlager 2405 (kontext 8).

6 = Homogen blålera, igenfyllnad 1887 (2279).

7 = Homogen sandig lera med ben, träflis, grus och enstaka tegelflis, igenfyllnadslager 2076 (2234), F24 fynd av navare och F319 mynt daterat 1285-1290.

8= Stenrik grus och sandblandad lera med inslag av tegelflis och enstaka brockor, raserings/igenfyllnadslager 2528.

9 = Sand och gödselblandad lera med rikligt av obrända ben, möjligen deponerat medan källaren stått tom eller senast strax innan, övrigt igenfyllnadslager 3207. 14C-analyserat ben daterat till 1232-1281 calAD.

10= Ljusbrun, siltig sand och grusig lera med kol enstaka större stenar, igenfyllnadslager 2556.

11= Homogen ljus lera, igenfyllnadslager 3000 med rikligt av ben.

12=Ljusbrun grusig sandblandad lera 2556 (2234/2379). Lagret som initialt dokumenterades som tre olika lager därendast 2556 ses i sektion, var mycket fyndrikt och innehöll bland annat små bitar keramik, en pilspets (F46) av tidigmedeltida/ynge järnålderstyp och en lansspets (F62).

13/14= Ljus brungrå myllig och grusig sand med rikliga inslag av sten, grus och tegelkross. Enstaka större stenar och tegelbrockor. Dokumenterat som två olika lager (756 i väster, 1192 i öster) men troligen delar av samma raserings av källarens resterande murar över mark under sen tid.

15= Matjordslager 160 (kontext 1).

den åtminstone delvis varit reveterad eller bestruken med puts på timmerväggarna och spismuren. Liknande konstruktion är kända från flera medeltida platser, exempelvis Grådönäset i Dalarna (Monie Nordin 2005). Raseringslagren täckte och överlagrade delvis källarens nedgrävning vilket antyder att denna varit en integrerad del av huset eller stått i direkt kontakt med det.

Lager 130 är ett raseringslager med murbruk och tegelkross över ett spisiröse som delundersöktes 1988 (Christiansson och Nordahl 1989). Ställvis förekommer horisonter med nästan enbart murbruk, puts och tegelkross. Under lager 130 dokumenterades ytterligare ett kompakt grusak-

tigt kalkbrukslager (3445). I lagret syntes rester av ugnskonstruktionen (200861) i form av stora stenar och större kalkbruksbitar. Lagret grävdes inte i botten.

Lager 805 ligger norr om huset och dokumenterades initialt som fyra enskilda lager (inklusive 1473, 1551, 2221) vilka sammanförts till en kompakt lerig yta med rikliga mängder tegelkross och kalkbruk. Ställvis förekommer träkol i koncentrationer. Ursprungligen tolkades dessa som ett eventuellt golvlager men mer troligt handlar det om en äldre markyta som kompakterats efter raserings och under efterföljande aktiviteter.

Figur 42. Undersökning av medeltida källare i höjd med det benrika lagret 3207 (kontext 5). På bild studenterna Christoffer Johansson och Maja Wikborg. Foto från sydväst: Kenny Jansson.

Figur 43. Raseringslager (130, kontext 6) med murbruk, puts och tegelkross över spisiröset. Foto från öster: Kristoffer Johansson.

Lager 947 är ett sandigt kompakt raseringslager som delvis täcker byggnadens stensyll och innehåller utrasade stenar från densamma. Lagret innehåller rikligt av puts och kalkbruk vilket tolkas som att denna byggnadsdel varit ut eller invändigt bestruken med puts.

Lager 1123 låg utanför huset och dokumenterades som delar av ett och samma raseringslager, bestående av sandblandad lera med inslag av tegelkross och kalkbruk och täckte underliggande marklager. Dessa liknar och tolkas som helt samtida med husets invändiga raseringslager 805. Spår av löst liggande träplankor eller stockar (2613, 2647, 3059) i olika riktningar påträffades vilket tolkades som delar av byggnadens väggar eller en infallen takkonstruktion.

Fyndmaterialet kännetecknades som tidigare nämnts av konstruktionsdetaljer till byggnaden, såsom bränd lera och spik. En trolig sammanblandning med äldre underliggande verkstads-lager finns representerade genom fynd av exempelvis en troligen vendeltida pärla (F96), ett bärnstensfragment (F102) och slagg (F186). Här finns också fynd av keramik i äldre svartgods (F175, F434) samt en lansspets (F62) som antagligen ska kopplas till äldre skeden på platsen. Det förekommer ett mindre antal föremål som troligen ska kopplas till byggnadens brukningskedan (se fas 9) och tiden efter byggnadens övergivande såsom ett fragment av en malsten (F343) och flera hästkosömmar (F20 och F84). Från raseringen av spisröset (lager 130) finns ett fynd av ett obränt runben (F97, figur 44). Benet bedömdes som deponerat i samband med raseringen och ska troligen kopplas till fyndet av ett ornerat ben i utkastlagren från spisen, lager 3458, i nästföljande brukningsfas.

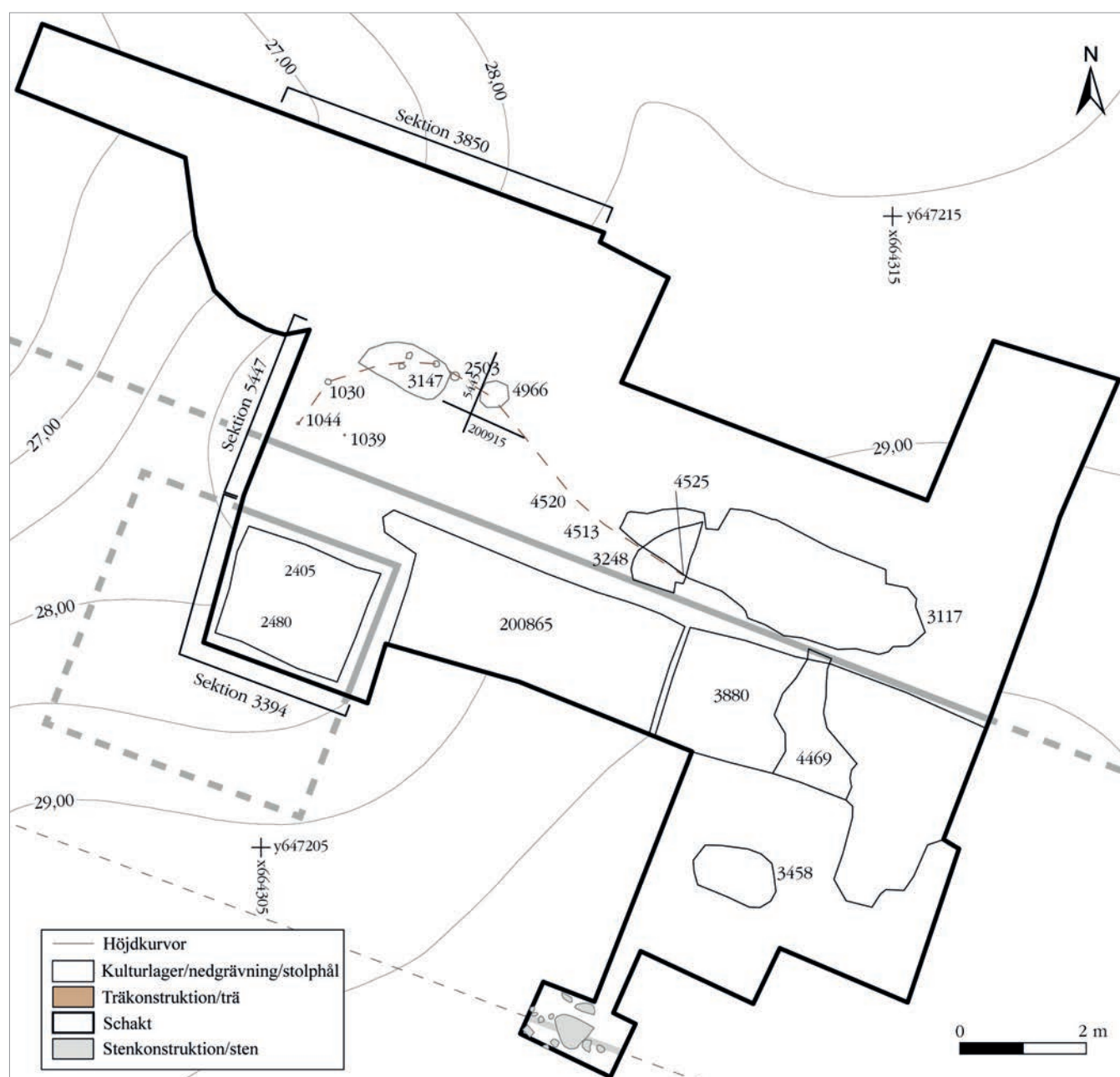

Figur 44. Runben F97. Foto: John Ljungkvist

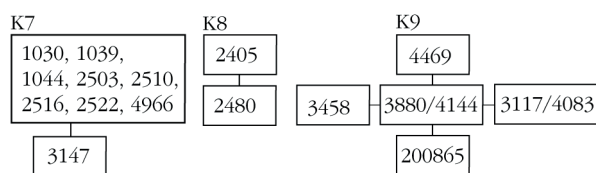
Fas 9: 1200–1280. Brukning medeltida bebyggelse.

Fas 9 utgörs av lager och konstruktioner kopplade till den medeltida bebyggelsens brukning. Fasen kan som mest troligt dateras till perioden mellan den stora branden i domkyrkan under tidigt 1200-tal och fram till domkyrkans flytt och nyetablering i Uppsala under sent 1200-tal.

Byggnaden tolkas utifrån sitt läge och orientering som delar av den huvudgård (mansionem) som omtalas 1185 (DMS 1:2, s. 202; se även Ljungkvist och Kjellberg 2023). Samtliga kontexter som hör till fas 9 påträffades i schakt 3.

Figur 45. Schakt 3. Dokumenterade lämningar till fas 9 med stratigrafiska objekt ingående i kontexterna 7–9. De medeltida byggnadernas kontur är i schaktet markerad med tjock ljusgrå linje och utanför schaktet med en tunn streckad linje. Skala 1:100.

Nr	Typ	Schakt	Kontext	Typ
1030, 1039, 1044, 2503, 2510, 2516, 2522, 4966	Stolphål	3	7	Hägnad bruk
3147	Stolphål	3	7	Hägnad bruk
2405	Lager (golv)	3	8	Källare bruk
2480	Träkonstruktion (golv)	3	8	Källare bruk
3117/4033	Lager	3	9	Byggnad bruk
3458	Lager	3	9	Byggnad bruk
3880/4144	Lager	3	9	Byggnad bruk
4469	Lager	3	9	Byggnad bruk
200865	Lager	3	9	Byggnad bruk

Figur 46. Stratigrafiska objekt kontext 7–9 i schakt 3.

Kontext 7 utgörs av stolp- och störhål som tolkats tillhöra en hägnad belägen strax norr om det medeltida stenhuset. Ett av de större stolphålen (3147) överlagrades av mindre störhål. Några av dem innehöll bevarade trärester. Stolp- och störhålen varierade mellan 0,1–0,25 meter i diameter och hade ett djup av endast ca 0,1 m.

Kontext 8 består av den medeltida stenkällarens golvlager. Dessa lager bestod av 2405, ett kom-

pakt sandblandat lerlager som ackumulerats ovan 2480, ett träflisblandat mörkgrått lerig sandlager vilket tolkades som rester av ett nedbrutet trägolv då spår av kraftigt nedbrutna plankor kunde dokumenteras. Samtliga fynd påträffades i lager 2405 och utgjordes av två järnföremål, en spik (F42) och en brodd (F88), samt relativt rikliga mängder djurben (F264, F333). Djurbenen kan ha deponerats i samband med eller en tid efter bebyggelsens övergivande då de hade en relativt låg fragmenteringsgrad och överlagrades av raseringslager (figur 41). Det starka inslaget av extremitetsben tyder på att det rör sig om dumpat avfall samt att gnagspår indikerar att de legat exponerade en tid.

Kontext 9 består av utkastlager från spisens brukning (3478) och avsatta golvlager inne i den medeltida byggnaden samt utvändiga gödsellager. Utkastlagret 3478 dokumenterades i samband med upprensning av en stenkonstruktion (200861 kontext 11) och innehöll rikligt av kol, småsten och djurben. Bland djurbenen påträffades ett ornerat ben med flätbandsdekor (F97). De invändiga tramplagren 200865 och 3880/4114 hade avsatts ovan ett fragmentariskt bevarat trägolv (200060 kontext 11). Lagren var fyndrika och bestod av sandblandad kompakt lera med enstaka träflis och kol. Här påträffades bland annat ett bronshänge (F80), ett venetianskt dryckesglas (F105) samt ett grönt glaskärl (F104) och två små skärvor av yngre svartgodskärl (F177 och F179). De utvändiga lagren 3117/4033 hade ackumulerats i en svag svacka lägre liggande än själva byggnaden. Lager 4469 sammanband de invändiga golvlagren med de utvändiga och tolkades som rester av en möjlig ränna för renhållning eller dränering. De om syllen utvändigt liggande lagren och den högre närvaron av gödsel tolkades som att dessa var avsatta på gårdsyta (3070, 4091 kontext 11). De utvändiga lagren 3117/4033 innehöll även bränd lera och djurben (F77, F410).

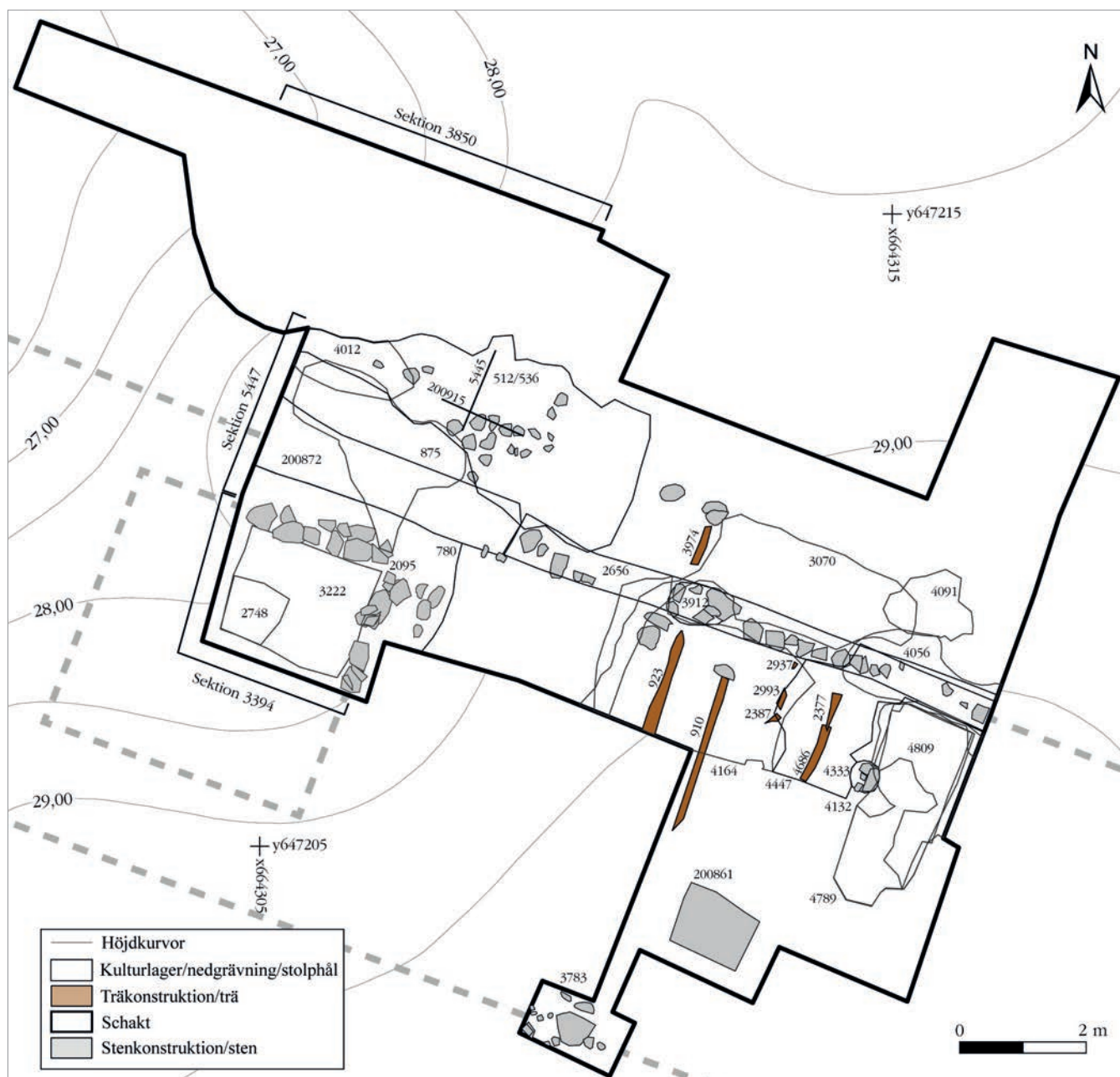
Figur 47. Lager undersöks i gårdsytan norr om den medeltida byggnaden med syll (2656). Som synes ligger gårdsytan på en betydligt lägre nivå än byggnaden. Foto från nordväst: Lucas Berzén.

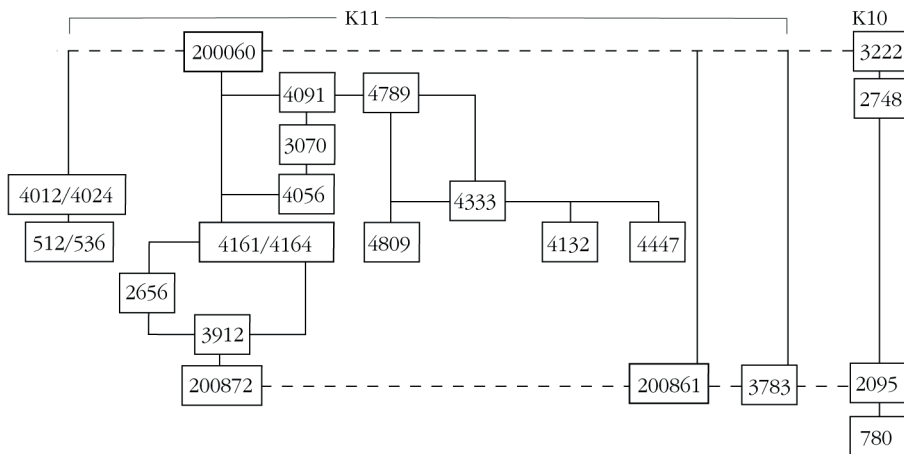
Fas 8: 1150–1250. Konstruktion medeltida bebyggelse.

Fas 8 utgörs av lager och konstruktioner kopplade till konstruktionsskedet för den medeltida bebyggelsen i schakt 3. Den dokumenterade byggnaden tolkas som en sammanhängande eller tätt sammanbyggd byggnadskropp av skiftesverk på stensyll, möjligen i två våningar, med en stenkällare under den västra delen av huset. Innan byggnaden uppfördes hade tydliga utfyllnader och utjämningar av marken gjorts med ett påfört ca 0,1–0,3 m tjockt och sandblandat lerlager vilket

lämnade ett distinkt skilje mot äldre kontexter och underliggande verkstadslager. Utfyllnaderna av närmast terrasskaraktär tolkades främst som markstabiliserande och dränerande lager för byggnaden och hade lagts ut för en något lägre liggande gårdsplan nordöst om byggnaden. Här var dock inte utfyllnaderna lika kraftiga som under byggnaden. Definierade lager och konstruktioner dokumenterades men endast en mindre del avlägsnades och undersöktes i sin helhet.

Figur 48. Schakt 3. Dokumenterade lämningar till fas 8 med stratigrafiska objekt ingående i kontexterna 10–11. De medeltida byggnadernas kontur är i schaktet markerad med tjock ljusgrå linje och utanför schaktet med en tunn streckad linje. Skala 1:100.

Nr	Typ	Schakt	Kontext	Typ
780	Nedgrävning (källare)	3	10	Källare konstruktion
2095	Stenkonstruktion (mur)	3	10	Källare konstruktion
2748	Lager	3	10	Källare konstruktion
3222	Lager	3	10	Källare konstruktion
512	Lager	3	11	Byggnad konstruktion
536	Lager	3	11	Byggnad konstruktion
2656	Stenkonstruktion (syll)	3	11	Byggnad konstruktion
3070	Lager	3	11	Byggnad konstruktion
3783	Stenkonstruktion (syll)	3	11	Byggnad konstruktion
3912	Stolphål	3	11	Byggnad konstruktion
4012/4024	Lager	3	11	Byggnad konstruktion
4056	Lager	3	11	Byggnad konstruktion
4091	Lager	3	11	Byggnad konstruktion
4132	Lager	3	11	Byggnad konstruktion
4161/4164	Lager	3	11	Byggnad konstruktion
4333	Stolphål	3	11	Byggnad konstruktion
4447	Lager	3	11	Byggnad konstruktion
4789	Lager	3	11	Byggnad konstruktion
200060	Träkonstruktion (bärli- nor, golv),	3	11	Byggnad konstruktion
200861	Sten-/tegelkonstruk- tion (spisröse)	3	11	Byggnad konstruktion
200872	Lager	3	11	Byggnad konstruktion

Figur 49. Stratigrafiska objekt kontext 10–11 i schakt 3.

Kontext 10 består av kontexter kopplade till stenkällarens konstruktion. De utgörs av en nedgrävning (780) för själva källaren, de kallmurade källarväggarna (2095) som kunde dokumenteras till en höjd av två respektive tre skift, sättsandslager (2748) under källarens trögolv och ett tramlager (3222) i källargropens botten. Källarnedgrävningen (780) överlagras av byggnadens stensyll vilket visar att källaren varit en del av den ursprungliga konstruktionen alternativt något äldre än byggnaden ovan mark. På några av stenarna i källarmuren (2095) fanns spår av murbruk och brand. Det tolkades som ett indicium på att källaren uppförts med återanvända stenar, troligen delar av den raserade domkyrkobyggnaden som brandskadats under tidigt 1200-tal. Källarens ursprungliga storlek uppskattas till ca 6 × 6 meter och syns som en stor svacka i marken närmast schaktet. Kontextet innehåller inga tillvaratagna fynd.

Kontext 11 består av olika konstruktioner och utfyllnader i samband med husgrundens konstruktion och tillhörande gårdsytor. Flera sandblandade lerlager (512, 536, 875, 3070, 4024, 4091, 4840) med enstaka mindre stenar tolkades som utjämnings- och utfyllnadslager för gårdsytan närmast norr om byggnaden. I öster och utanför syllan fanns ytterligare utfyllnader till en möjlig gårdsplan. Lagren 3070, 4091 och 4830 urskilde sig som kompakta lager av grå sandblandad lera med inslag av bränd lera närmast byggnadens syll och med påtagligt mindre av träkol än vad som återfanns i underliggande verkstadslager (se sektion figur 70).

Gårdslagren frånskildes de invändiga utfyllnaderna (4164, 4132, 4789, 4809, 4056, 2478, 4114, 4809) av en längs hela schaktet löpande terrassliknande förhöjning av kompakta ler- och sandblandade lager (200872) samt en ovan denna i den östra delen anlagd enkel syllstensgrund (2656) av 0,3-0,6 meter stora stenar.

Figur 50. Stensyllen 2656 och utfyllnadslager under huset. I syllen syns stolphålet 3912 och den anslutande rumsavskiljaren 4382. Foto från väster: Joakim Kjellberg

De invändiga utfyllnaderna under byggnadens golv liknade de utvändiga till karaktär och innehåll men var mycket tjockare att döma av den sektion som kunde ses i kanten av schaktet från 1988. De invändiga utfyllnads- och konstruktionslagren undersöktes endast ytligt och kvarlämnades för framtida undersökning. Stensyllen och vällen avlägsnades inte heller vid under-

sökningen. Tydlig stensyll saknades i den västra delen av schaktet även om det förekom enstaka mindre stenar i vällen. Det tolkades som att den (200872) fortsatte in under stensyllen (2656) i den östra delen. Källaren har legat under byggnaden, något förskjuten från den norra vägglinjen, vilket skulle kunna förklara varför grundkonstruktionen i denna del ser annorlunda ut.

Figur 51. Stolphål 3912 med undersökt och borttagen stolpfillning. (Obs tavlan felnummererad). Foto från norr. Joakim Kjellberg.

Stensyllen (2656) genombryts av ett kraftigt stenskott stolphål (3912). Sådan kombination av stolpburna byggnader med stensyll har tidigare dokumenterats i det tidigmedeltida Sigtuna och där bedömts som en övergångsform mellan stolpburna och väggbärande konstruktioner. En kraftigare träbjälke (3974), troligen en nedbruten syll, anslöt till stolphålet och låg direkt på utfyllnadsmassorna utan underliggande stensyll (figur 48). Det tolkades som en möjlig rumsavdelning och skiljevägg. Utmed stensyllen öster om stolphålet påträffades rikligt av kalkputs med plan sida i raseringslagren (fas 10). Det tolkades som att rummet eller ytan öster om stolpe 3912, kan ha varit in- eller utvändigt bestruken med kalkputs, troligen för att ge intrycket av ett mer påkostat rum, möjligen till och med en stenbyggnad.

I den sydöstra delen utvidgades schaktet i en smal remsa för att eftersöka den södra vägglinjen. Denna påträffades strax söder om det redan 1988 dokumenterade spisröset (200861). Vägglinjen bestod i denna del av en stensyll av relativt små stenar (3783) av 0,2–0,3 meters storlek. Schaktet utvidgades och rensades endast ytligt innan det dokumenterades och lades igen. Byggnadens bredd kunde därmed uppskattas till minst 6 meter, vilket för andra timmerbyggnader från tiden får anses vara relativt stort.

I byggnadens sydöstra del fanns även det redan 1988 delvis dokumenterade spisröset 200861. Efter att raserings- och brukningslager avlägsnats framträdde en näst intill kvadratisk stenkonstruktion av mestadels flata eldpåverkade stenar (0,1–0,4 meter i diameter) liggande i en flack nedgrävningen med grus och rikligt av kalkbruk (figur 52).

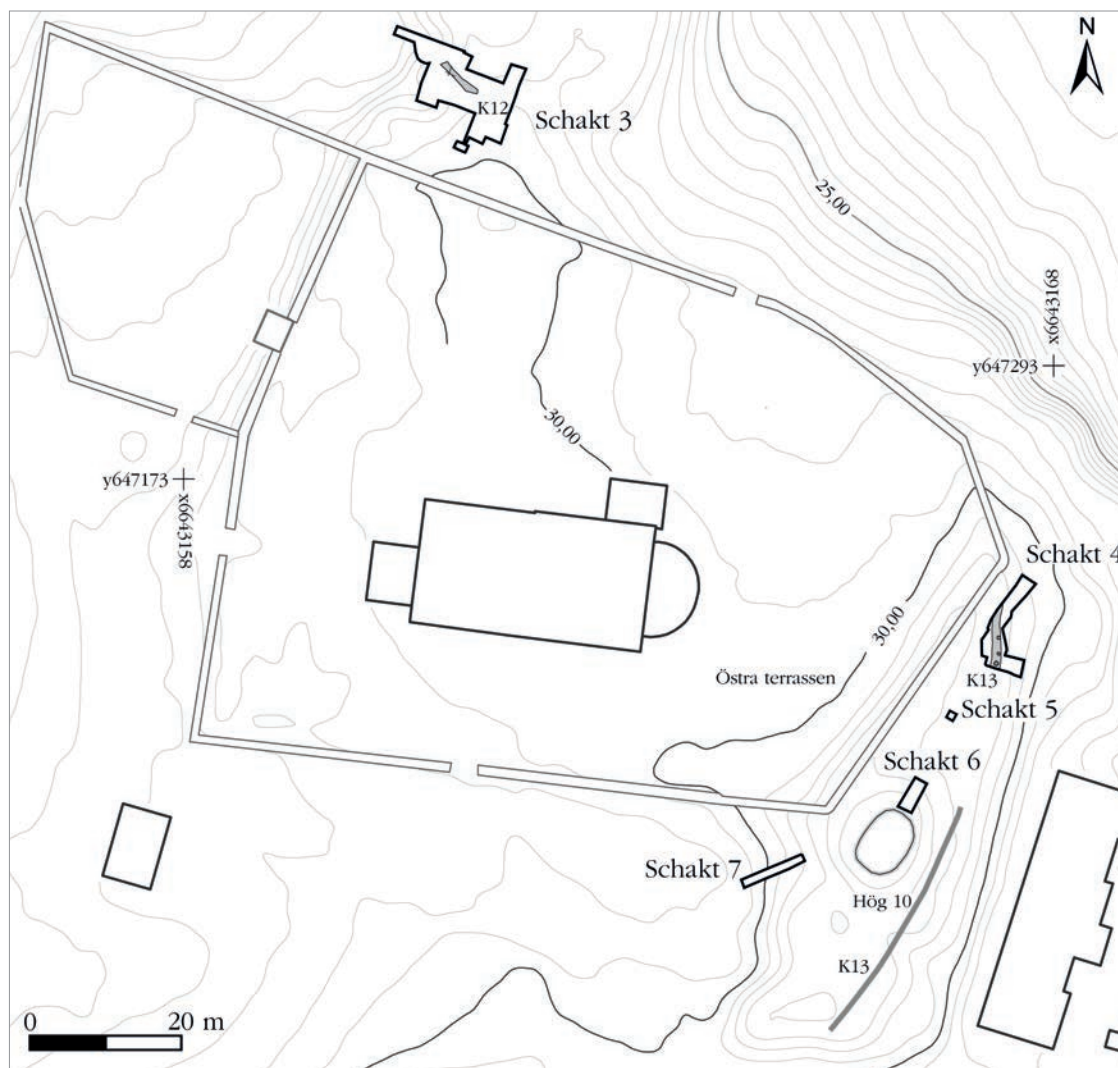

Figur 52. Den framrensade spiskonstruktionen 200861. Lämningen undersöktes inte närmare. I bakgrunden ses husets något upphöjda nivå, den norra syllen (2656) och utfyllnadslagren till byggnaden. Foto från norr: Joakim Kjellberg.

Fas 7: 1150–1290. Domkyrkoområde.

Fas 7 utgörs av flera avlånga stenfyllda nedgrävningar i schakt 3 och 4 vilka tolkats som fundamentsrännor. Fundamentsrännan i schakt 4 utgör en del av samma omfattande konstruktion som först identifierades 2013 och som troligen omgärdar hela eller betydande delar av domkyrkoområdet

(Ljungkvist, Sarén-Lundahl & Frölund 2015). Rännan i schakt 3 ligger närmare 100 meter från den förra men bedöms av formmässiga skäl och på stratigrafiska grunder vara en del av samma omfattande byggnadsverk.

Figur 53. Schakt 3. Dokumenterade lämningar till fas 7 i schakt 3 (K12) och schakt 4 (K13). Skala 1:1000.

4614/5238
4911/5229

Nr	Typ	Schakt	Kontext	Typ
4614/5238	Fyllning	3	12	Domkyrkoområde
4911/5229	Nedgrävning	3	12	Domkyrkoområde

Figur 54. Stratigrafiska objekt kontext 12, schakt 3.

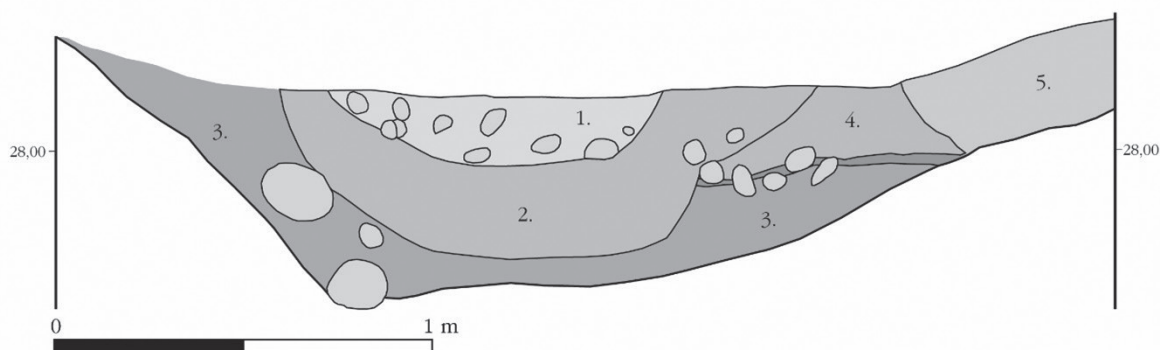

Kontext 12 var en stenfylld fundamentsränna 5229 (4911). Den dokumenterade och undersökta delen bestod av en avlång 6 × 0,7–1 meter avlång nedgrävning. Ränna befann sig stratigrafiskt under utfyllnadslagren under det medeltida huset (kontext 11) och nedgrävd i underliggande verkstadslager från järnålder (kontext 15, nr 3 på

sektion figur 56). Fynd gjordes av av obränt ben (F308, 362), bränd lera (F226), en järnten (F25), en bit av en gjutform (F147), slagg (F424) samt av en slipsten (F439). Fyllningen vattensållades (2, 4 mm). Nedgrävningen och fyllningen beskrivs i nedanstående sektion (figur 56).

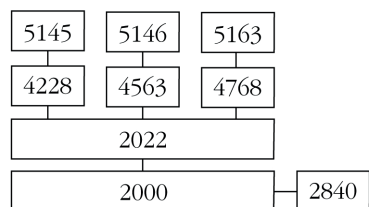
Figur 55. Delar av fundamentränna 5229 (kontext 12). Foto från söder: John Ljungkvist.

Figur 56. Sektion 5445 kontext 12 mot sydöst. Skala 1:20. Nr 1–2 tillhör kontext 12. Nr 3 och 5 tillhör kontext 15.
 1= Ljus lera m. inslag av sand och småsten (4614/5238). 2= Mörkgrå silt småsten kantad av större sten (4911/5229). 3= Mörkgrå homogen lera/silt m. inslag av ben, kol och bränd lera och hantverksavfall, främst gjutformsfragment, guld, granater, bärnsten (492).
 4. Brun flammig silt m. inslag av kol. 5=Horisont av rikligt m. kol och bränd lera (4637).

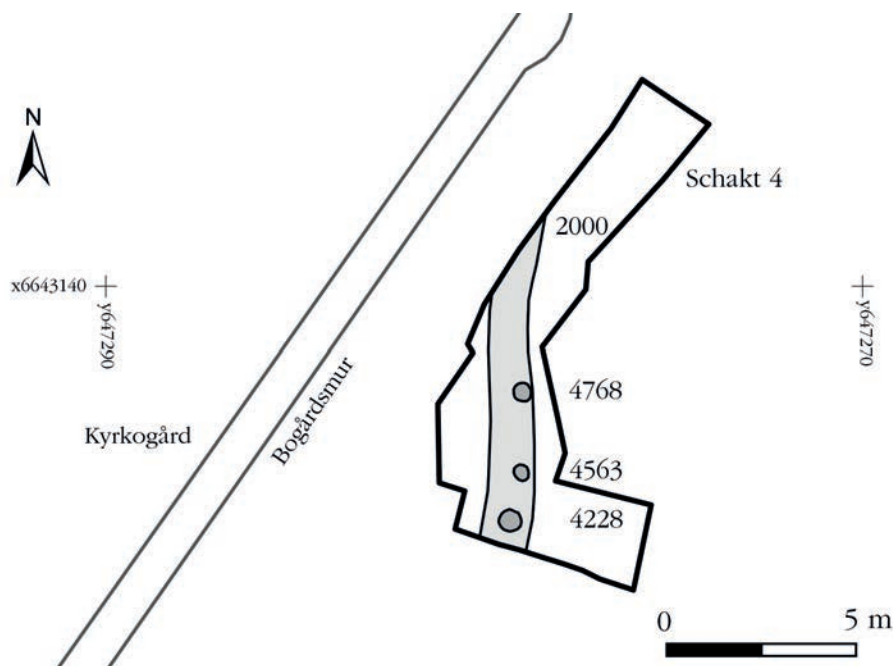

Kontext 13 (figur 53, 58–59) består av en stenfylld fundamentränna (2000) i schakt 4. Den dokumenterade och undersökta delen bestod av en 8,4 × 1,2 meter avlång nedgrävning. I rännan gjordes fynd av fynd av bränd lera (F134) och obränt ben (F121). I rännan dokumenterades tre stolphål av samma karaktär som de 2013 undersökta (Ljungkvist, Sarén-Lundahl & Frölund 2015). I stolphålens fyllningar gjordes fynd av bryne (F440), bränd lera (F134), bränt ben (F119), keramik (F133 äldre svartgods) och obrända ben (F116, 121). Längre söderut plandokumenterades den 35 meter långa i markytan synliga delen av samma ränna (2840, figur 53).

Nr	Typ	Schakt	Kontext	Typ
2022, 5145, 5146, 5163	Fyllning	4	13	Domkyrkoområde
4228, 4563, 4768	Stolphål	4	13	Domkyrkoområde
2000, 2840	Nedgrävning	4	13	Domkyrkoområde

Figur 57. Stratigrafiska objekt kontext 13, schakt 4.

Figur 58. Kontext 13, fundamentränna (2000) med stolphål (4228, 4573, 4768) i schakt 4. Skala 1:200.

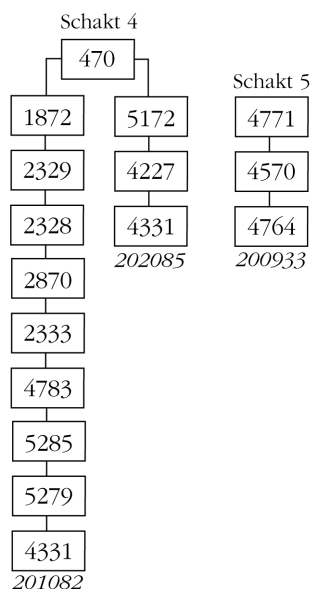

Figur 59. Den stenfyllda fundamentsrännan (2000) kontext 13. I fonden ses det nordöstra hörnet av Gamla Uppsala kyrkas bogårdsmur. Foto från söder: Malin Lucas.

Fas 6: 1130–1150. Östra terrassen.

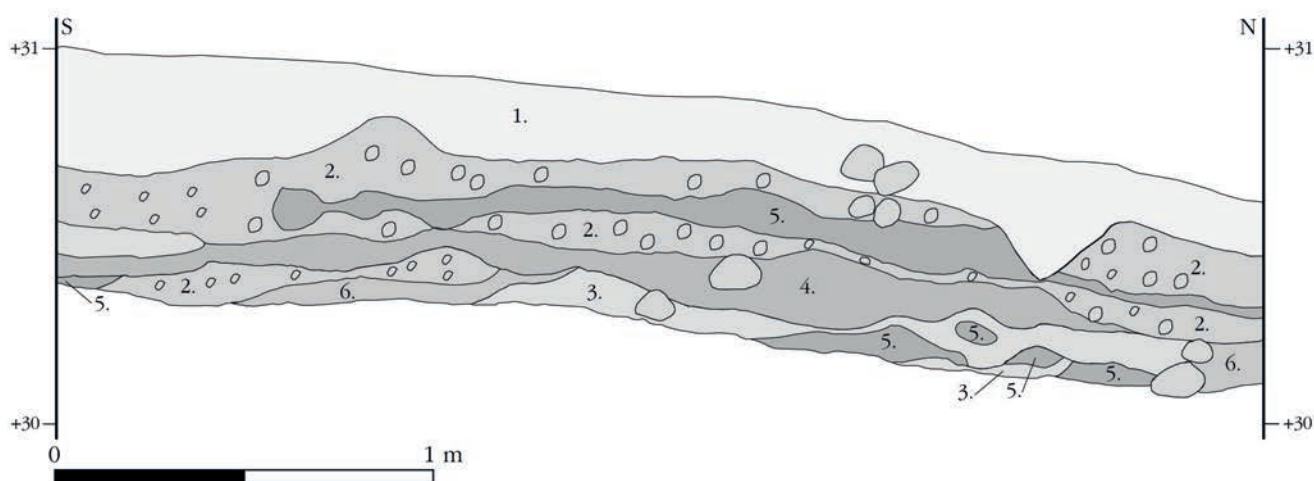
Fas 6 utgörs av lager tillhörande Östra terrassen och dess konstruktion (kontext 14). Terrassen är enligt undersökningarna 2013 och 2015 uppbyggd av grus/sand, lera/silt och sten. Terrassla-

ger har dokumenterats i schakt 4 sektion 201082 (figur 37) och sektion 201085 (figur 61) och i schakt 5 av sektion 200933 (figur 63). Sektionernas läge syns på figur 62.

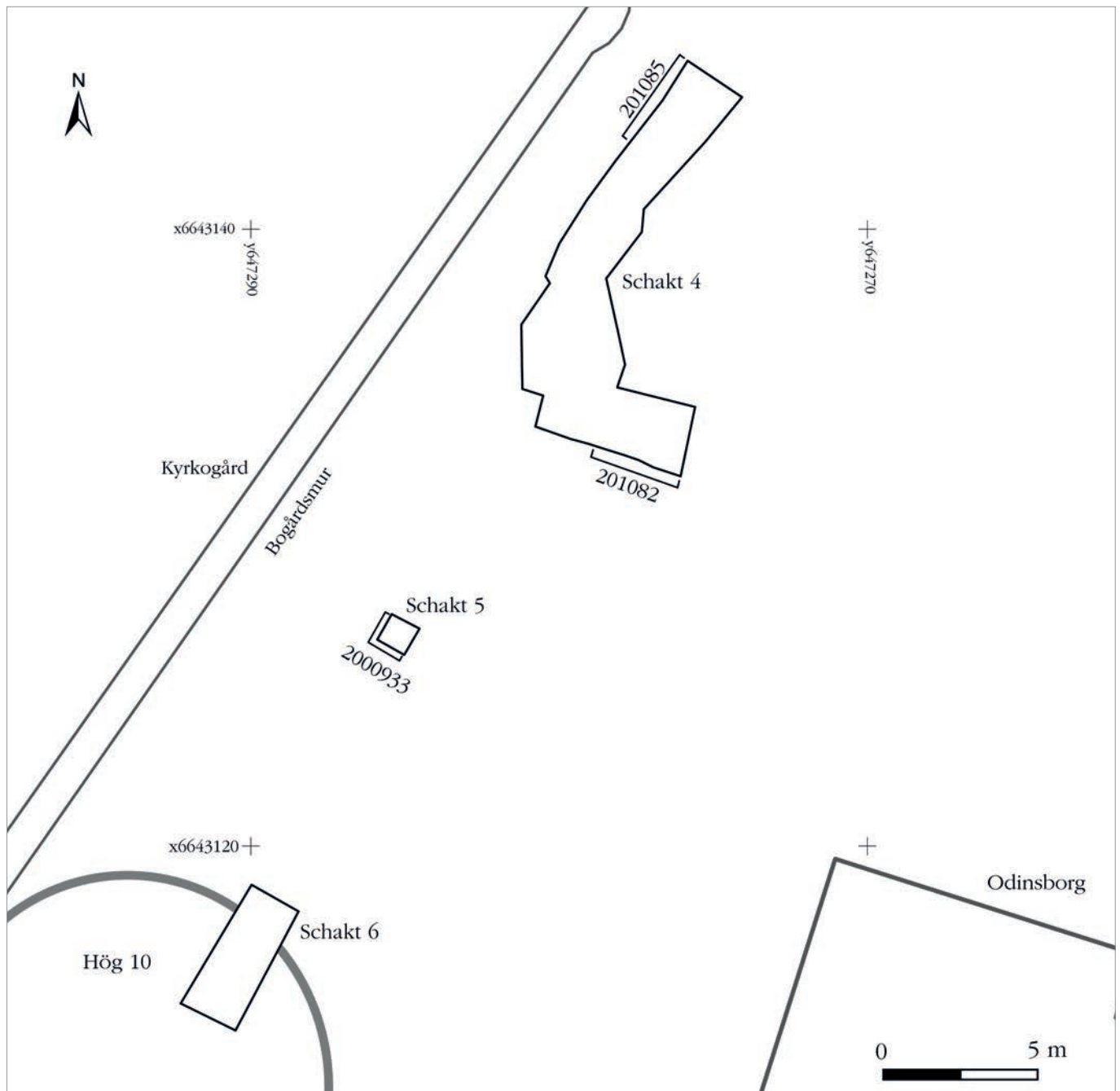
Nr	Typ	Schakt	Kontext	Typ
1872, 2328, 2333, 2870, 4227, 4331, 4783, 5172, 5279, 5285	Lager	4	14	Östra terrassen
2329	Nedgrävning	4	14	Östra terrassen
4570, 4764	Lager	5	14	Östra terrassen
4771	Stenkonstruktion	5	14	Östra terrassen

Figur 60. Stratigrafiska objekt kontext 14 i schakt 4–5.

Figur 61. Sektion 201085 schakt 4 mot väster. Skala 1:20. 1= 470. Matjord myllig med syrerötter. Fynd av kalkputs, och enstaka brända och obrända ben. Brända ben endast i schaktets norra ände. 2= 5172. Brunt sandblandat gruslager innehållande horisonter av mörkare material. 3. Sand. 4= 4227. Hårt packat "fett" lager av brunsvart silt/lera med enstaka kolstänk som ställvis bryts av sandig grus. Mindre koncentrationer av åssten uppträder. Markhorisont eller tramplager. Fynd av ben och keramik. 5. Mörkfärgade horisonter eller linser av mörk sand och/eller grus. 6= 4331. Lera.

Figur 62. Östra terrassen. Schakt och sektioner. Skala 1:200

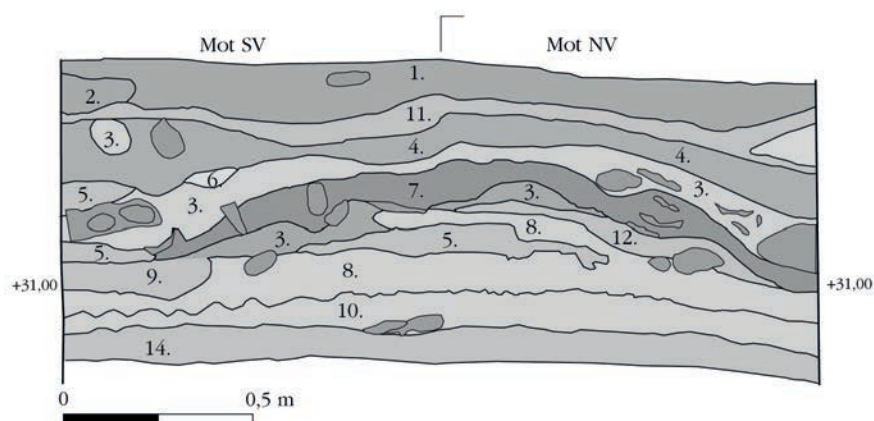
I sektionen figur 61 har nummer 2–6 tolkats tillhöra kontext 14. De tunna humösa eller organiska horisonterna mellan de ler-, sand- och grusbaserade terrasslagren kan vara tramlager som avsatts vid byggandet av terrassen.

Den dokumenterade lagerföljden var påfallande samstämmig i schakt 4–5 och de tre sektionerna. Under matjorden följde en sekvens av ljusa sand- och siltlager innehållande tunna, mörka kulturpåverkade med organisk inblandning. Därefter följer en sekvens med grusiga moränlager med rikligt med sten men utan märkbar kulturpåverkan. De

har tolkats som omgrävt åsmaterial. Därpå följde tydligt kulturpåverkade lager, framförallt ett lerlager med inslag av kol och sot mot botten av schakten (5279 figur 63). Ett lager i schakt 5 avviker från den här bilden (4764 figur 64) som var av kulturlagerkaraktär närmast påminnande om lager i hög nr. 10. Matjordslagret i sektion 201085 nordväst (figur 61) var belamrat med syrenrötter med inslag av djurben och stora mängder kalkputs från bogårdsmurens rivning 1812. I sydöstra delen av schakt 4 fanns en recent nedgrävning fylld med skräp från restaurang Odinsborg.

Figur 63. Sydöstra delen av schakt 4. I botten det nötruna lerlagret 5279, som i höger och vänster hörn täcks av lager 4783 med rikligt med sten. I sektionens vänstra del ans nedgrävning 1812. Foto av sektion 201082 mot söder: Malin Lucas.

Figur 64. Sektion 200933 schakt 5 i skala 1:20. 1= Gråsvart humös, sandig silt. 2= Gråsvart humös, sandig silt med inslag av orange sand. 3= 4771. Gulbrun sand. 4= Gråsvart sandig silt. 5= Grå lera. 6= Gråvit siltig sand. 7= 4570. Gråsvart sandig silt, fet och med inslag av sot i koncentrationer. 8= Morängrus m. inslag av sand, silt, lera och sten (0,05-0,1 m), lucker. 9= Som 8 fast grå och med lerinslag. 10= Som 8 fast hårt packad. 11= Gråbrun humös sandig silt. 12= Grå sandig lera. 13= Inslag av grå lera i morängrus. 14= 4764. Grå sandig silt. Något flammig med inslag av kol och bränd lera.

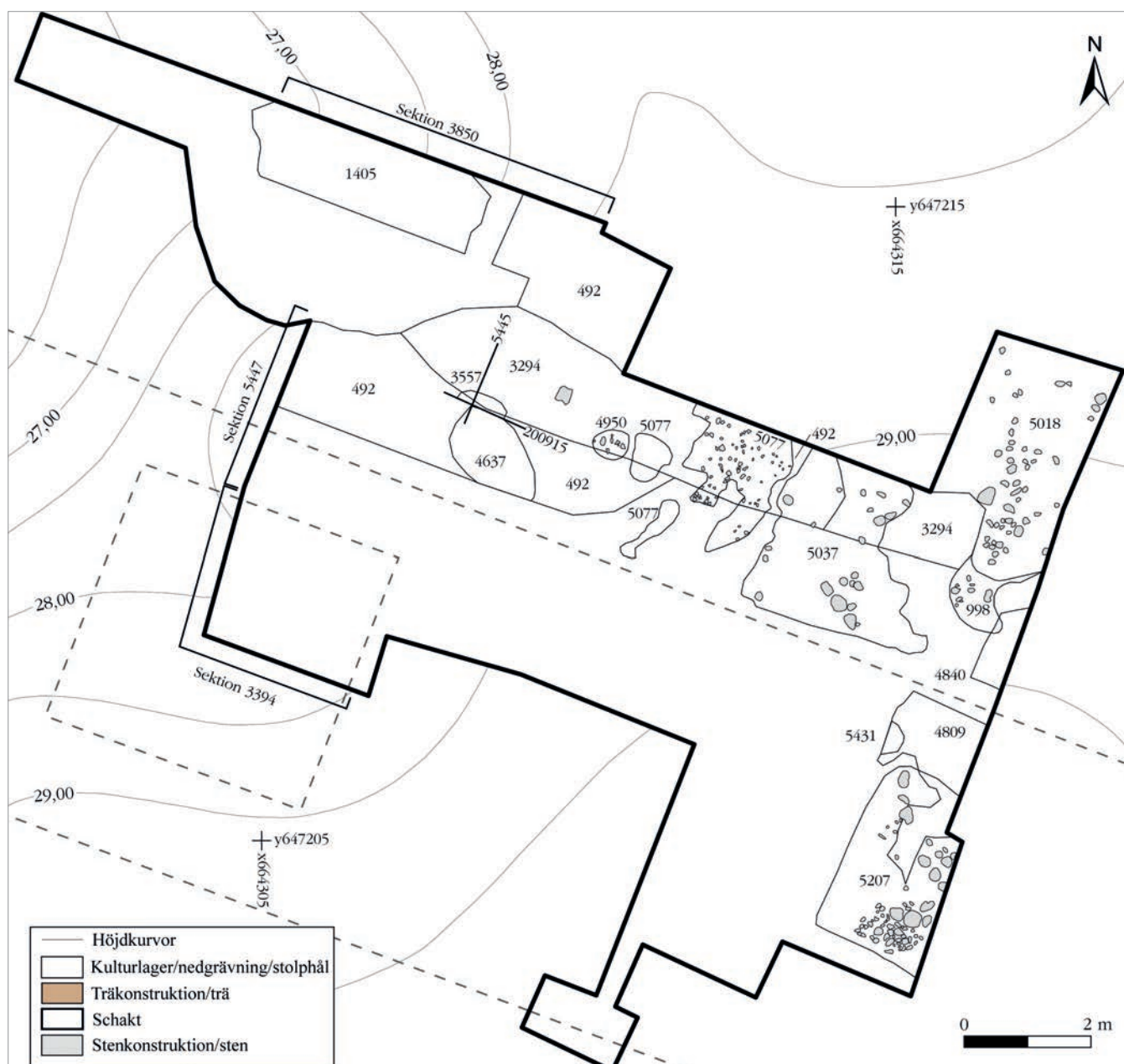
Figur 65. Lagersituationen i schakt 5 med omväxlande mörkare lager med organiska inslag och ljusare minerallager. Foto från nordöst: Jhonny Therus.

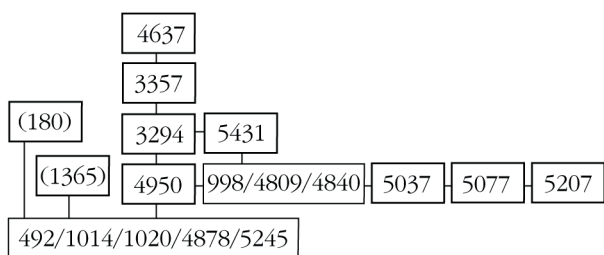
Fas 5: 720–870. Verkstad II.

Fas 5 består av lager, stenläggningar och stolphål med rikliga fynd av verkstadsavfall i schakt 3. De utgör de yngsta av lagren från järnålder och framträder direkt under de medeltida lämningarna. Eftersom det finns ytterligare en fas med verkstadslämningar kallas de verkstad I-II där fas 5 utgör verkstad II. Över de distinkta lämningarna låg i västra delarna en koncentration (4637) med rikligt av bränd lera och kol direkt över ett massivt kulturlager (492). Till ungefär samma skede hör några tunna lager (3294, 5018) och ett stolphål (5136) där de förra troligen representerar en markhorisont eller avsatta lager från tiden mellan de intensiva verkstadsaktiviteterna

i området och byggnationen av det medeltida huset. Stolphålet och de tunna lagren är stratigrafiskt angivna som överlagrade av en ässja (3357) som innehöll en botten-skålla (F426). Relationen är dock osäker. I schaktets östra del dominerades lämningarna av stenpackningar. Kontexterna 4809/4840/5037/5077/5207 utgör delar av en småstenspackning som separerar två andra stenkonstruktioner. I schaktets nordöstra hörn fanns en tätt lagd stenläggning (998) som vetter direkt mot den synliga hålvägen vid platåns fot och förefaller utgöra en stenlagd väg. Bland stenarna låg det fyrklöverformade guldhänget (F320 figur 98).

Figur 66. Schakt 3. Dokumenterade lämningar till fas 5 med stratigrafiska objekt ingående i kontext 15. De medeltida byggnadernas kontur är markerad med en tunn streckad linje. Skala 1:100.

I det sydöstra hörnet av schakt 3 fanns en flerskiktad stenpackning (5207) som bestod av sten i mera varierade storlekar. Om denna packning utgör en annan vägkonstruktion eller annan form av stenkonstruktion är osäkert.

Nr	Typ	Schakt	Kontext	Typ
492/1014/1020/4978/5245	Lager	3	15	Verkstad II
998/4809/4840	Stenkonstruktion	3	15	Verkstad II
1365	Störning	3	15	Verkstad II
3294	Lager	3	15	Verkstad II
3357	Nedgrävning (ässja)	3	15	Verkstad II
4637	Lager	3	15	Verkstad II
4950	Stolphål	3	15	Verkstad II
5037	Stenkonstruktion	3	15	Verkstad II
5077	Stenkonstruktion	3	15	Verkstad II
5207	Stenkonstruktion	3	15	Verkstad II
5431	Stolphål	3	15	Verkstad II

Figur 67. Stratigrafiska objekt kontext 15 i schakt 3.

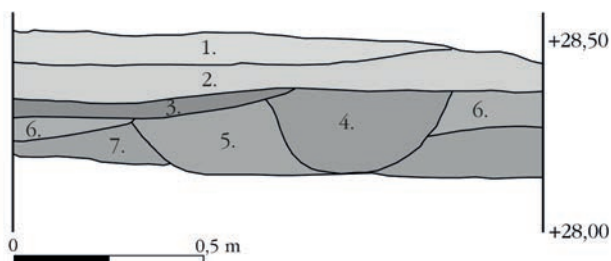

Figur 68. Den yngre verkstaden (verkstad II, kontext 15) framrensad. Foto från öster: John Ljungkvist.

Figur 69. Kontext 15 stenläggning 5207 (verkstad II). Bild över stenpackningarna i sydöstra hörnet av schaktet taget från väster. I profilväggen syns tydligt hur fundamentet från det medeltida huset överlagrar kulturlager och en horisont med småsten från järnålder som följs av fler lager sten i varierande storlek. Foto från väster: Kristoffer Johansson.

Figur 70. Sektion 200915 mot nordöst. Skala 1:20. Nr 1–2 kontext 11, nr 3–7 kontext 15. 1=512. Gråbrun sand/grus. 2=875. Gråbrun lera m. inslag av ben och kol. 3=4637. Mörk silt, rikligt med kol och inslag av ben, bränd. 4=3365. Mörk silt med inslag av bränd lera, kol. 5=3357. Nedgrävning ässja. 6=3204. Mörk homogen lera. 7=492. Mörkt homogent lager av lera/silt, smärre inslag av ben, bränd lera och träkol.

I schaktets västra del dominerade ett hårt packat, svart och närmast stenfritt lager (492 figur 67) som stratigrafiskt ligger under småstenspackningarna (sektion figur 70 och 81). Lagret innehöll förutom djurben och keramik rikligt med hantverksavfall framförallt gjutformsfragment men också deglar, guld, granater och bärnsten. Lager 1014 utgör rensskiktet av lager 492. Inom ytan för 4978 kommer majoriteten av fynden (41 av 79 poster), 3294 är ett lager med fynd av nitbricka.

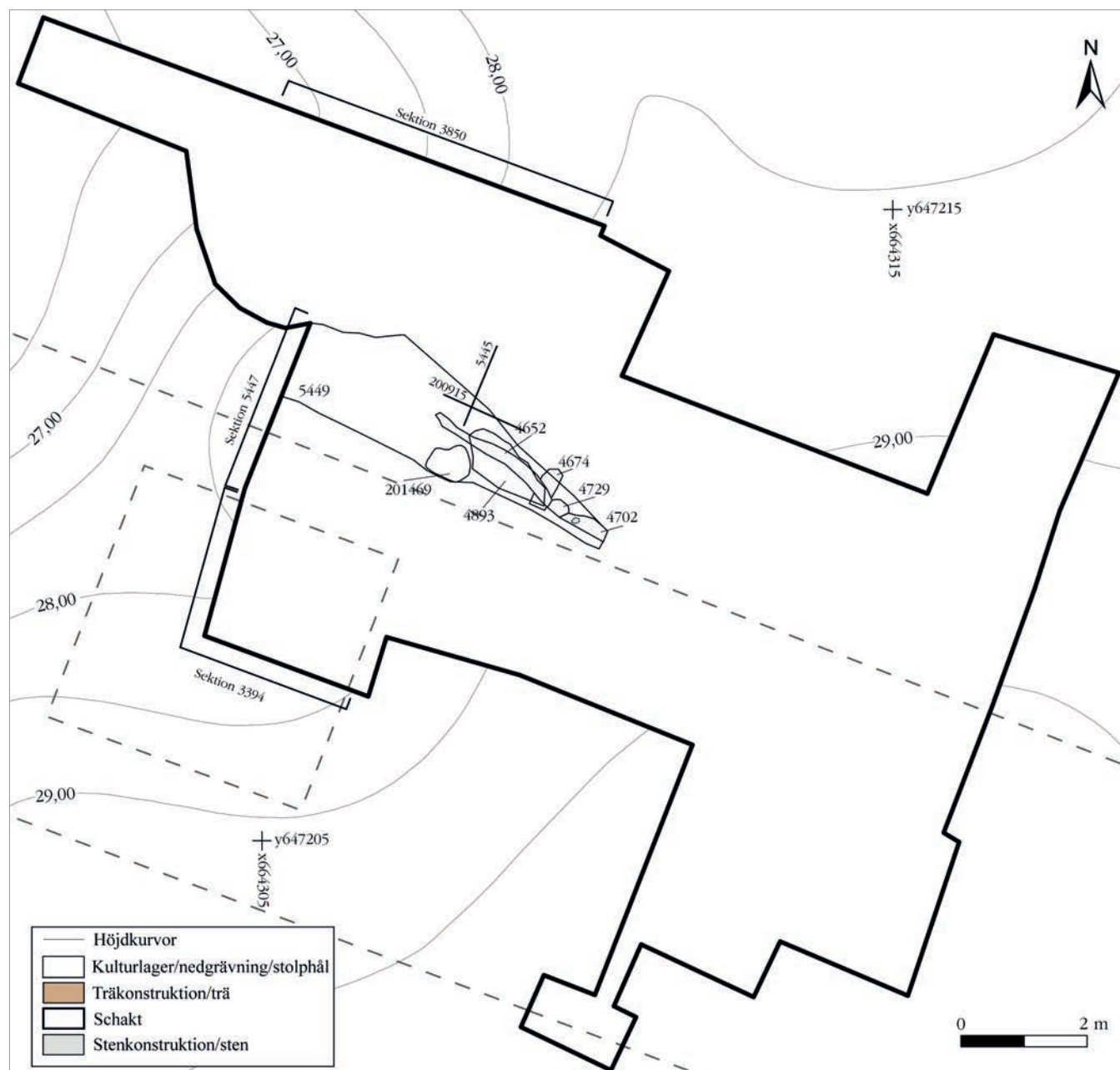
Bara två stolphål (4950, 5136) dokumenterades här men tomrum i stenpackningarna och koncentrationer av avvikande stenar kan betyda att det funnits flera stolphål samtida med eller senare än denna fas. Sammantaget har lagren tillhörande fas 5 en tydligt skiftande karaktär och funktion. Från i väster närmast stenfria hantverksytor till stenlagda knadderytor som påminner om golv- eller gårdsplansytor till en stenlagd gata och mer odefinierbara stenpackningar.

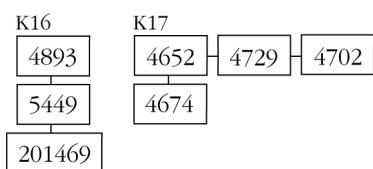
Fas 4: 670–720. Stenläggning.

I fas 4 uppträder lämningar i form av -en stenläggning (kontext 16) och några rännformade nedgrävningar (kontext 17) mellan de bägge verkstadshorisonterna. Stenläggningen består av ett lager småstensknadder samt partier med tätare

lagd sten (4893, 201469). På 5449 har en stenläggning av mindre stenar lagts, vilka senare täckts av lager 492 i fas 5. Stenläggningen har anlagts horisontellt till skillnad från 5449 som delvis förhåller sig till svackan i nordväst.

Figur 71. Schakt 3. Dokumenterade lämningar till fas 4 med stratigrafiska objekt ingående i kontext 16–17. De medeltida byggnadernas kontur är markerad med en tunn streckad linje. Skala 1:100.

Kontext 17 består av en serie rännformade nedgrävningar (4652, 4674, 4702, 4729) som totalt löper in en ca 3,3 meter lång i riktning nordväst-sydöst, parallellt med lager 5449. Troligen har rännan grävts om vid upprepade tillfällen. I väster är konstruktionerna från denna fas skurna av senare ingrepp och österut är avslutet osäkert då fortsättningen möjligen överlagras av lager från fas 5. Lämningsarnas roll är osäker. De rör sig troligen inte om delar av en väggränna då västra plåtån löper i motsatt riktning.

Nr	Typ	Schakt	Kontext	Typ
4893	Lager	3	16	Stenläggning
5449	Lager	3	16	Stenläggning
201469	Lager	3	16	Stenläggning
4652	Nedgrävning	3	17	Ränna
4674	Nedgrävning	3	17	Ränna
4702	Nedgrävning	3	17	Ränna
4729	Nedgrävning	3	17	Ränna

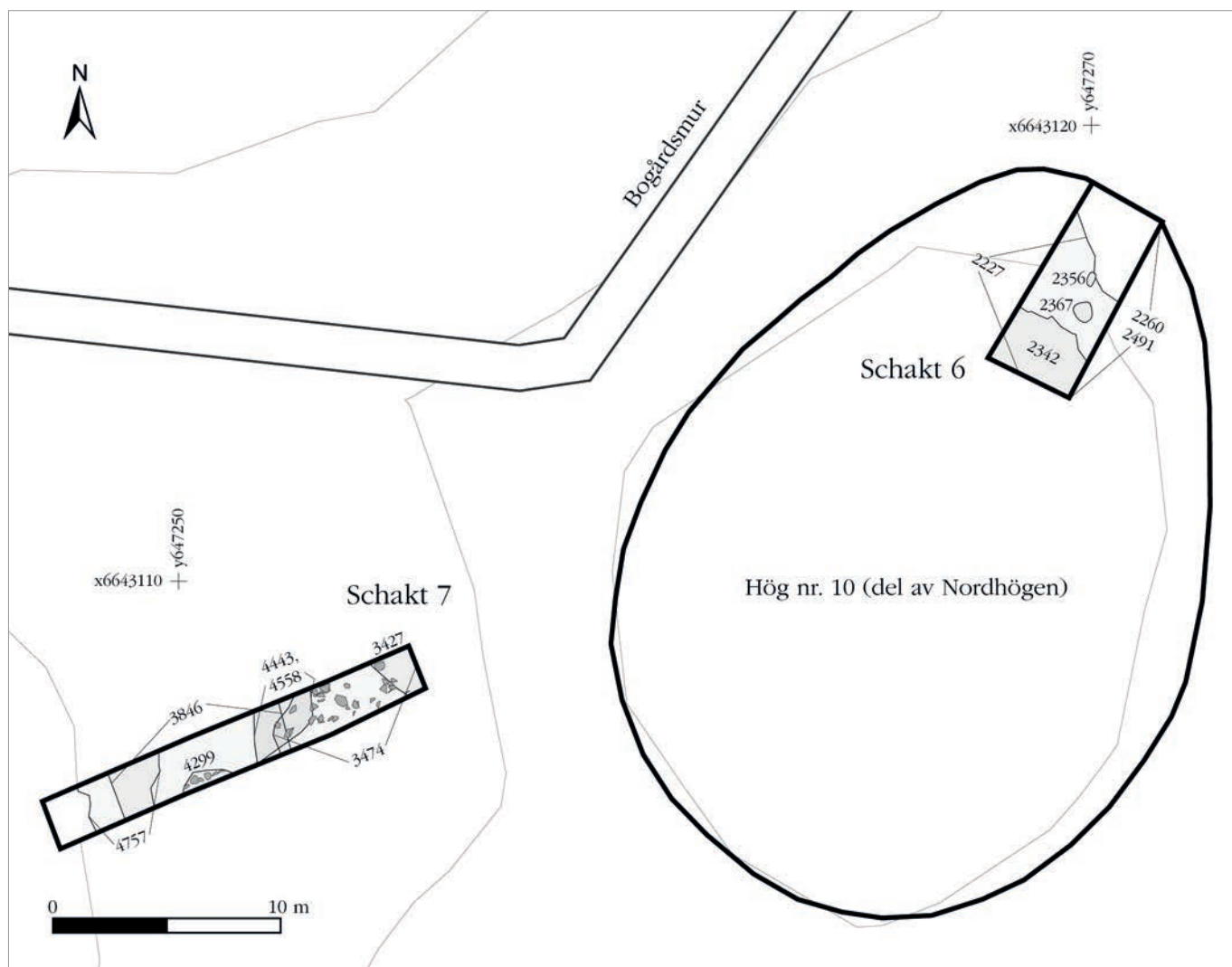
Figur 72. Stratigrafiska objekt kontext 16–17 schakt 3.

Fas 3: 580–670. Nordhögen.

Fas 3 består av kontexter som tolkats vara delar av en storhög, här efter kallad Nordhögen, som hög nr. 10 utgör en del av (figur 73). Andra delar av Nordhögen undersöktes (Ljungkvist, Frölund och Sarén Lundahl 2015).

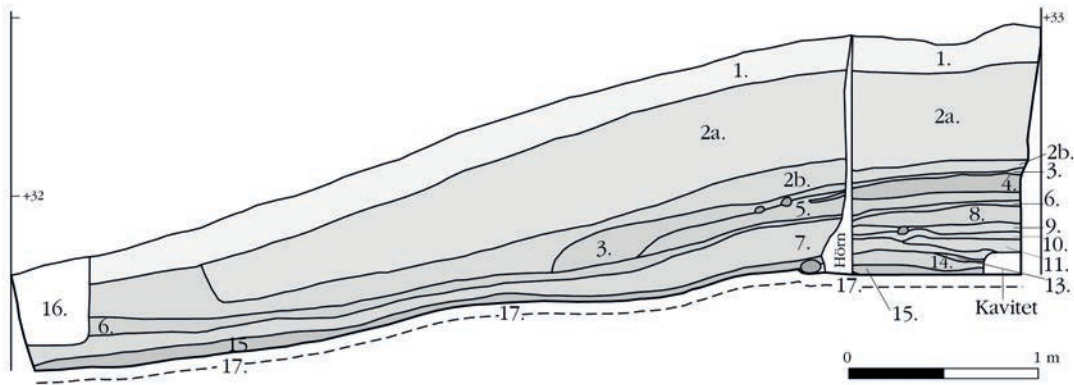
Kontext 18 utgörs av de lager som framkom i schakt 6. Schaktet var förlagt till den norra delen av hög nr. 10 (figur 73). Lagren beskrivs i detalj i nedanstående sektion (figur 74). Schaktet grävdes ned till högmantelns undre del. Därefter grävdes schaktets östra halva ner till kärnrösets nivå (figur 75). Det ansågs vara tillräckligt för att uppfylla frågeställningarna.

Under schaktets torvlager följde lager som troligen utgör rester av högens ursprungliga högmantel. De bestod av ett sandlager följt av ett grusigt sandlager och ett brunrå siltigt lager. Därefter följde en svårdefinierad mindre och grund nedgrävning och ett lerlager i samma nivå. Deras funktion är svårbestämd. Under ovannämnda lager, som främst representerar delar av högmanteln, följde en upp till 0,5 meter tjock sekvens av tunna tätt packade lager. De var omväxlande humus, grov och fin sand till silt med inblandning av lera. Färgen rörde sig från ljus till mörkgrå.

Figur 73. Stratigrafiska objekt till kontext 18–19 i schakt 6–7. Skala 1:150.

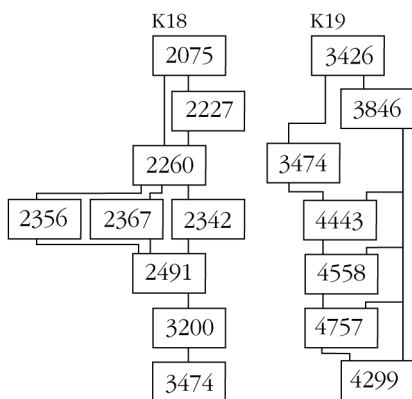
Figur 74. Nordhögen sektion 3433 (till vänster) och 200819 (till höger). Skala 1:40. 1= 2075. Grästorv/matjord. 2a= 2227. Ljusbrun finsand. 2b= 2260. Ljusbrun grusig sand. 3= 2342. Något flammig brungrå silt med inslag av grus. 4. Som 3 fast med mörk brungrå silt med inslag av grus. 5. Som 3 fast med ljusbrun grusig silt. 6. Mörk brungrå silt. 7= 2491. Brungrå silt, ställvis med inslag av lera. 8. Som 7 fast med ljus något lerinblandad sand. 9. Grov sand. 10. Finsand. 11. Mörkbrun sand. 12. Halvljus flammig sand. 13. Tunn lins av mörkgrå humös sand. 14. Grusig sand. 15= 3200. Mörk brungrå silt/sand med inslag av kol. 16. Schakt 2013

De här lagren täckte inte hela schaktet utan överlappade varandra, vilket tydligast illustreras av profilen i södra schaktkanten (figur 74). Lagren verkar till stor del bestå av aska (från eldstäder och/eller ugnar), som vid upprepade tillfällen fyllts på och på så vis skapat de här tunna och överlappande lagren. I dessa fanns obrända ben från tamdjur som förefaller vara mat- eller slakt-

avfall. Undantaget i sammanhanget utgjordes av delar till ett hundkranium (F123, F126). Direkt på kärnröset låg ett sammanhängande mörkbrunt/svart silt/sandlager med inslag av kol (3200). Det är samma lager som kunde följas utmed kärnrösets hela sträckning vid 2013 års undersökning (Ljungkvist, Frölund & Sarén Lundahl 2015).

Figur 75. Kärröset i Nordhögen/hög nr. 10 i schakt 6. Foto från nordväst: Sebastian Laumann.

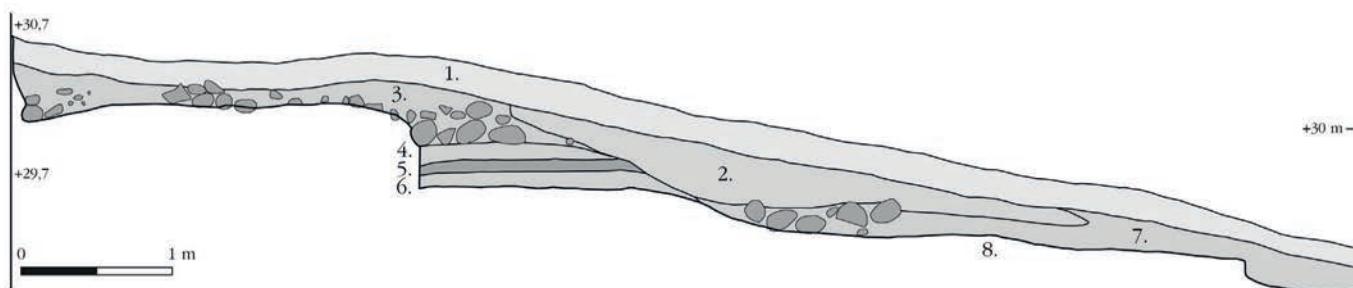
Figur 76. Stratigrafiska objekt kontext 18 (schakt 6) och kontext 19 (schakt 7).

Nr	Typ	Schakt	Kontext	Typ
2075	Lager	6	18	Nordhögen
2227	Lager	6	18	Nordhögen
2260	Lager	6	18	Nordhögen
2342	Lager	6	18	Nordhögen
2356	Lager	6	18	Nordhögen
2367	Lager	6	18	Nordhögen
2491	Lager	6	18	Nordhögen
3200	Lager	6	18	Nordhögen
3474	Lager	6	18	Nordhögen
3426	Lager	7	19	Nordhögen
3846	Lager	7	19	Nordhögen
3474	Lager	7	19	Nordhögen
4443	Lager	7	19	Nordhögen
4558	Lager	7	19	Nordhögen
4757	Lager	7	19	Nordhögen
4299	Lager	7	19	Nordhögen

Lager 3200 och det närmast ovan liggande lagret (figur 74) fungerade som ett lock över det underliggande kärnröset. När lagren bröts upp, föll jorden rakt ner i kärnröset som helt saknade inblandning av finare material. Rösets stenmaterial dominerades av rundsvallad åssten med inblandning av kantig större sten.

Kontext 19 utgörs av de lager som dokumenterades i schakt 7, som var placerat nedan hög nr. 10 i vad som skulle visa sig vara Nordhögens sydvästra sida (figur 73). Lagren beskrivs i detalj i

nedanstående sektion (figur 77). Under matjordslagret vidtog ett sandlager tolkat som en del av högmanteln eftersom det korresponderade med lager i schakt 6. Lagret var emellertid endast bevarat i schaktets centrala del. Merparten av högens kärnröse återfanns direkt under matjordslagret vilket beror på att högmanteln grävts bort och århundradens markslitage kring kyrkan. Stenar från kärnröset avlägsnades i dess yttersta kant, där schaktet grävdes djupare ner till intakta åsmaterial.

Figur 77. Schakt 7 sektion 200930 i skala 1:50. 1= 3426. Grästov/matjord. 2= 3846. Högmantel, gulbrun sand med inslag av enstaka småsten. 3= 3474. Kärnröse, stenpackning och småsten med gråbrun lera. 4= 4443. Lerlager, av brungrå lera. 5= 4558. Brandlager(?), sotig sand med inslag av kol. 6= 4757. Sandlager, brungrå sand. 7=4299. Kantkedja, sten med brungrå sand. 8= 4695. Ursprungligt åsmaterial, gulbrun sand.

Under kärnröset vidtog ett brungrått påfört lerlager, följt av ett svart sotigt lager i sin tur följt av ett brungrått sandlager som sträckte sig längre åt söder utanför rösets begränsning. Bottenlagret i schaktets sydvästra del bestod av brungrå sand med större inslag av grus och småsten än övriga lager. Inbäddat i detta lager fanns en koncentration av primärt svallad sten (åsmaterial) som schaktet korsade.

I nordöstra delen av schakt 7 fanns spår efter en hålväg (figur 7) troligen med medeltida ursprung, som leder mot en borttagen stiglucka i bogårdsmuren. Dessutom påträffades även en skadad del (sydvästra änden) av Nordhögens/hög nr. 10 kärnröse. Här fanns ett lager (3846) som tolkats som en del av högmanteln. Huruvida övriga lager kan knytas till högen är osäkert. Kärnröset

vilar direkt på ett lerlager. Den kan tolkas som en förslutning av brandlagret, men i analogi med Gullhögen och Mellan-, Väst- och Östhögarna rör det sig troligare om en plattform för ett brandbål eller underlag för kärnröse (Lindqvist 1936).

De underliggande lagrens relation till högen är mer oklar. En intressant notis är att Sune Lindqvist beskriver ett lager med kol och ett lager med hårt packad svartmylla tillsammans med stora stenar och brända ben under Östhögens jordmantel (Lindqvist 1936). Lindqvists beskrivning indikerar att distinkta kulturpåverkade lager finns både under Östhögen och Nordhögen. Mellan två lager (4299, 4695) saknas spår efter en äldre markhorisont vilket kan ses som att jord och massor kring högen grävts bort.

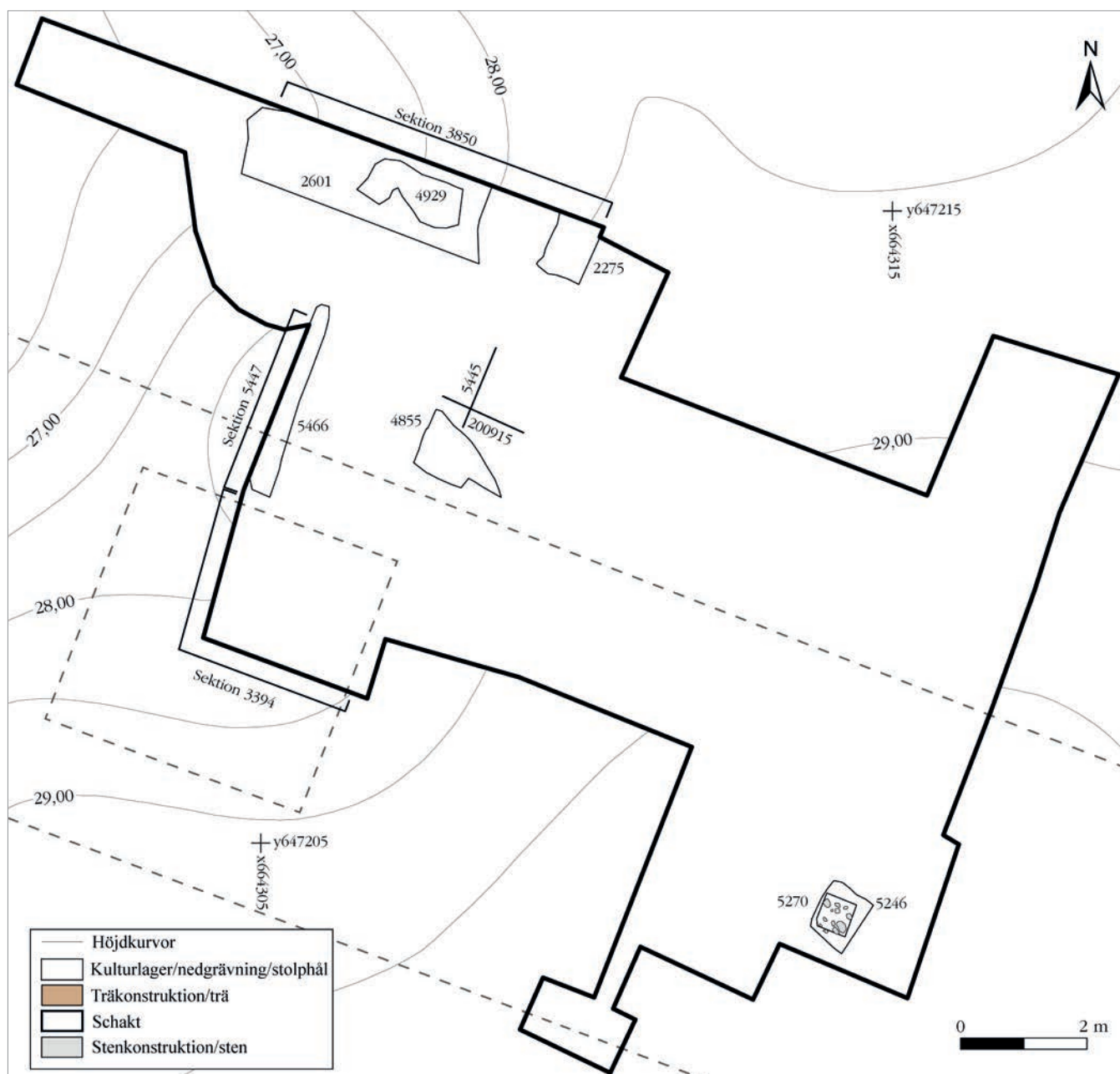

Figur 78. Kärnröset i Nordhögen stenpackning i schakt 7. Foto från öster: Malin Lucas.

Fas 2: 400–550 Verkstad I.

Fas 2 består av lager med rikliga fynd av verkstadsavfall (kontext 20 verkstad I) i schakt 3 som dokumenterades i sydöstra och nordvästra delen av schakt 3. Relationen till yngre och yngre lager dokumenterades och framgår av sektion 3850 (figur 79, 81). Två ¹⁴C-analyser från lager i den nordvästra (5466) och sydöstra delen (5246) gav samstämmiga dateringar till tiden cirka 420–530.

Lagren i västra delen utgjorde i högre grad mörka homogena kulturlager liknande dem från kontext 15 (fas 5, verkstad II) medan de i sydöst är rumsligt knutna till stenpackningar. Lager 2275, 2601, 4929 och 5466 i den västra delen är alla av samma karaktär. De fyndrika lagren 2601 och 4929 innehöll tydliga spår av hantverksaktiviteter. Det bör dock noteras att de här lagren delvis rasat ner i den grop som schakt 3 placerats i och delvis bör betraktas som omrört med yngre lager.

Figur 79. Schakt 3. Dokumenterade lämningar till fas 2 med stratigrafiska objekt ingående i kontext 20 (verkstad I). De medeltida byggnadernas kontur är markerad med en tunn streckad linje. Skala 1:100.

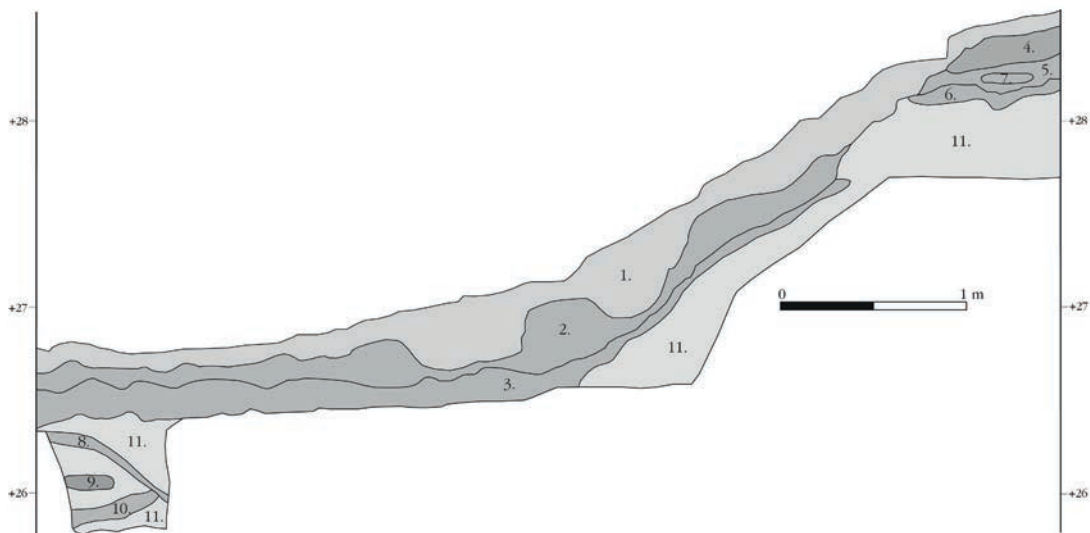

2275/2601/4929/5466	4855	5270
4929		5246

Nr	Typ	Schakt	Kontext	Typ
2275	Lager	3	20	Verkstad I
4855	Lager	3	20	Verkstad I
4929	Lager	3	20	Verkstad I
5246	Lager	3	20	Verkstad I
5270	Stenkonstruktion	3	20	Verkstad I

5270 är en stenläggning i den sydöstra delen av schakt 3 vilande på lager 5246. De frilades i en störning i 1988 års schakt (se figur 33, 100). Även om mycket lite av lager från denna fas exponerats har de gett viktig information. Tillsammans med fynd av verkstadsavfall som degel och gjutformar, pärltillverkningsavfall och smältor av Cu-legering indikerar det en tidig verkstadsfas med distinkta lager och varierade konstruktioner med dateringar från tiden 420–530 som korrelerar med dateringar från undersökningen 2009 (Frölund, Göthberg & Ljungkvist 2011, s. 15).

Figur 80. Stratigrafiska objekt kontext 20 (verkstad I) schakt 3.

Figur 81. Schakt 3 sektion 3850 i skala 1:40. Nr 2 och 4 tillhör kontext 15, nr 3–5 tillhör kontext 20, nr 6–11 tillhör kontext 21. 1=180. Består av 0,1 meter grästorv följt av omrörd lera med inslag av kulturlager tillsammans med recent glas och plast. 2= 1405. Gråbrunt lager av grus och lera med bränd lera och kol delvis omrört i den västligaste delen. 3= 2601. Mörk brun homogen lera med ben, bränd lera och kol. 4= 492. Mörkt homogen lera/silt, smärre inslag av ben, bränd lera och träkol. 5= 2275. Mörkt homogent lager av lera och silt, inslag av ben, bränd lera och kol. 6=2476. Brun grå sandig lera. 7= 2318. Mörk brun sand. 8= 5217. Grå grusig lera med inslag av kol och småsten. 9. Mörkfärgning. 10=5224. Mörk grå lera. 11. Morän.

Figur 82. Vy över kontext 20 (Verkstad I). Foto från norr: John Ljungkvist

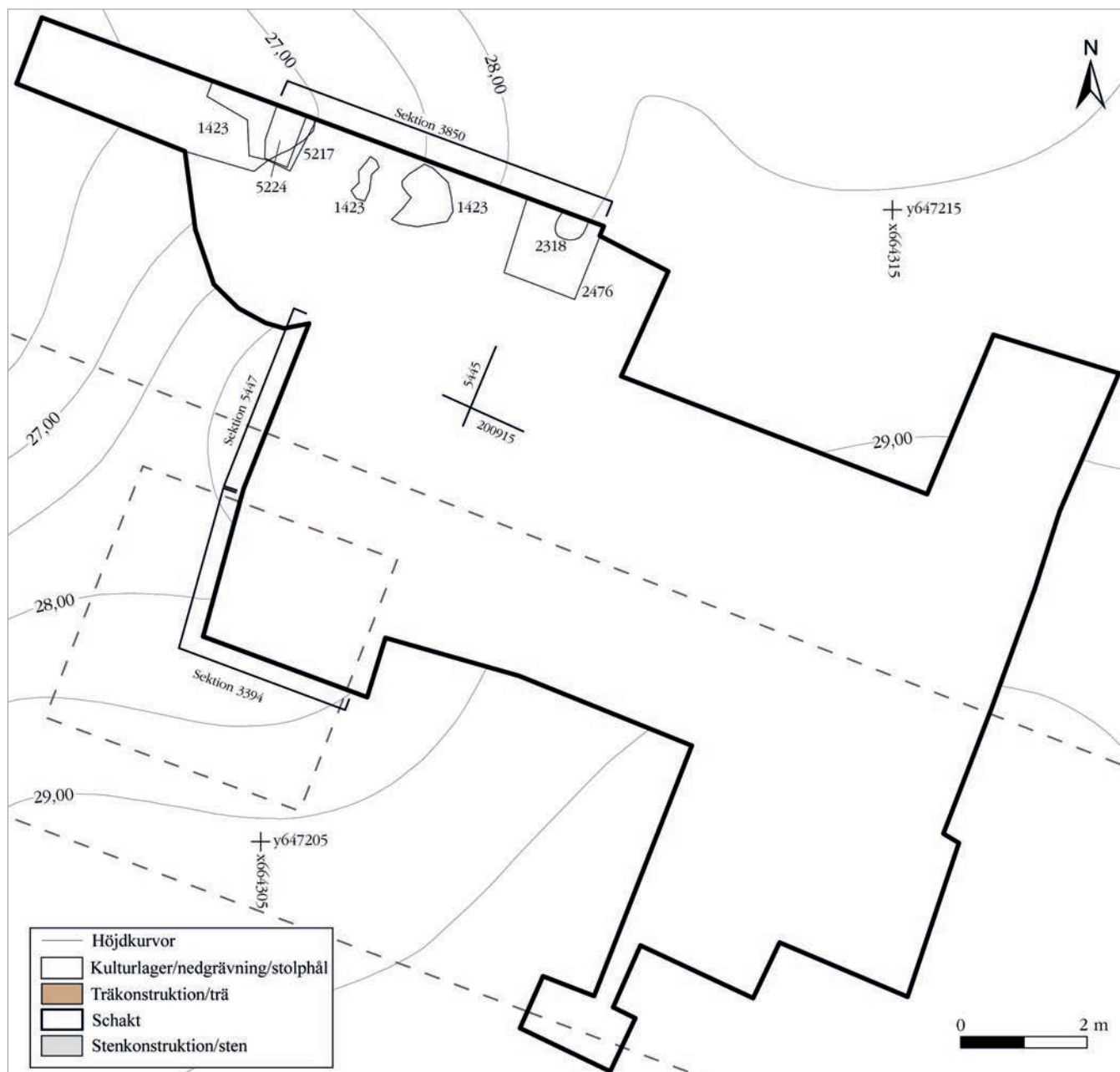
Figur 83. Krossat keramikkärl och obrända ben i lager 4855, kontext 20 (Verkstad I). I lagret hittades dessutom fragment till en gjutform. Foto: Sebastian Laumann.

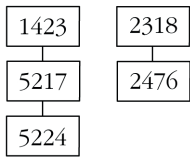
Fas 1: -400. Före verkstäderna.

Kontext 21 består av lager, stenläggning och stolphål som kopplas till tiden före verkstäderna (figur 81). De inkluderar såväl de grusiga massorna som använts för att bygga västra terrassen som lager från första fasen på terrassen och möjligen lager äldre än denna.

Informationsmängden från den smala delen av schakt 3 var begränsad. I gropen eller svackan hade kulturlager från järnålder rasat in och blandat sig med yngre lager samt störts av yngre nedgrävningar.

Figur 84. Schakt 3 fas 1. Dokumenterade lämningar till fas 1 med stratigrafiska objekt ingående i kontext 21. De medeltida byggnadernas kontur är markerad med en tunn streckad linje. Skala 1:100.

Nr	Typ	Schakt	Kontext	Typ
1423	Stenkonstruktion	3	21	Aktiviteter
2318	Stolphål	3	21	Aktiviteter
2476	Lager	3	21	Aktiviteter
5217	Lager	3	21	Aktiviteter
5224	Lager	3	21	Aktiviteter

Figur 85. Stratigrafiska objekt kontext 21 (schakt 3).

Yngst i lagerföljden är ett lager av brunrå sandig lera (2476) som kan representera ett golv eller en stabiliserande grund för byggnader och aktiviteter på terrassen. Därefter följde lager från själva platån som initialt uppfattades som naturligt åsmaterial. Vid undersökningens slutskede genomgrävdes en mindre del som visade att den ljusa sanden och gruset har inblandning av mörkare linser samt att kulturlagret 4272 löper under sandlager från terrassen. Terrasslagrens övre del innehåller en stor mängd sten som möjligen representerar en medvetet stabiliserad yta. Ett sondage som grävdes i schaktet visade att gruslager varvade med mörka linser möjligen representerar intakta nedre delar av terrassen (5217, 5224). Det finns dock ingen direkt stratigrafisk koppling till terrasslagren. Då lagren föregår de äldsta dateringarna på terrassen bör de om standardavvikelse för ¹⁴C-prover beaktas dateras till någon gång under folkvandringstid.

Fynd

Fyndmaterialet från schakt 3-7 (L1941:3097, L1941:2381) omfattar drygt 450 fyndposter varav 182 poster utgörs av djurben och 116 poster av bränd lera. Fyndmaterialet diskuteras nedan följande lämning men utefter material medan den kronologiska indelningen följer järnålder (fas 1–5), medeltid (fas 6–10) och historisk tid (fas 11). Fullständig fyndlista finns i bilaga 7a och 7b. Se även bilaga 9 (glas), bilaga 11 (runben) och bilaga 12 (konservering).

Boplatssområde L1941:3097 (Norr om kyrkan)

Fyndmaterialet påträffades dels vid manuell handtorvning och handgrävning av matjordslagret, dels vid rensning och handgrävning av lager och konstruktioner samt genom vattensällning av framförallt verkstädernas lager (kontext 15 och 20) men även från den medeltida byggnaden (kontext 7–12). Fynd påträffades också vid floter och sällning av makroprover. Fyndmaterialet varierar sett till konstruktionernas och lagrens karaktär. Fyndmaterialet relaterat till den medeltida byggnaden är förutom lerklining tämligen sparsmakat men av exklusiv karaktär. Lager relaterade till sekundäranvändningen av husets källare präglas emellertid av ett stort benavfall. Slutligen präglas lagren från järnålder av verkstadsaktiviteterna, med rikligt med avfall relaterat till främst metallhantverk men även andra hantverk. Högtemperaturmaterialet i form av slagg, förslaggad lera och därtill hörande fyndkategorier som ugnsfodringar, deglar och hårt bränd lerklining, är speciella typer av fyndmaterial som inte varit föremål för en specialstudie där materialet kan specificeras närmare och eventuellt klassificeras om. Material som slagg, bränd lera, gjutformar och glas har alla hög fragmenteringsgrad. Det pekar på att vi har att göra med golv eller andra trampade ytor där större objekt städats bort. Det är intressant att kulturlagret (lager 492 med flera fas 5) har en viss omfattning som troligen ackumulerats under en längre tid. Bara en intakt slaggsålla (F426) har påträffats (fas 5 kontext 15 verkstad II). Likaså härrör de mest sammanhängande gjutformsfragmenten (F404) från ett lager i den äldre verkstaden (fas 2 kontext 20 verkstad I). Merparten av fyndmaterialet kommer dock från den yngre verkstadens lager (fas 5 kontext 15 verkstad II).

Slagg

Mängden slagg från järnålder (fas 1–5) är distinkt. En stor andel är magnetisk och tung vilket tyder på järnsmide. Däremot är slaggfragmenten små med undantag för en skålla med rundad botten (F426). I materialet iaktogs runnen magnetisk slagg (till exempel F19, 187, 207), svagt magnetisk porös slagg (till exempel F176, 193, 228) samt troliga fragment av skållor (F36, 219). De senare karakteriserades av lerig, skålad undersida, slätare mer metallisk ovansida samt tydliga brottkanter. Förslaggat lätt material med svavelgul utsida har lett tankarna till avfall från glashantverk men det får än så länge anses vara ett osäkert antagande (F7).

F-nr	Fas	Kontext
19	9	9
36	5	15
187	5	15
193	5	15
219	5	15
228	5	15
426	5	15
207	10	6
176	11	2
7	11	1

Figur 86. Tabell över slaggynd i text ovan ordnade efter fas och kontext.

Bränd och sintrad lera

Den brända leran från denna undersökning är tydligt relaterad till de olika kontexterna som undersöktes. Leran från den medeltida byggnaden karakteriseras av att vara relaterad till byggnaden ifråga och är svagt bränd och porös medan lermaterialen från järnålderns verkstäder präglas av högtemperaturaktiviteter. Avvikande i materialet är bränd lera av porös, sandig karaktär som i hög grad utgörs av gjutformsfragment. En dominerande andel av den brända leran härrör från lager knutna till den medeltida byggnadens brukningstid och rasing (fas 9–10). Det rör sig om lera med få och osäkra avtryck av flätverk. Ett fåtal har möjliga kilformade avtryck. Det verkar med

andra ord inte röra sig om bränd lera från en flätvägg utan snarare kanske tätning mellan stockar i en timrad vägg (F401, F403). Den brända leran från verkstadsområdet består till stor del av hårt bränd alternativt sintrad och porös lera som är svårbestämd (till exempel F202). Inslaget av trolig lerklining är mycket liten (F191). Det finns även inslag av små fragment av möjlig ugnsfodring med förglasad eller sintrad yta (F180, 206). Ett exempel på sintrad och hårt förslaggad lera med stora glasblåsor och svavelgul utsida är F411.

F-nr	Fas	Kontext
191	5	15
411	5	15
403	9	9
180	10	5
401	10	6
202	11	1
206	11	1

Figur 87. Tabell över fynd bränd och sintrad lera i text ovan. Sorterade efter fas och kontext.

Kalkbruk

Från den medeltida byggnadens eldstad (fas 10, kontext 6) tillvaratogs platta, upp till 25 millimeter tjocka fragment av kalkbruk med slät yta och sida (F427). Dessa fragment förefaller ha utgjort delar av en putsad häll placerad framför husets spis.

Deglar

Distinkta degelfragment är (F50, F153-155, F225) knutna till fas 5 (kontext 15 verkstad II) och ett till fas 2 (F152 kontext 20 verkstad I). Degeltypen kan i ett fall (F50) definieras som en stängd degel då fragmentet har en karakteristisk tapp och glaserad insida med tydliga paralleller till föremål från Helgö (Arrhenius och Holmqvist 1961 figure 99:12).

Figur 88. Degelfragment F154. Foto: Olle Norling, Upplandsmuseet.

Övriga fragment har en distinkt skålad form men huruvida det rör sig om stängda eller öppna deglar är osäkert även om lagrens huvudsakliga datering till folkvandringstid och vendeltid gör att det sannolikt rör sig om stängda deglar. Samtliga fragment utom F50 är kraftigt värme-påverkade. På F152 iaktogs möjlig glänsande metall på degelns insida.

F-nr	Fas	Kontext
152	2	20
50	5	15
153	5	15
154	5	15
155	5	15
225	5	15

Figur 89. Tabell över fynd av deglar i text ovan, sorterade efter fas och kontext.

Gjutformar

En stor andel av gjutformsfragmenten framkom vid vattensållning och merparten utgörs av små rundade fragment. Det finns vissa dock vissa undantag. Ett av dessa är från lager 4855 (fas2

kontext 20 verkstad I) där mer välbevarade delar till en och samma gjutform tillvaratogs (F404). Vidare finns det ett antal fragment med tydlig utsida av formen som starkt påminner om formar från Helgö men där bara den plana sidan på formen är intakt. Det ser ut som ytorna med avtryck är i sämre skick. Frågan är om detta kan bero på att de krackelerat i högre grad när formen öppnats. Det finns säkra bevis på nålar (F138, 168), dock inte vilken typ det rör sig om. Det rör sig om tillverkning av två olika tjocklekar, dels en cirka 3,5 millimeter tjock (F138) och dels en 1,5 millimeter tjock (F168). Ett mycket osäkert nålhuvud utgörs av F140, ett fragment med ett till synes triangulärt avtryck som motsvarar det triangulära huvudet till en folkvandringstida eller vendeltida dräktnål (Waller 1971).

Vidare registrerades gjutformsfragment med avtryck där typen av föremål ännu inte fastställts. De förefaller finnas belägg för minst två olika typer av gjutformar. De två gjutformsfragmenten för nålar förefaller utgöra delar av tvådelade formar för enskilt gjutna nålar. Flera andra fragment indikerar gjutning av höga cylindriska eller ovala föremål där flerdelade formar använts. Gjuttekniskt motsvarar de då olika typer av höga agraffer från Helgö (Lamm 1972).

Figur 90. Del av gjutform för nål (F138). Foto Olle Norling, Upplandsmuseet.

Figur 91. Delar av gjutformar, till vänster F156, till höger F147. Foto: Olle Norling, Upplandsmuseet.

F144 utgör ett fragment av ett runt och högt föremål med vertikal list och kantavsats. Det motsvarar en sidodel av en gjutform. F145 består av tolv mestadels nednötta gjutformsfragment varav tre har en bevarad insida från formen. Två fragment har passning och förefaller härröra från ett föremål med rundad insida. F156 utgör två fragment av en upphöjd spiral eller cirkel. Dessa fragment av samma gjutform motsvarar en frontdel till gjutformar från Helgö (Lamm 1972).

Andra fragment med avtryck är F157 ett fragment med möjligt avtryck av ihopflätade djurkroppar och F147, ett fragment av ett konvext objekt med rundad sida. F91 är ett fragment som förefaller vara rester av ett föremål med förhållandevis komplicerad och djup ornamentik. Vilken typ av

föremål det rör sig om är inte fastställt men det har tolkats som spår av möjlig flätbandsornamentik omgiven triangulära fördjupningar, vars djup som påminner om karvsnittsavtryck som leder tankarna till exempelvis beslagen från huvudlaget från Vendel XII (Stolpe & Arne 1912). F404 (figur 92) består av sju gjutformsfragment från en och samma gjutform som var möjliga att sammanfoga. Avtryckens karaktär är inte fastställd. Det rör sig antingen om undersidan av ett större objekt eller eventuellt en tvådelad gjutkanal för gjutning av flera föremål i samma form. Utöver fragment med avtryck finns det en intakt halva av en gjutkavitet (F326), ett fragment med slät insida i vilken det finns ett konvext avtryck av en triangulär fixeringstapp till en gjutform, samt ett fragment med en kvadratisk upphöjning som kan både vara ett avtryck eller en fixeringstapp.

Figur 92. Delar av en gjutform (F404). Foto: Olle Norling, Upplandsmuseet.

F-nr	Fas	Kontext
145	2	20
147	7	12
404	2	20
91	5	15
140	5	15
156	5	15
157	5	15
168	5	15
326	5	15
138	11	1
144	11	1

Figur 93. Tabell över gjutformsfynd i text ovan, sorterade efter fas och kontext.

Keramik

Keramiken från undersökningen spänner från tidigmodern tid med insamlade skärivor från matjordslagret till järnålderskeramik som tillvaratogs i primärt kulturlager. Keramiken har överlag en hög fragmenteringsgrad. Undantaget utgörs av en större koncentration keramik från ett större kärl som tillvaratogs i lager 492 (F451 fas 5 kontext 15 verkstad II). Från matjordslagret tillvaratogs yngre rödgods av såväl beige som röd färg med glaserad insida (F173-174, F216). Två skärivor rödgods (F194, F433) funna i äldre lager, är troligen relaterade till delvis störda lager i raskanterna. Svartgodsets färg och bränning spänner från kärl med oxiderad ljusbrun ut- och insida (F149, F175, F177, F437) till hårt bränt och mörkt reducerat gods. De noterade formelementen utgörs av rak fot (F437), mynningsformerna som iakttogs var

Figur 94. Keramik F451. Foto: Olle Norling, Upplandsmuseet.

Figur 95. Keramik F451. Foto: Olle Norling, Upplandsmuseet.

närmast raka (F436, F450) och i ett fall distinkt S-formad (F451). Matskorpa iaktogs i två fall (F435, F451). Merparten av keramiken tillvaratogs från lager i fas 1–5 och bedöms daterad till folkvandringstid och vendeltid. Det bedöms emellertid även finnas exempel på möjligt yngre svartgods från medeltid. F177 är en hårt bränd och eventuellt sekundärbränd och oxiderad skärva med möjliga drejsspår som hittades i den medeltida byggnaden.

Utmärkande bland keramiken var en distinkt koncentration av skärvor (F451) från ett och samma kärl som utgör stora delar av ett krossat kärl som låg tillsammans med en koncentration av ben. Kärlet avviker tydligt från annars vanliga former av kärl från vendeltid som karakteriseras av antingen raka spannförmade kärl eller kärl

med inåtböjd mynning som är karakteristiska för vikingatiden. Det uppskattas vara 22–23 centimeter i diameter och har en distinkt S-formad mynningsprofil med tydligt rundad buk. Vidare iaktogs en svag med tydlig profilering på fyra skärvor som förmodas vara en markering av kärlets skuldra. En annan mycket iögonfallande detalj är två fragment med spår av ett genomgående hål. Keramik med hål förknippas normalt med hängkärl men i detta fall förefaller skärvorna höra till samma kärl som övriga förknippade med fyndnumret då färg och magring är likartad. Däremot kan ingen kurvatur iaktas på skärvorna och godstjockleken är större än på övriga skärvor från kärlet. Därför tolkas skärvorna, om de hör till samma kärl, som troliga bottenbitar och att kärlet därmed haft minst ett hål sin botten.

F-nr	Fas	Kontext
433	2	20
149	5	15
450	5	15
451	5	15
436	7	12
177	9	9
435	9	7
175	10	6
437	10	6
173	11	1
174	11	1
194	11	1
216	11	2

Figur 96. Tabell över keramikfynd i text ovan, sorterade efter fas och kontext.

Sten och mineral

Stenmaterialet från undersökningsområdet är förvånansvärt sparsmakat med tanke på att det rör sig om ett verkstadsområde. Brynen saknas helt. De registrerade sten- och mineralfynden från medeltida kontexter består av en sten med slipyta (F439), fragment av en vridkvarn (F343), en kristall av vit mineral (F175). Fynden från järnålderskontexter består av granater/almandiner (F98, F323) och bärnsten (F102, F107, F109, F325).

Från en ränna daterad till medeltid tillvaratogs en oval sten (F439) med två slipytor. I raseringslager knutna till den medeltida byggnaden finns ett fragment av en vridkvarn (F343). Den är av en gråaktig och sandig bergart som innehåller tydliga stråk eller tunna lager av glimmer. Kvarnstenar av glimmerskiffer förekommer i Gamla Uppsala i kontexter från yngre järnålder och framåt (Ogenhall 2017). Av flinta tillvaratogs två fragment (F221) från ett lager till fas 5 (kontext 15 verkstad II).

F175 utgörs av en avlång sexkantig kristall av kvarts eller möjligen bränd karneol som hittades i brukningslager från den medeltida byggnaden. Den är svårt skadad men förefaller ha slipade ytor. Funktionen är osäker liksom även frågan det rör sig om ett mänskligt producerat föremål.

F98 är två granater/almandiner. Den ena med tydliga spår av tryckteknik, det andra med tydliga tryckspår, troligen ett avslag från ett större råämne. F323 är två granater varav den ena med tydliga avslagsmärken men med spår av slipning på två till tre sidor. Det andra fragmentet är till skillnad från övriga en skiva med distinkta spår av slipning på ena flatsidan och en kantsida. Båda fragmenten är tolkade som halvfabrikat.

Samtliga fynd av bärnsten gjordes i lager som kan kopplas till verkstadsaktiviteterna. Två poster (F107, F109) kan knytas till fas 5 (verkstad II) medan F102 hittats i fas 3 och F325 i fas 11. F102 och F109 består en centimeterstort obearbetat stycke respektive två små fragment med osäker bearbetning. De andra fynden är tolkade som halvfabrikat eller avfall. F107 är ett polerat fragment och F325 består av skuren, inte helt symmetrisk, ”hattformad” platta med ett genomborrat hål. Därmed kan man dra slutsatsen att rå bärnsten tagits till verkstaden och bearbetats till färdiga föremål. I detta sammanhang är plattan med det genomborrade hålet högtintressant. Från

vendel- och folkvandringstid dominerar pärlor av bärnsten helt och andra användningar av bärnsten är ytterst ovanliga om ens förekommande. Den halvfärdiga plattan (F325) förefaller vara en halvfärdig inläggning för ett större föremål.

F-nr	Fas	Kontext
102	3	6
343	3	6
98	5	15
107	5	15
109	5	15
221	5	15
439	8	12
178	9	9
325	11	1

Figur 97. Tabell över sten- och mineralfynd i text ovan sorterade efter fas och kontext.

Ben och horn

Bevaringsförhållandena för ben på den undersökta ytan var tämligen goda vilket är intressant med tanke på att de är betydligt sämre på södra kungsgårdsplatan som bara ligger ett tiotal meter nordöst om ytan. Detta betyder även av de tillvaratagna benartefakterna var i gott skick.

Från eldstaden i det medeltida huset eller snarare i vad som tolkades som rasmassor till det (fas 3 kontext 6) hittades ett hornföremål (F93) och två ben med ristningar (F94, F97). F93 är tolkat som ett skaft av horn med tydliga huggmärken. Det förefaller därmed indikera någon form av hornbearbetning under medeltid. Benet härrör från ett skulderblad som är försedd med en grunt inristad fläta. Föremålet är inte intakt vilket betyder att ristningen inte är fullständig. F97 är ett runben (figur 44) som är ett fragment av ett revben, har av Magnus Källström, Riksantikvarieämbetet, beskrivits enligt följande (bilaga 11):

”Inskrift: ulrR. Möjligen finns det inledningsvis ett skiljetecken i form av två prickar ställda som ett kolon. Bistaven i 1 u utgår från toppen av huvudstaven. Runa 2 är l med en något krokig huvudstav. Därefter följer en lodrät linje som går ned till kanten av benet och som troligen inte tillhör ristningen. Runa 3 är en r-runna med öppen form.

Runa 4 har till höger enbågböjd bistav från mitten av runan och snett nedåt höger. Över runan snett nedåt vänster finns en krokig linje som möjligen kan utgöra en misslyckad bistav åt vänster. I så fall skulle det kunna handla om ett försök att rista runan dvs. R. Inskriften ger ingen omedelbar mening och med tanke på formen på den sista runan är det mycket möjligt att den är oavslutad. Att finna runan R efter ett konsonantkluster lr är oväntat och kan möjligen tyda på R-runan här står för en vokal (i, e, y etc.), men inte heller det leder fram till någon otvungen mening.”

Att bägge dessa föremål med ornering respektive runor (F94, F97) påträffades i eldstaden tyder på att de bör förknippas med denna konstruktion. En möjlighet är att de murats in i eldstaden när den byggdes såsom någon form av magiska eller på annat sätt symbolladdade objekt. Att de

hittades i lager betecknade som rasmassor är en definition som inte ska tas helt bokstavigt eftersom lagerfyllningen delvis uppstått genom att eldstadens putsade håll delvis troligen slagits itu, delvis vittrat sönder.

Guld, silver

Föremålen av guld och silver från undersökningen är utom ett undantag (F319) knutna till lager daterade till järnålder, primärt vendeltid. De utgörs av ett komplett guld och granathänge (F320) och två små fragment av infattningar för granater i guld respektive silver (F99). Det mest utmärkande fyndet från undersökningen är klöver- eller korsarmat hänge av guld och granater (F320). Det finns närmare beskrivet i en artikel i Fornvännen (Ljungkvist, Frölund och Jahrehorn 2017). Hänget framkom vid metalldetektering av en stenläggning (998) från fas 5 (kontext 15 verkstad II).

Figur 98. Guld- och granathänget F320. Foto: Olle Norling, Upplandsmuseet.

F99 utgörs förutom ett glasfragment av två stycken cirka 3 millimeter stora cloisonnéefragment. Ett fragment består av en cell/kassett för en granat i blek metall, troligen silver eller guld med hög silverhalt. Vid konserveringen kunde det konstateras att föremålet var brandskadat och korroderat. Det verkar med andra ord vara påverkat av verkstadsaktiviteterna på ytan. Det är svårt att relatera fragmentet till en specifik typ av cellkonstruktion då det är en isolerad cell. Det andra fragmentet består av cloisonnéeceller med väggar och, i vilken den ena det sitter en 2,5 millimeter lång granat av typ Cs (Arrhenius 1985, s. 19). Detta är ett fragment av mycket högkvalitativt cloisonnéearbete. De två cellerna utgör tillsammans en cirkel och har omgetts av andra celler. Parallellerna till två celler som bildat en cirkel finns från

ett antal granatarbeten av mycket hög kvalitet. Ett exempel från kontinenten är ryggknappspännet från Wijaldum i Holland där rundlar med granater utgör låren på djuren som skapas av granater satta i mönster (Arrhenius 1985, s. 153). Ett annat är fragmentet av en svärds pyramid från Västhögen i Gamla Uppsala (Arrhenius 1985, figur 216). F319 är ett silvermynt, $\frac{1}{4}$ penning cirka 1285–1290 från Norge. Det ärpräglat under Eirik Magnussons regeringstid 1280–1299 (Skaare 1968) och enligt Kenneth Jonsson, Stockholms universitet, är det ett väldigt udda mynt i Mälardalen som rimligen kommit via kyrkliga kontakter. Norska mynt har väldigt låg halt av silver under den här tiden och de har inte varit populära i handelssammanhang.

Figur 99. Mynt $\frac{1}{4}$ penning silver Eirik Magnusson (F319). Foto: John Ljungkvist

Glas

Glasmaterialet från undersökningen består av skärvor från kärl, pärlor samt smälta fragment som huvudsakligen förmodas vara rester från pärltillverkning. Från lager knutna till det medeltida huset hör en skärva från emaljglas (F105) samt en fragmentarisk pärla (F96). Övriga fynd är relaterade till järnåldersverkstaden. F95 och 96 är föremål vars karaktär är osäkra men som har relaterats till kärl respektive pärlor. Det bör betonas att typbestämningen av i synnerhet kärlfragment och säkra eller möjliga pärlfragment inte är relaterade till eventuell sekundär användning, primärt av kärl som kan ha återanvänts för pärltillverkning.

Undersökningens medeltida glaskärlsfragment utgörs av en emaljerad skärva (F102). Av glasfragment från järnålder utgör dessa (F95, 103, 106, 324) sex fragment från fyra, ev. fem olika kärl (beroende på om F95 representerar ett kärl). Bland fragmenten återfinns mycket tunnväggiga kärl, varav ett fragment med pålagd tråd, som är mycket ovanligt under folkvandringstid men desto vanligare under vendeltid, i synnerhet bland så kallade halsbägare, tumlare och trattbägare (Näsman 1986). Det förefaller med andra ord som att vendeltida glas dominerar på platsen.

Figur 100. Glastråd F8. Avfall från pärlframställning. Foto: Olle Norling, Upplandsmuseet.

Den medeltida skärvan (F105) av emaljglas är fragment av en kärl gjort av ofärgad glasmassa med pålagda vita trådar och röd emalj. Det är från en så kallad Aldrevandinbägare, troligen tillverkad i Italien där typen är särskilt kopplad till Venedig (bilaga 9).

Ett fragment av ofärgat glas (F95) är spjälkat på alla sidor och därför svårbestämt. Ofärgat glas är mycket ovanligt som såväl pärlmaterial som material i glasbägare genom hela järnåldern. När det förekommer rör det sig primärt om tunnväggiga kärl av typ Öremölaglasen (SHM 4792) eller tjockväggiga slipade glas från senare delen av romersk järnålder eller folkvandringstid. Detta fragment är cirka 3,5 millimeter tjockt och skulle kunna härröra från en slipad bägare.

Figur 101. Glasfragmentet F105 från Aldrevandinbägaren. Foto: Olle Norling, Upplandsmuseet.

F103 består av två glasfragment från två olika kärl. Den ena skärvan är från ett ljusgrönt glas med 3,5 mm tjock vägg medan den andra kommer från ett grönblått glas med cirka 1 millimeter tjock vägg. F106 utgörs av en skärva av ljusgrönt glas. Slutligen utgör F324 två skärvor som är 12 × 6 respektive 11 × 3,5 millimeter stora med en godstjocklek på cirka 1 millimeter. Båda är svagt grönfärgade. Det mindre fragmentet har en pålagd tråd och förefaller röra sig om fragment från en tunnväggig halsbägare. Dessa skärvors färg, godstjocklek, samt den pålagda tråden, är typisk för vendeltida halsbägare eller snabelbägare. De ljusa skärvorna från särskilt F324 har tydliga paralleller i halsbägare till exempel Litslenabägaren (SHM 463).

Den enda säkra pärlan från järnålder F321 är en pärla av blå glaskropp med pålagda öglor av vit och röd tråd samt gula ögon. Typen är typisk för 700-talets så kallade blå horisont, av Petré kallad P5, som dateras till cirka 710–750/775 (Petré 1984, Callmer 1997; Delveaux 2017). I den medeltida byggnaden hittades fragmentet av en pärla i ljusblå glasmassa med pålagt vitt fjädermönster. Kontexten är medeltid men kan det vara en medeltida pärla? Den ser ut som reticellapärsla från sen vendeltid men glasmassan är ljusblå vilket avviker från det mörkblå glas som dominerar under denna period (se F321 ovan).

Till kategorin pärlor har även två små fragment av opakt glas i röd respektive orange färg knutits (F99, 104). Det är emellertid inte helt säkert att det rör sig om pärlor eftersom glas av denna karaktär kan användas som inläggningar i metallföremål även om det är ovanligt. Det första fragmentet av rött opakt glas har spår av en rundad jämn kant och spjälkade flatsidor. Det förefaller vara en bit av en pärla. Det andra fragmentet i orange glasmassa är bara ett par millimeter tjockt och omöjligt att definiera närmare.

Föremålen som med stor sannolikhet förefaller vara knutna till hantverk är de smälta glasfragmenten där i synnerhet F8 förefaller vara en rest av pärltillverkning med parallell till exempel i Ribe (Feveile 2006 tafel 10). Troligen kan de små opaka glasfragmenten (F99, F104) knytas till samma verksamhet. F8 består av en utdragen tråd av vit och gråbrun glasmassa där den gråbruna omges av vita trådar på ömse sidor. Detta är tydligt exempel på restavfall från pärltillverkning. Vad gäller F150 är denna tolkning mer osäker. Det består av en smälta med varvat brunt och blått glas.

F-nr	Fas	Kontext
150	2	20
95	5	15
103	5	15
104	5	15
105	9	9
106	9	9
96	10	6
8	11	1
321	11	1
324	11	1

Figur 102. Tabell över fynd av glas i text ovan, sorterade efter fas och kontext.

Cu-legering och bly

Föremål av bly och kopparlegering tillvaratogs från såväl medeltida lager som underliggande järnålderskontexter. Av de medeltida fynden är ett omvikt bleck av Cu-legering tolkat som skrot (F82). Ett annat cirka 3,5 centimeter långt bleck vars ena ände är ihopvikt eller tvinnad, är tolkad som ett kantbeslag av okänd funktion. Båda dessa fynd tillvaratogs från den medeltida byggnadens raseringslager. Ett fynd från byggnadens brukningstid utgörs av ett runt hänge med en tapp som verkar vara avbruten. Vid konserveringen noterades även spår av försilvring på föremålets ena yta. Föremålet kan tolkas som ett skadat hänge från en medeltida ryttarutrustning (Clark 1995, s. 64).

Från järnålderslagren återfanns tre smältor av kopparlegering (F41, F43, F61), av vilka F61 förefaller ha avtryck efter att ha runnit ut på en yta av växtdelar eller en ojämn yta av trä.

F40 är en cirka 3 centimeter lång, platt ten utan spår av nitar eller dekoration. Fragmentet är tolkat som ett möjligt råämne eller skrot.

De två bronsföremålen från järnålderslagren är båda intressanta. F27 är en nit med kullrigt huvud. Det är tveksamt att den haft en praktisk funktion, möjligen utgör den en provgjutning för en nit av kopparlegering. F44 är ett 0,8 cm brett, cirkulärt skivformat föremål som vägde 0,61 g. Det är distinkt konkavt på ena sidan och konvex på den andra. Initialt tolkades det som en bas för en infattning av ett annat material. Alternativt rör detta sig om en blyvikt. Storleken och cirkulära formen har klara paralleller till vikter från t.ex. Birka (SHM 5208:228) men den tydligt konkava ytan är iögonfallande.

F-nr	Fas	Kontext
41	2	20
43	2	20
27	5	15
44	5	15
61	5	15
82	10	5

Figur 103. Tabell över fynd av Cu-legering och bly (Pb) i text ovan. Sorterade efter fas och kontext.

Järn

Järn förekom rikligt vid undersökningen, såväl från medeltidslagren som de järnålderslager där verkstadsaktiviteterna avspeglas tydligt i material-sammansättningen. Från olika delar av matjordslagret: F9 järnbleck, F12 hästbrodd, F34, recent bleck, F47 råämnen med kvadratisk tvärsnitt och F81, två spikar och fragment med krusta, mycket lika spikarna F71 (nedan).

F-nr	Fas	Kontext
9	11	1
12	11	1
34	11	1
47	11	1
81	11	1

Figur 104. Tabell över fynd av järn från matjordslager schakt 3 i text ovan. Sorterade efter fyndnummer.

Medeltid

De medeltida järnföremålen fördelas grovt mellan lager som är tolkade som raseringslager eller sådan bildade efter att huset övergivits, samt från brukningsfasen. Från bägge faserna finns det en inblandning av fynd som troligen har ett ursprung i järnåldern men som hamnat i medeltida lager som återfyll. I det stora hela förefaller fynden till stor del avspegla dels rester från byggnader i form av främst spikar, dels brukningsfasen broddar och hästkosöm och exempelvis trasiga nycklar och enstaka beslag.

Det största järnföremålet från medeltid utgörs av en kraftig navare (F24) som är närmare 30 cm lång med över 2 cm brett blad. Den saknade tydliga spår av träfibrer som indikerar att handta-

get ingick i deponeringen. Föremålet verkar inte vara utslitet och slängt. Storleken pekar på ett timringsverktyg som exempelvis använts för att borra dymlingshål. Föremålet låg i fyllnadslagren i källaren och har möjligen varit deponerad i husgolvet ovan källaren.

I raseringslagren låg även två vapen. Det ena var en pilspets (F46) som ligger i gränslandet mellan Wegreaus typ A1 och A2. Det är den mest vanliga pilspetstypen från vikingatid där A2 är karakteristisk för Mälardalen (Wegreaus 1973, s. 200). Typen finns genom merparten av vikingatiden men det är tveksamt om den lever kvar in i 1200-talet. Det andra föremålet består av udden på en spjutspets (F62). Föremålet är 3,5 centimeter långt med elliptiskt tvärsnitt. Detta överensstämmer med flera varianter av vendeltida spjut med smala blad. Möjligen också med vikingatida Petersen typ E och I, K-spetsar. Efter genomgång av folkvandringstida spjutspetsar bedöms det vara orimligt att det rör sig om en folkvandringstida lans eller spjut (Bemman und Hahne 1994). Tidigmedeltida spjuttyper med liknande spetsar har inte återfunnits men det är en svårare period att finna paralleller till.

Ett annat fynd med trolig vikingatida koppling är F85, ett päronformat nyckelhandtag som har paralleller bland annat från Birka och från norska vikingatida kontexter (Arbman 1940, tafel 269:2). Exempel i form av klonyckelhandtag från tidig medeltid har hittats i Eketorps borg (SHM 31597:Ö26:19, SHM 31597:X26:62).

Från raseringslager kommer även flera föremål som troligen kan tolkas som husdetaljer. Bland dessa ingår en krok med böjd ten (F63), möjligen del av en avbruten hasp, en krok med spetsig ände som varit inslagen i trä (F16), samt ett avlångt beslag med hål efter runda och fyrkantiga spikhål (F77).

Från det medeltida husets brukningslager är järnföremål utöver spikar och nitar betydligt färre. Det enda består av en märkla med utböjda ändar (F17) som exempelvis kan vara fäste för ett hank till ett träkärl (Arbman 1940, tafel 209, 262).

Spik från såväl bruknings- som raseringslager har i olika former exempelvis bestående av sådana med stora huvuden av medeltida karaktär (F45, 72, 75), och fragmentariska sådana med avhuggna huvuden (F79).

F-nr	Fas	Kontext
25	7	12
48	8	11
17	9	9
18	9	9
39	9	8
42	9	8
65	9	9
75	9	9
77	9	9
88	9	8
24	10	5
46	10	5
64	10	5
79	10	5
85	10	5
89	10	5
16	10	6
33	10	6
45	10	6
58	10	6
62	10	6
63	10	6
71	10	6
72	10	6
84	10	6
86	10	6

Figur 105. Tabell över fynd av järn i medeltida kontexter i text ovan. Sorterade efter fas och kontext.

Järnålder

Antalet järnföremål från järnåldern är mycket stort sett till den mängd kulturlager som undersöktes. Orsaken är det till stor del rör sig om verkstads-lager med en mycket stor mängd fragment i form av hantverksavfall, kasserade delar och rester av verktyg. Vidare är antalet föremål en avspeglning

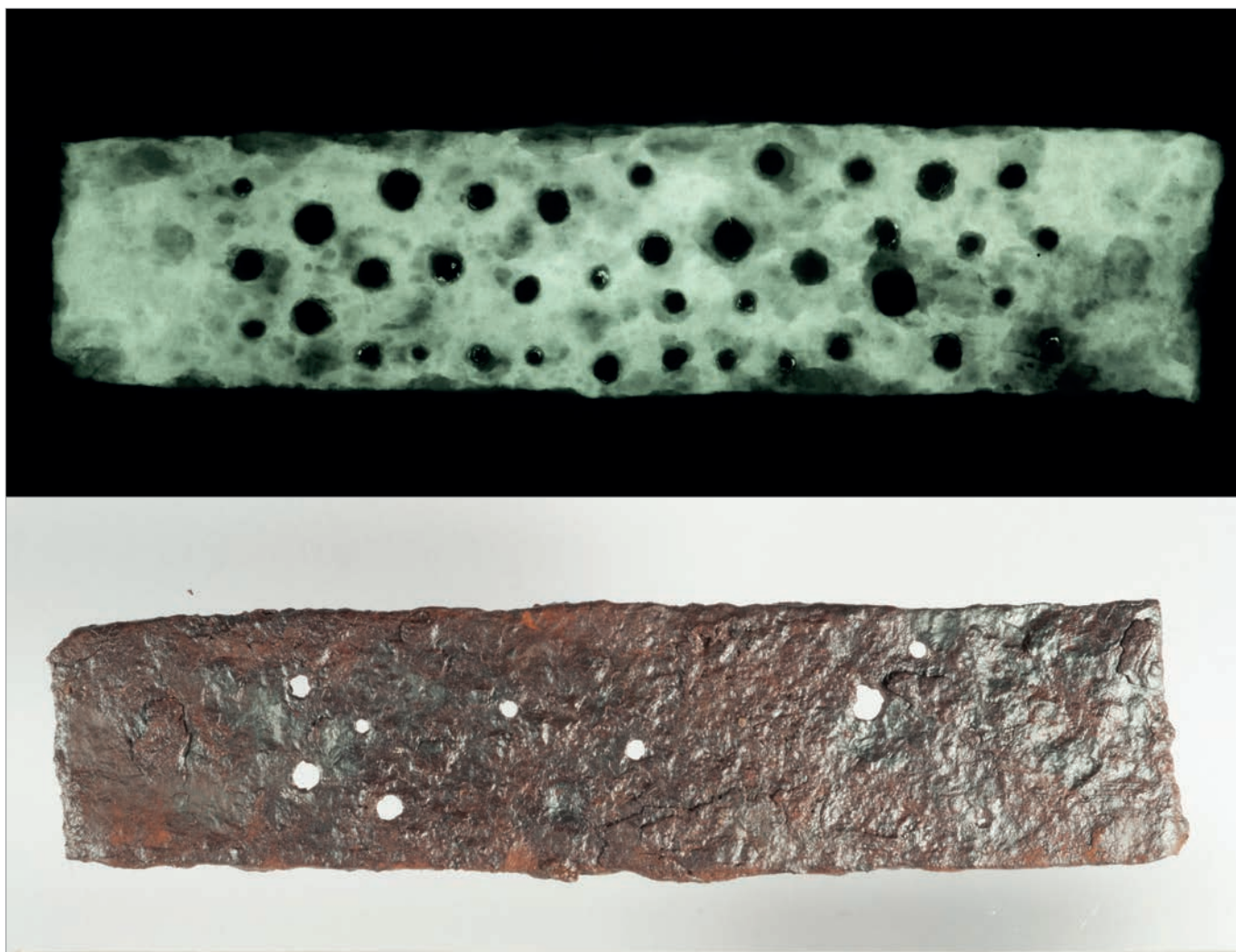
av vattensällningen som genererade ett ovanligt stor antal små fragment. Många av föremålen är svårdefinierade, vilket till stor del är relaterat till fragmenteringsgraden. Bland identifierbara järnföremål som primärt inte är verktyg eller avfall eller nitar/spikar, hör samtliga till fas 5 och kontext 15 (verkstad II). Här ingår en nit med cirka 1,6 centimeter brett, platt huvud. Typen av nit är typisk för remslag från 700-talet (Fallgren 2001, s. 53). Från samma lager kommer även den enda eventuella amuletten som hittats på Kungsgårdsområdet, en potentiell torshammare i järn (F13), möjligen del av en torshammarring.

En del av ett spänne från folkvandnings- eller vendeltid utgörs av fjäderanordningen till en fibulanål (F57). Dessa används till en rad spännen som fågelspännen, mindre likarmat spänne och till och med vissa små ryggknappsspännen från folkvandringstid och vendeltid (se till exempel Nerman 1969, tafel 5–6). F35 är ett 2,2 centimeter brett trapetsformat beslag med förhöjda kanter. Formen överensstämmer med järnribbor för vendeltida sköldar eller med exempelvis träkärll eller kistor (Stolpe & Arne 1912, p. XXIX, XXX). Ett större föremål i form av ett konkavt beslag med fastsittande nit (F66), där huvudet sitter på insidan, förefaller vara del av ett större beslag eller skoning.

I verkstadslagret från fas 5 (kontext 15 verkstad II) hittades ett cirka 5 × 2 centimeter stort rektangulärt föremål (F90, figur 108) som först bedömdes vara ett järnbeslag. Vid konserveringen upptäckte konservator Max Jahrehorn att det var försedd med 38 små hål i varierande storlek, som i de bäst bevarade fallen visade sig vara koniska. Vid röntgen visade det sig att många av hålen innehöll spår ädelmetall som gav kraftigt avvikande kontraster mot järnet. Det rör sig med andra ord om ett litet dragjärn, använt för att tillverka silvertråd och kanske ett av de äldsta dragjärnen som hittills påträffats (Wärmländer, Ljungkvist, Jahrehorn och Hennius 2023). En mätning av röntgenbildens hål visade att den övre delen av hålens koner varierade mellan 1–2,5 millimeter, medan de smalare bottarna på konerna varierade mellan 0,7–1,5 millimeter.

Dragjärn har alltid hål i en fallande skala då tråden successivt dragits i mindre och mindre hål. I detta fall finns det ingen uppenbar systematik vilket antagligen beror på att nya hål gjorts i järnet när andra slitits ut vilket skapat en 'oreda'. Till viss del spelar säkert korrosion en roll som gör att vissa hål kan förefalla större än de ursprungligen varit. Till slut har antagligen järnet slängts bort när det varit helt utslitet. En spännande fråga är om tråden varit så pass tunn att den kan klas-

sificeras som filigrantråd. Hålen i ett vikingatida dragjärn från Staraja Ladoga mäter hålen från 2 till 0,2 millimeter (Davidan 1980, Tab. 2:12, fig. 1; Duczko 1985, s. 17). Korrosionen i järnet från Gamla Uppsala gör att det finns osäkerheter kring hur små hål som har dragits. Ett sannolikt alternativ till filigran är exempelvis material för tråd som inte sällan används som kantbård på vendeltida smycken eller exklusiva vapen.

Figur 106a–b. Dragjärn F90. Överst röntgenbild (a). Foto: Max Jahrehorn.

F26 är en bälteskniv som skiljer sig från typiska bältesknivar i gravar eftersom den har en ovanligt bred rygg som ger intryck av att vara från medeltid eller senare. Alternativt rör det sig om en specialkniv som ska kopplas till verkstadskontexten. Den förefaller ha en kraftigt nedsliten egg. F30 utgör en synål med intakt huvud fast med avbruten spets. Huvudet är närmare 3 mm brett vilket antyder en kraftig nål för grövre sömnad.

Minst fyra spikar (F28, 68, 69, 70) och fyra fragmentariska nitar (F31, 49, 60, 83), har noterats. Övriga många föremål är övervägande relaterade till verkstadsaktiviteterna då de utgör avfall eller rester av kasserade objekt. Ett par objekt kan utgöra verktyg i form av kilar eller punsar (F29, 39) och F23 kan antingen utgöra en låsfjäder eller en kluven järnten. Flera objekt är tolkade som avhuggna tenar (F22, 52, 53, 56), andra som råämnen och skrotbitar (F32, 59).

F-nr	Fas	Kontext
38	2	20
68	2	20
69	2	20
70	2	20
13	5	15
22	5	15
23	5	15
26	5	15
28	5	15
29	5	15
30	5	15
31	5	15
32	5	15
35	5	15
37	5	15
49	5	15
51	5	15
52	5	15
53	5	15
56	5	15
57	5	15
59	5	15
60	5	15
66	5	15
83	5	15
74	5	15
76	5	15
90	5	15

Figur 107. Tabell över fynd av järn i järnålderskontexter i text ovan. Sorterade efter fas och kontext

Från vattensällningen framkom en intressant blandning av små fragment som lätt förbigås i form av trådar, bleck och avhuggna ämnen/tenar. Det absoluta merparten av härrör från fas 5 och kontext 15 (verkstad II).

Gravfält L1941:2381 (Östra terrassen)

I ett av lagren till Nordhögens högmantel (fas 3 kontext 18) hittades en bikonisk och oktagonal pärla av bärnsten (F322). Pärlor med denna form är karakteristiska för gravar från 900-talet. De är då framförallt gjorda av karneol och bergkristall. Undersökningarna från Kvarteret Trädgårdsmästaren i Sigtuna visar att pärlor av de här materialen i de här formerna förefaller vara vanliga även under 1000- och 1100-talet (Toll 1990). Det gör det fullt möjligt att bärnstenspärlan är från just 1100-talet, det vill säga från tiden då Nordhögen planats ut och terrassen skapats. Högen är visserligen daterad till vendeltid men då existerar inga kända pärlor av det slaget.

F440 är ett fragment av ett bryne i skiffer med två slipade ytor. Påträffad i ett av fundamentsrännans stolphål (4768, figur 58–59).

Fynden av järn som består av tenar (F54-55) och spikar med stora skallar (F67, 78) kan tolkas som konstruktionsmaterial till hägnaden.

F-nr	Fas	Kontext
322	3	18
54	6	14
55	6	14
440	7	13
67	11	1
78	11	1

Figur 108. Tabell över fynd från Östra terrassen i text ovan. Sorterade efter fas och kontext.

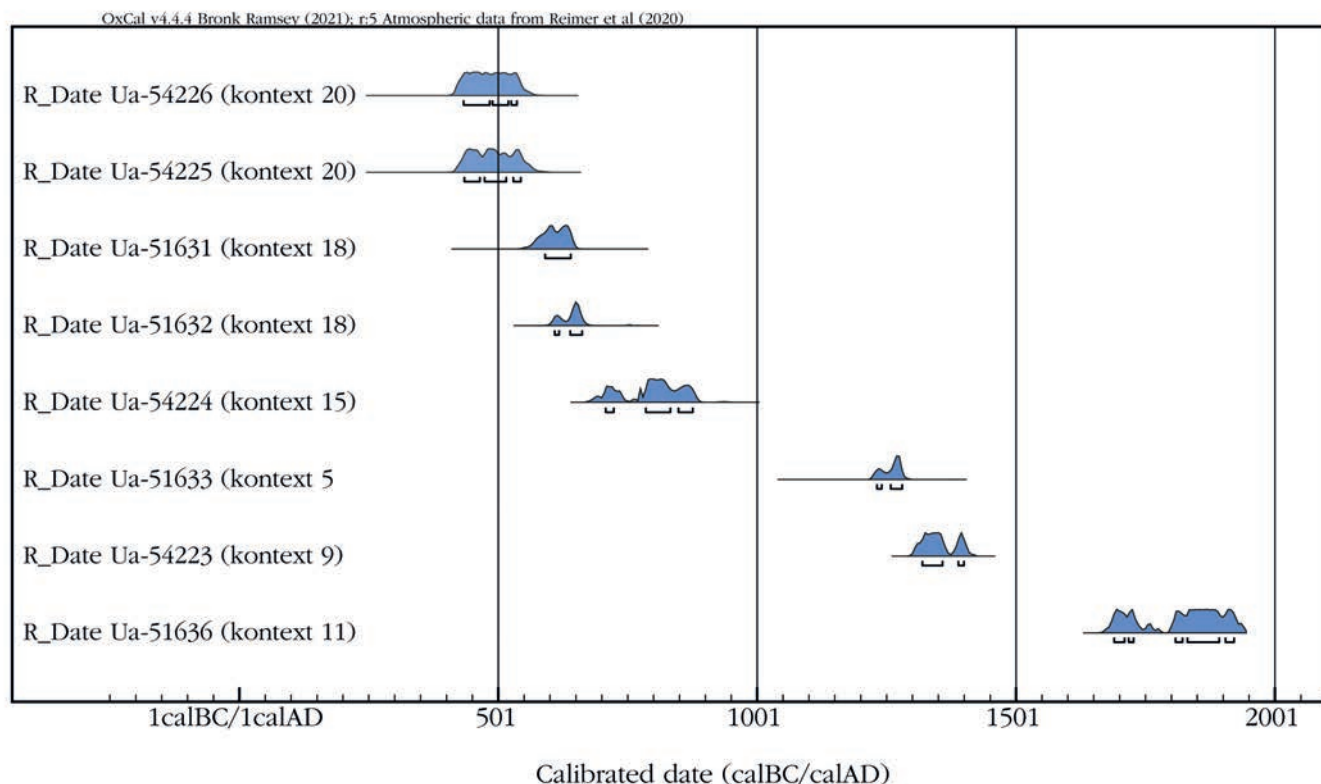
Analyser

¹⁴C-analyser

Åtta ¹⁴C-analyser har gjorts av olika kontexter varav två inom fornlämning L1941:2381 (boplatsområde) och sex inom fornlämning L1941:3097 (gravfält).

Lab-nr	Kontext	BP	Lämnings-nr
Ua-51631	18. Nordhögen, 3200, F126 (ben, hund)	1 461 ± 28	L1941:2381
Ua-51632	18. Nordhögen, 2260, F331 (ben, häst)	1 391 ± 30	L1941:2381
Ua-51633	5. Källare, 3207, F342 (djurben)	759 ± 28	L1941:3097
Ua-51636	11. Störningar/täkter, 5194, F377 (ben, hund)	122 ± 27	L1941:3097
Ua-54223	9. Byggnad, 3880, F282 (djurben)	593 ± 28	L1941:3097
Ua-54224	15. Verkstad II, 492, F373 (djurben)	1 226 ± 29	L1941:3097
Ua-54225	20. Verkstad I, 5246, F443 (djurben)	1 574 ± 29	L1941:3097
Ua-54226	20. Verkstad I, 5466, F368 (djurben)	1 588 ± 29	L1941:3097

Figur 109. Tabellen visar de kalibrerade ¹⁴C-värdenas kontextuella hemvist. Kalibrering utförd med OxCal 4.4.

Figur 110. Diagram visar kalibrerade ¹⁴C-värden från L1941:2381 och L1941:309. Kalibrering utförd med OxCal 4.4.

Sammantaget infaller ¹⁴C-analyserna under cirka en 1500 år lång period, mellan cirka 400/500-1690/1922. Äldst är två ¹⁴C-analyser av djurben från Verkstad 1 (fas 2 kontext 20) som gett dateringar till 434–537calAD och 435–544calAD, det vill säga folkvandringstid. Därefter följer två dateringar från Nordhögen (fas 3 kontext 18–19) dels till 591–641calAD och dels till 610–662calAD. Den yngsta ¹⁴C-dateringen till järnålder gäller Verkstad II som analyserats till 798–876calAD. Från de medeltida byggnaderna kommer två ¹⁴C-dateringar. Det är dels källaren som daterats till 1232–1281calAD och dels huset som daterats till 1320–1400calAD.

Den yngsta dateringen var sentida och gällde en av två begravda hundar (1690–1922calAD).

Osteologi

En osteologisk analys utfördes av järnålderskontexterna fas 5 i boplatssområde L1941:3097 och gravfält L1941:2381 (bilaga 10). Ytterligare en analys har påbörjats av ben från den medeltida källaren. Den är dock inte klar utan publiceras separat vid ett senare tillfälle.

Utöver de vanliga husdjuren fanns också gås, hund, höna och val (föremål) representerade. Den relativa situationen mellan husdjuren sett till antal fragment är 38 % svin, 32 % nöt, 24 % får/get och 6 % häst. Det och viktförhållandet framgår av tabellen nedan.

Art	Fragment	Vikt (g)
Får/get	24	10
Häst	6	47,5
Nöt	32	33,5
Svin	38	9

Figur 111. Tabell visande husdjurens relativa fördelning i fragment och vikt (g) inom det osteologiska urvalet (se bilaga 10).

Grundläggande tolkningar

2015 års undersökning ingår i forskningsprojektets övergripande målsättning att fördjupa och vidga kunskapen om Kungsgårdsområdets olika delar genom att undersöka nyckelytor och således skapa en successivt bättre bild av Kungsgårdskomplexet och Gamla Uppsala som helhet. Det återstår att utreda en rad betydande delområden av såväl kända objekt som helt outredda ytor. Det rör sig till exempel om nya möjliga hallbyggnader, rituella ytor, vikingatidens ännu svårfångade bebyggelse, den tidigmedeltida kungs- och ärkebiskopsgården samt Myrby träsk. Från flera olika synvinklar ter det sig orealistiskt att undersöka stora ytor av området. En mer genomförbar strategi är att långsiktigt och metodiskt utreda karaktären på viktiga ytor i området. Nya undersökningar har också visat sig ge nya perspektiv på och tolkningar av äldre undersökningar.

Särskilda frågeställningar

I 2015 års ansökan till Berit Wallenbergs Stiftelse har vi valt att fokusera på objekt som ännu undersökts i mycket liten grad men som är knutna till sedan länge kända nyckelfaser i platsens historia. Vi följer då projektets strategiska linje, ringar in fler beståndsdelar i platsens långa historia och skapar ett bättre prioriteringsunderlag för framtida, mer detaljerade undersökningar.

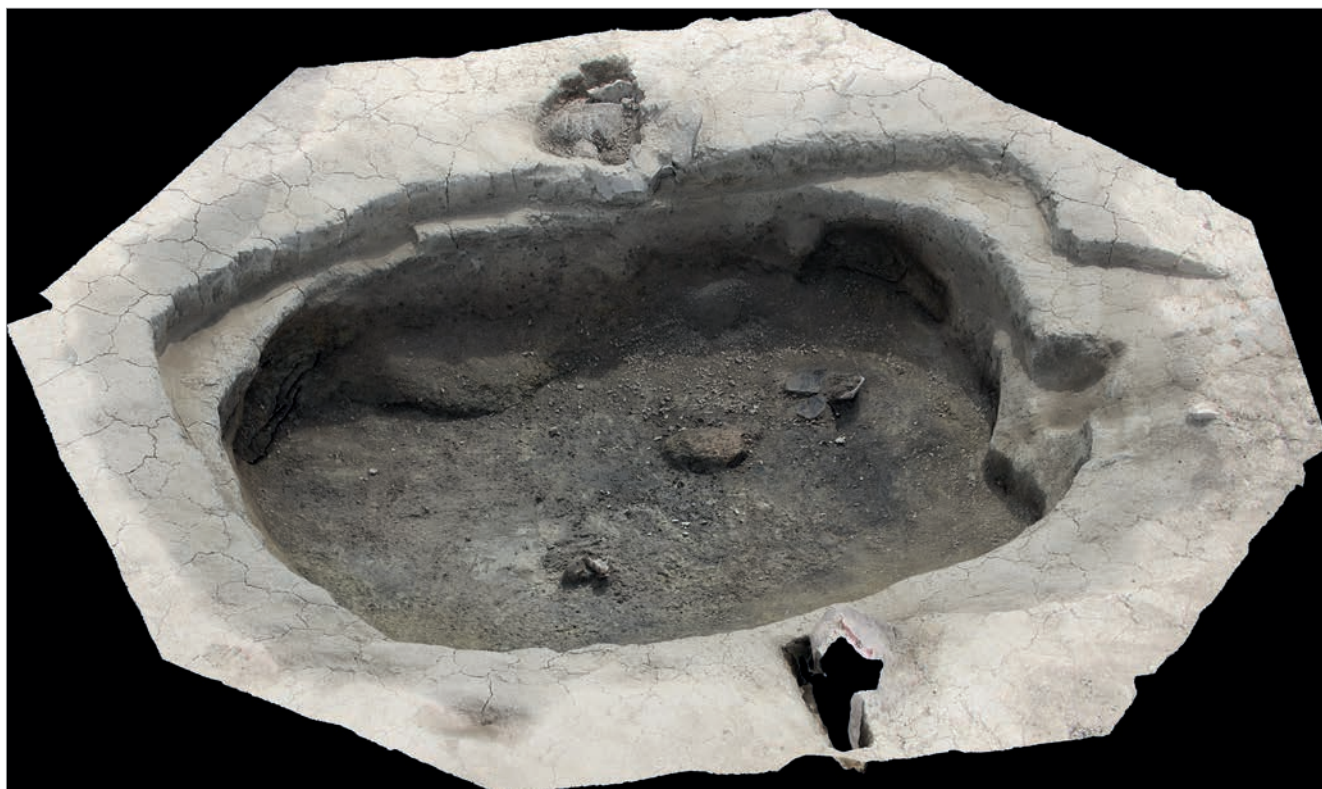
Två frågeställningar är riktade mot förhållanden under perioden vikingatid och tidig medeltid. Under periodens senare del är [Gamla] Uppsala ärkebiskopssäte men har tidigare beskrivits som en rituell samlingsplats av Adam av Bremen (död före 1095), platsen för ett fältslag på skånska runstenar (DR 279, DR 295) och som anrikt kungasäte av Harald Hårfagers skald Tjodolv av Hvin (cirka 860–935). Gravar och bebyggelse i området visar att platsen är synnerligen dynamisk men spår av maktens boningar och centrala rituella aktiviteter saknas med undantag för själva dom-

kyrkan. Under vikingatid och tidig medeltid är de monumentala Kungsgårdsplatåerna övergivna och i andra delar av området saknas tydliga spår efter vikingatida byggnader. Det finns däremot spridda spår av specialiserat hantverk och antydningar till en reglerad tomstruktur av tillsvidare obestämmd karaktär. Det kan konstateras att vikingatid och tidig medeltid är företrädda i Kungsgårdsområdet och att delar av fyndmaterialet är av hög kvalitet men strukturernas karaktär är ännu inte möjlig att precisera.

Undersökning på Norra gårdet (L1941:3118)

Finns det spår av en vikingatida kungsgård i området? Varför har inga tydliga spår efter en sådan dykt upp än? Vikingatida spår finns idag över i princip över alla ytor, men de är inte av en karaktär som motsvarar vendeltidens palatskomplex. Kan vi hitta spåren efter en central vikingatida gård på platsen för den förmodade ärkebiskopsgården eller finns den i gårdet norr om Kungsgårdsplatåerna?

På det Norra gårdet finns spår efter en vikingatida-tidigmedeltida boplats som lokaliserats via ytkartering av fynd, genom en metalldetektor-kartering och en georadarkartering. De metall-detekterade fynden är av noterbart hög kvalitet. Här finns bland annat en guldsmalta, flera silversmältor och en bit hacksilver liksom fynd av doppskor till svärd och en smyckesdetalj. Det är så pass många fynd att en sönderplöjd skrotdeppå av ädelmetall eller en exklusiv verkstad inte kan uteslutas. Även om det inte rör sig om den vikingatida Kungsgårdens centrala byggnader indikerar läge och fynd att denna bebyggelse skiljer sig från övriga gårdar. Det är även möjligt att den silverskatt som år 1879 hittades helt nära boplatsen ska knytas till denna bebyggelse.

Figur 112. Fotogrammetribild av grophuset på Norra gårdet (hus 4). Foto: John Ljungkvist.

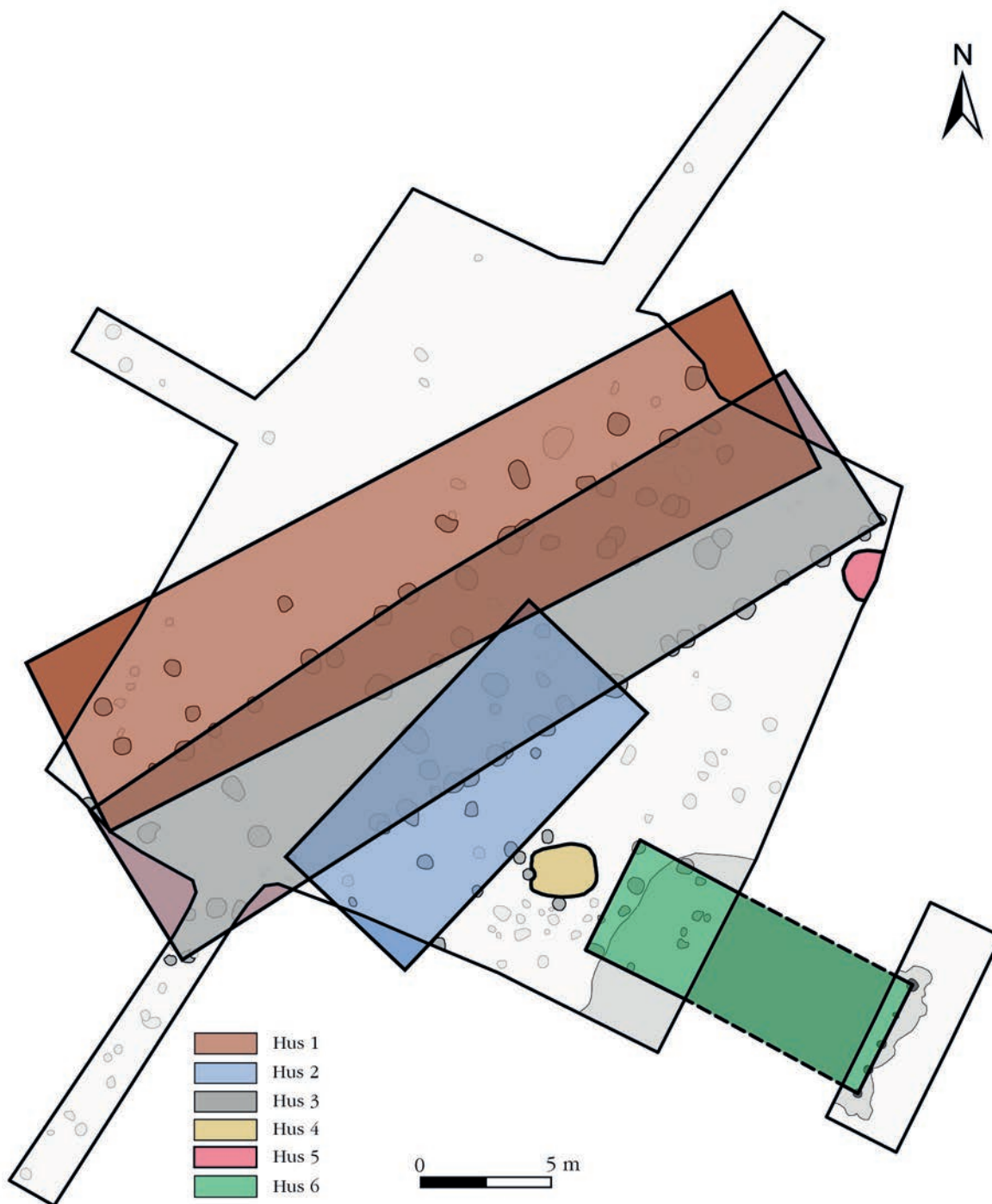
Syftet med undersökningen var att konkretisera tidigare karterade fynd och söka utröna om det rör sig om en regelrätt gårdsbebyggelse från vikingatid till tidig medeltid.

Det var också av intresse att diskutera om Kungsgårdsområdet rymde flera gårdar eller grupper av byggnader under vikingatid. Eftersom Kungsgårdsplåtarnas hallar upphörde under andra halvan av 700-talet bör Kungsgårdskomplexet ha omstrukturerats. Hur det kan ha gått till är inte känt och undersökningen i Norra gårdet kunde bidra till att belysa denna fråga. I motsats till andra delar av Kungsgårdsområdet fanns inga tecken på omfattande kulturlager här. I ansökan till Berit Wallenbergs Stiftelse avsågs att undersöka en tidigare delvis undersökt brunn. Detta skedde inte. Nedanstående punkter skulle belysas vid 2015 års undersökning.

1. Är det ett separat gårdsläge eller del av ett större gårdskomplex?
2. En närmare datering av boplatsen

3. Vad beror förtätningen av ädelmetallfynd på? Skrotdepå, ädelmetallverkstad eller annat?
4. Klargöra fornlämningens bevarandegrad och eventuella hotbild

Utbredningen och omfattningen av arkeologiska spår inom hela fornlämningens område samt de arkeologiska objekternas och metallfyndens utbredning och fördelning inom och utanför undersökningsschakten från denna och tidigare undersökningar, tyder på att det är fråga om en betydligt mer komplex bebyggelsemiljö än en enstaka gård (Alström och Duczko 1996; Ljungkvist 2009; Frölund, Ljungkvist och Göthberg 2015). Flera av byggnaderna har tolkats som ekonomibyggnader eller flerfunktionella byggnader. Ett sparsmakat fyndmaterial av djurben, keramik och något enstaka bryne och malsten understryker bebyggelsens påtagligt agrara karaktär där verksamheter som textilhantverk och matlagning är påtagliga (Frölund 2019).

Figur 113. Översiktlig plan över hus på Norra gårdet.

På det Norra gårdet finns en med den monumentala Kungsgården samtida agrar bebyggelse där olika typer av ekonomibyggnader och flerfunktionella byggnader av i vissa fall imponerande storlek är framträdande. Kopplingen mellan det agrart vardagliga och det monumentala går via lagrande av ett livsmedelsöverskott. Förvaran-

de och lagring, konkretiserat genom olika typer av förråds- och lagringsbyggnader kan ses som materialiseringen av ett produktionsöverskott. Ett produktionsöverskott anses som ett bevis för en starkare politisk organisation, ett mer hierarkiskt beslutsfattande och/eller ökad differentierad makt (Hastorf & Foxhall 2017, s. 28).

¹⁴C-analyserna från Norra gårdet visar dateringar inom en 1000 år lång period, mellan 200–1200. Tyngdpunkten av daterade föremål och konstruktioner ligger inom perioden 900–1200. Det gäller tillsvidare bara det undersökta området som av den här och tidigare arkeologiska insatser att döma är en mindre del av ett omfattande större boplatsoområde. Husens dateringar pekar på en kontinuerlig diskontinuitet eller diskordans. Det verkar som att platsen använts för bebyggelse under en lång tid med undantag för ett avbrott från mitten av 300-talet till slutet av 600-talet. Ytterligare ett avbrott finns från början av 800-talet till slutet av 900-talet. Det är dock vad som händer inom den begränsade del av bosättningen som undersöktes 2015. Allt pekar på att vi har att göra en omfattande agrar bebyggelse i både rum och tid. Det har inte framkommit fynd eller indikationer som enkelt kan besvara frågan. Någon ädelmetallverkstad har i alla fall inte konstaterats inte inom det undersökta området. En enkel förklaring kan vara att ädelmetallverkstaden finns någon annanstans inom fornlämningen. En annan och mer komplex fråga är hur representativt är ett metalldetektorfyndsmaterial från en förhistorisk plats och de aktiviteter som har skett där? Det är frågor som inte adresserats metallfyndsmaterialet från denna plats. De vertikala samband som kan ha existerat är sedan länge brutna.

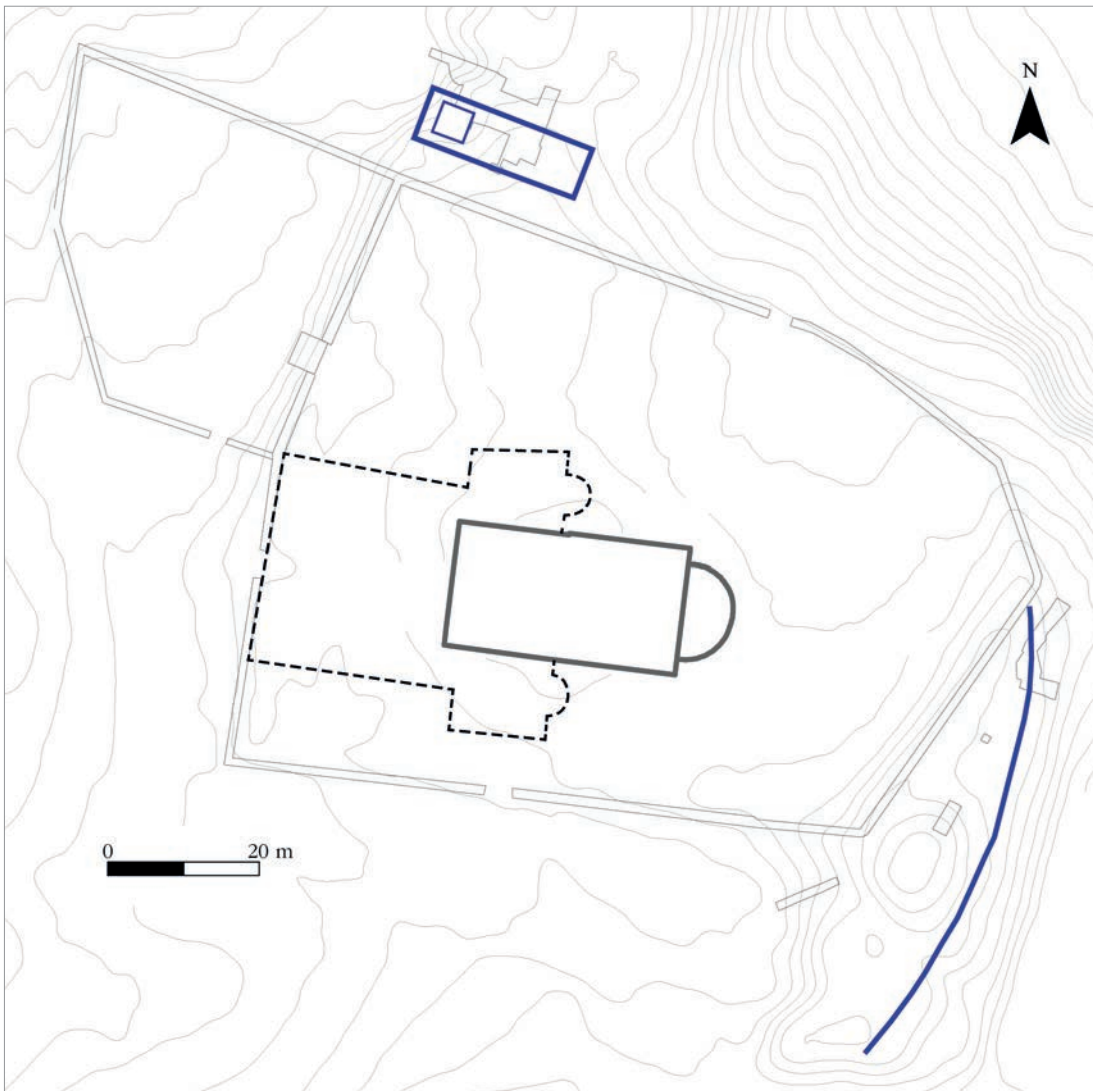
Boplatslämningen på Norra gårdet som den framträdde i schakt 1 (figur 5) var tydligt påverkad av den upprepade maskinella plöjningen. Det visas till exempel av att kulturlager enbart fanns bevarade i schaktets sydöstra hörn som också var gårdets hörn. Det visas också av det relativt stora antal fynd som påträffats i ploglagret. Hotet mot boplatslämningen utgörs primärt av den upprepade plöjningen, som successivt nöter ned de arkeologiska objekten. Det var stor skillnad på förhållandena i schakt 2 (figur 5). Den här delen av Norra gårdet hade legat i träda i 20 år (2015) och i schakt 2 fanns 0,4–0,5 meter tjocka kulturlager över hela schaktets yta.

Ärkebiskopsgårdens förmodade läge (L1941:3097)

[Gamla] Uppsala nämns första gången år 1123 som biskopssäte och år 1185 nämns en huvudgård på platsen. Gården tillhör år 1250 domkapitlet men återlämnas på 1270-talet till kronan. Därefter är gården okänd. Däremot finns det en ny stor gård på den norra Kungsgårdsplatån under 1300-talet. Domkyrkan görs om till sockenkyrka och namnet Gamla Uppsala dyker för första gången upp i början av 1300-talet. Men var finns platsen för ärkebiskopens huvudgård? Hur var gården utformad och hur förändrades den? Fanns det exempelvis ambitioner att skapa något motsvarande ärkebiskopsgården i Trondheim som växer fram samtidigt som Gamla Uppsalas biskopssäte.

Med stor sannolikhet har den tidigmedeltida ärkebiskopsgårdens centrala byggnader och den gård som år 1250 kallas domkapitlets huvudgård ringats in vid 2015 års undersökning. På samma yta, strax utanför kyrkogården, bedöms det finnas stora möjligheter att hitta spår av en vikingatida bebyggelse som inte skadats på samma sätt som lämningarna på kyrkogården och under kyrkan. Den aktuella undersökningsytan valdes på grund av iakttagelsen att bogårdsmurens västra del är placerad på en kraftig terrassering som sträcker sig norrut utanför muren. I den norra delen av terrasseringen finns tre större parallellt placerade gropar ingrävda. En av groparna överlagras av bogårdsmuren och är således troligen äldre än denna. I analogi med resultat från 2011 års undersökning där två större gropar visade sig vara medeltida källare, kan även dessa gropar vara medeltida källare. Enligt äldre historiska kartor kan groparna inte vara yngre än omkring 1700. Således menar vi att terrasseringen och groparna representerar husfundament och källare från en stor gård rumsligt kopplad till kyrkan. Hypotesen stärks av att det förekommer en koncentration av vikingatida och tidigmedeltida fynd och arkeologiska objekt strax väster om den här ytan. Nedanstående punkter skulle belysas vid 2015 års undersökning.

1. Finns det spår efter en tidigmedeltida ärkebiskops-/kungsgård och dess eventuella efterträdare?
2. Utröna 1988 års delundersökta byggnad, vilken typ av byggnad rör det sig om och vad har dess funktion varit?
3. Utredda om en rad stora gropar i själva verket är medeltida källargropar.
4. Eftersöka data som kan belysa kronologisk-social samtidighet med 1300-talsgården på norra Kungsgårdsplatån.
5. Karakterisera och datera lämningar under medeltida lager.

Figur 114. Plan visande grunden till [Gamla] Uppsala domkyrka (grund under mark markerad med streckad linje), tolkad utbredning av medeltida byggnader och begränsning domkyrkoområde (kontext 8-10 och 13, blå linje). I bakgrunden syns schakt 3-6 och Gamla Uppsala kyrkas bogårdsmur.

Spår av en tidigmedeltida byggnad påträffades strax utanför den norra bogårdsmuren. Den bestod av ett större hus med kraftig spismur och en gråstensmurad källare i den nordvästra terrasskanten. Den 2015 undersökta byggnaden är den samma som påträffades av Sune Lindqvist 1923 och delundersöktes 1988 (Christansson och Nordahl 1988, s. 256–257). Det som då tolkades som ett eventuellt tegelgolv kunde 2015 konstateras utgöra rester av en spiskonstruktion tillhörande den östra delen av en eller flera sammanbyggda hus.

Byggnadens östra delar vilade delvis på en låg småstensgrund och jordfyllnad, avväxlad med minst en större stolpe. Den västra delen utgjordes av större och stenkantad källargrund med tolkad överbyggnad av trä. Undersökningen 2015 kunde därvid konstatera att minst en av de stora groparna i den norra terrasskanten utgjorde rester av källare med medeltida datering. Byggnadens östra rum, till vilket spisen med bränd lera och tegel hörde, tolkades som möjligen reveterat med kalkbruk och puts för att efterlikna en stenbyggnad. Rummet tolkas, tillsammans med fyndmaterialet, som ett bostadsutrymme eller möjligen salsbyggnad.

Undersökningen 2015 kunde konstatera att minst en av de stora groparna i den norra terrasskanten utgjorde rester av källare med medeltida datering. Källaren utgjorde en del av den medeltida byggnad som undersöktes uppe på terrassen. En annan av groparna i terrasskanten genomgrävdes med ett smalt schakt. Denna grop förefaller vara eller åtminstone nyttjats som planteringsgrop i sen tid. I gropens botten fanns deponerade djurben från två hundar och äldre nedgrävning som utan närmare undersökning tolkades som en möjlig brunn.

Den medeltida byggnaden som undersöktes har sannolikt utgjort en del i ett större byggnadskomplex. Huruvida det tillhört en ärkebiskops- eller en kungsgård kan för närvarande inte med säkerhet konstateras utifrån det arkeologiska fyndmaterialet. Fynden från den medeltida bebyggelsen är trots sin begränsade mängd ändå att betrakta som varande av mycket hög status och tillhörande den ekonomiska och sociala sam-

hällseliten. Här finns fynd av såväl emaljerade glasbägare av yppersta kvalitet som spår av en skriftkunnig miljö genom fynd av runornerade ben från spisen. Endast en mindre del av byggnadens golvlager kunde undersökas 2015 varför frågan om både byggnadens och rummets funktion kan förändras vid nya undersökningar.

Dateringen av fyndmaterialet ger vid handen att byggnaden varit i bruk från omkring sekelskiftet 1200 och fram till tiden omkring 1200-talets slut. Spår av sekundärt använda och brandskadade stenar i källarens grundmur antyder att den uppförts av stenar som troligen hämtats från de delar av domkyrkans långhus som raserats i en brand omkring 1204 (Göthberg m.fl 2010, s. 23). Byggnaden tolkas därför inte som en del av den äldsta huvudgården (mansionem) som ärkebiskopen ska ha haft i Gamla Uppsala, omtalad i de skriftliga källorna 1185, utan snarare som en del i en möjlig återuppyggnadsfas efter branden.

Likaså tyder myntfynd i källaren att byggnaden övergivits i samband med eller strax efter domkyrkans flytt till det närbelägna Östra Aros 1273. Sammantaget ger detta en möjlig tolkning av byggnaden som tillhörande en kyrklig huvudgårdsmiljö. De skriftliga källorna omtalar såväl en särskild ärkebiskopsgård som en gård tillhörande det reguljära domkapitlet i [Gamla] Uppsala.

Inget av det vid 2015 års undersökning påträffade fyndmaterialet eller de daterade konstruktionerna tyder på att bebyggelsen varit i bruk särskilt länge efter sekelskiftet 1300. Därmed kan ingen samtidighet konstateras med de lämningar efter senmedeltida bebyggelse som undersöktes 2011 på den närbelägna Norra terrassen. Då hittades lämningar efter en byggnad från senare delen av 1300-talet som troligast tillhörande en kungs- eller fogdegård (Frölund, Kjellberg och Ljungkvist 2017). Resultaten av 2015 års undersökningar ger därvid ytterligare argument för att den nu undersökta byggnaden tillhört domkyrkan i [Gamla] Uppsala. Resultaten ger också ökad tyngd till den redan 2011 framförda tolkningen att den kyrkliga bebyggelsen frånträtts till kronan i samband med domkyrkoflytten, troligen i byte mot nya besittningar vid den nya domkyrkan inne i Östra Aros.

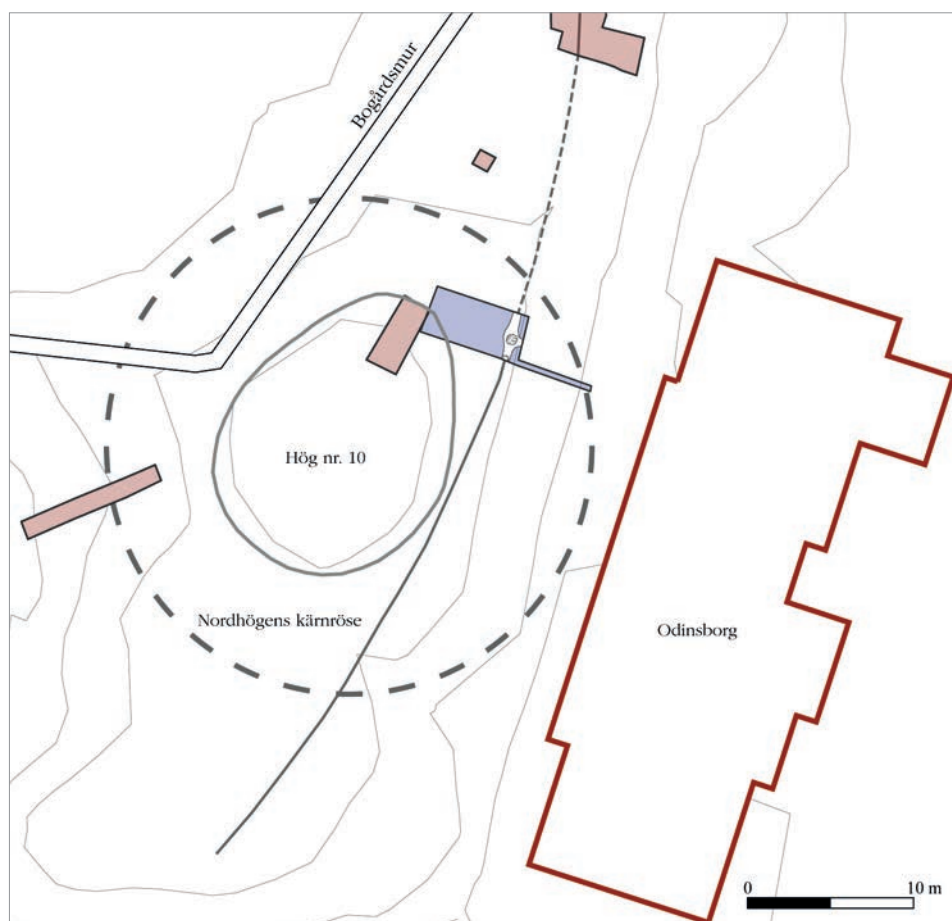

Östra terrassen och Nordhögen (L1941:2381)

Mellan Gamla Uppsala kyrka och restaurang Odinsborg syns ett avlångt 60–70 meter långt höjdparti med en gravhög i dess södra del. Utmed höjdpartiets östra långsida kan en avlång fördjupning följas över hela dess längd. Vid en första anblick framstår inte höjdpartiet som något särskilt bland annat för att kyrkans bogårdsmur byggts på den och den skadats av flera större ingrepp. I samband med undersökningen 2013 framstod höjdpartiet som en konstgjord plåtå med ett enormt stenröse som kärna. Höjdens yta är påfallande flat och formmässigt lik de bägge Kungsgårdsplåtåerna. ¹⁴C-analyser visar att gravhögen belägen i höjdpartiets södra del kunde dateras till 600-talet. ¹⁴C-analyser visade också att stolphål i den avlånga fördjupningen (tolkad som fundamentstränna) daterats till mitten av 1100-talet och slutet av 1200-talet. Den stratigrafiska situationen

gjorde att både gravhögen och fundamentstrännan antogs ha anlagts på höjdpartiet. Tolkningen förutsätter att höjdpartiet är äldre än bägge dessa konstruktioner.

Inför 2015 års undersökning skulle därför höjdpartiet kunna vara den största husterrassen i Kungsgårdsområdet men att dess funktion och uppbyggnad behövde verifieras och konkretiseras. Har höjdpartiet härbärgerat en större byggnad kan det röra sig om en av de största järnåldersbyggnaderna i Sverige (60–70 meter lång) och sätter nya perspektiv på Kungsgårdsområdets vendeltida struktur. Viktigt är att höjdpartiet även rymmer de första konstaterade lämningarna från 1200-talet och möjligen ingrävda medeltida källare.

Figur 115. Planen över området mellan Gamla Uppsala kyrka och Odinsborg. Utbredningen av Nordhögens kärnröse markerad med streckad linje. Östra terrassens fundamentstränna markera med heldragen och streckad linje. Med schakt från 2015 (röd), schakt från 2013 (blå). Skala 1:300.

Nedanstående punkter skulle belysas vid 2015 års undersökning.

1. Klarlägga relationen mellan högen och höjdpartiet.
2. Vilken funktion har det konstgjorda höjdpartiet haft?
3. Vilken konstruktion är den medeltida rännan?
4. Söka karaktärisera eventuella äldre och yngre lämningar på höjdpartiet?

Den mest grundläggande frågeställningen för undersökningen var att klargöra förhållandet mellan högen på terrassen (hög nr. 10), det 2013 konstaterade kärnröset samt själva höjdpartiet och fundamentsrännan. Denna målsättning kunde fullföljas när den synliga högen (nr. 10) visade sig vara toppen av en utschaktad stor- eller kungshög från 600-talet. Högens kärnröse var tämligen intakt medan merparten av högmanteln använts för att bygga höjdpartiet under 1100-talet. Projektets första hypotes om en husplatå på vilken en gravhög senare placerats kunde avfärdas.

Provschakten på höjdpartiet kunde visa en lagerföljd bestående av täta blandade lager av påförda eller snarare utschaktade massor. Materialets blandade karaktär skiljer sig markant från de betydligt mer homogena och utvalda massor som karakteriserar Södra Kungsgårdsplatån. Den konstgjorda höjdens syfte verkar primärt ha varit att tjäna som fundament och jämn yta för den stenfyllda ränna som löper utmed platåns östra sida. Rännan utgjorde i sig fundament för en hägnad eller bogård som troligen inramat det tidigmedeltida domkyrkoområdet.

Vid undersökningen kunde det säkerställas att rännan löpte utmed hela höjdpartiet och troligen vinklar av mot väster ungefär vid den nuvarande bogårdsmurens nordöstra hörn. Ytterligare en del av en fundamentsränna fanns i schakt 3. Vid undersökningen rensades konstruktionen fram i plan för dokumentation. Det kunde säkerställas att rännan är stenfylld utmed terrassens hela sträckning och innehöll tre dokumenterade stolphål. Undersökningen 2013 visade att det fanns stenskodda stolphål i konstruktionen vilket pekar på att det varit en fackverkskonstruktion. Om fundamentrännan ringat in och begränsat det

tidigmedeltida domkyrkoområdet är den ett tämligen omfattande byggnadsverk med en omkrets uppemot 400 meter.

Lämningarna på höjden har visat sig ha en mycket varierad karaktär som avspeglar förändringar i hur den brukats.

Längst ner i stratigrafien kan det utifrån lager under Nordhögens kärnröse och från noteringar från andra håll antas att mänskliga aktiviteter satt sina spår i form av ett kulturinblandat matjordslager. Det är ett stort tidsspänn som kan sträcka sig från bronsålder till 600-talet. Under den norra delen av Östra terrassen finns det spår av såväl äldre lerlager som påförda lager av sten. Det kan ännu inte avgöras om de representerar boplatslämningar eller gravar. Under 600-talet uppförs etableras Nordhögen såsom en expansion av de furstliga gravarna på gravfältet (Högåsen). I och med detta har de monumentala gravarna placerats närmast intill, det vill säga högst några tiotal meter från samtida terrasserade byggnader som funnits under dagens kyrka och kyrkogården. Om det funnits ytterligare gravar intill högen kan ännu inte beläggas även om det är rimligt med tanke på gravkontinuiteten som finns på såväl Högåsengravfältet som Prästgården (Nordahl 1996; Ljungkvist 2013).

Under 1100-talet förändras karaktären i området dramatiskt då Nordhögen planas ut och den långsträckt terrassen skapas. Förändringen bör ses som del i ett stort byggnadsprojekt där landskapet runt domkyrkan stöps om för en hägnad. Troligen är det hägnaden som förklarar varför toppen på högen tillåts sticka upp. Som försvarsverk har denna träkonstruktion troligen haft begränsat värde. Men då vi vet att 1100-talet var ett turbulent århundrade och att kyrkans ledande företrädare var högst involverade i det politiska maktspellet, finns det all anledning att se det fördelaktiga med att ha en upphöjd utkikspunkt dold bakom bogården, det vill säga hägnaden.

Det finns för närvarande inga starka indikationer på att hägnaden byggts om. Rimligen demonteras den under slutet av 1200-talet i samband med att ärkestiftet flyttas till Östra Aros och domkyrkan omvandlas till sockenkyrka. Därefter finns det indikationer på att källare byggs på Östra terrassen, troligen under medeltiden eftersom ingen bebyggelse finns noterad på äldre kartor.

I samband med att den nya kyrkomuren byggs förvandlas Östra terrassen till en genomfartsled där den korsas av människor på väg till kyrkan via bogårdsmurens sydöstra stiglucka. I och med detta skapas den idag synliga hålvägen.

Intressant nog har Östra terrassen visat sig vara ett eget litet kosmos av förändringarna på

Kungsgården och kyrkoområdet från järnålder till historisk tid. Vi sträcker oss från den diffusa äldre järnåldern till 600-talets monumentalisering, omvälvningarna under domkyrkotiden, transformationen till ett sockenkyrka och till slut den mer perifera rollen som genomfartsled och där rester av såväl gamla gravkistor som avfall från restaurang Odinsborg dumpas.

Administrativa uppgifter

Uppdragsnummer Fornreg:

Plats: Gamla Uppsala 21:26, 21:76, 77:2. Gamla Uppsala. Uppsala socken, Uppsala kommun, Uppsala län.

Forulämningsnummer: L1941:2381, L1941:3097, L1941:3118, L1941:3039

Forulämningsstyp: L1941:2381 gravfält, L1941:3097 boplatsoområde, L1941:3118 boplatsoområde, L1941:3039 gränsbestämt område

Typ av undersökning: Forskningsundersökning (2 kap. 8§, KML)

Orsak till undersökning: Forskningsprojekt

Uppdragsgivare: Uppsala universitet

Fältarbetsperiod: 2015-05-05 – 2015-09-08

Upplandsmuseets projektledare: Per Frölund.

Uppsala universitets projektledare: John Ljungkvist och Joakim Kjellberg.

Upplandsmuseets arkeologer: Malin Lucas, Robin Lucas, Anna Ölund.

Uppsala universitets arkeologer: Helena Hulth, Sebastian Liahaugen, Jonna Sarén Lundahl, Daniel Löwenborg, Ezekia Mtetwa, Hampus Norrgren, Jhonny Therus, Fredrik Thölin.

Uppsala universitets studenter: Lucas Berzén, Mattias Frisk, Anna Sunneborn Guðnadóttir, Joakim Dittrich Hallberg, Wilhelm Jansson, Christoffer Johansson, Sebastian Laumann, Jon Lundin, Sandra Söderlind, Maria Aili Törmä, Maja Wikborg samt praktikanten Kenny Jansson och utbytesstudenten Wouter Bonhof från universitetet i Leiden, Nederländerna. Därutöver deltog studenter från kandidatprogrammet i arkeologi vid Uppsala universitet.

Upplandsmuseets diarienummer: Ar-317-2015

Upplandsmuseets projektnummer: 8545

Länsstyrelsens diarienummer och beslutsdatum: 431-951-15. 2015-04-15

Koordinat- och höjdsystem: SWEREF99 TM, RH2000

Dokumentationsmaterial: Förvaras i Upplandsmuseets arkiv.

Fynd: Förvaras i Upplandsmuseets magasin i väntan på fyndfördelning.

Referenser

Databaser

Riksantikvarieämbetets Kulturmiljöregister. Forsök, <https://app.raa.se/open/fornsok/>

SHM Samlingar= <https://mis.historiska.se/mis/sok/sok.asp>

Förkortningar

AD= Anno Domini, i herrans år, efter Kristus

BC= Before Christ, före Kristus

calAD= kalibrerat årtal Anno Domini

SHM= Statens Historiska Museer

UMF= Uppsala universitets museum för nordiska fornsaker

Litteratur

Alström, Ulf och Duczko, Wladyslaw. 1996. Norra Gärdet. Utgrävningar 1993, 1994. Arkeologi och miljögeologi i Gamla Uppsala. Studier och rapporter 2. OPIA 11. Uppsala. s. 115-127.

Androshchuk, Fedir. 2014. Viking swords: swords and social aspects of weaponry in Viking Age societies. Stockholm.

Arbman, Holger (red). 1940. Birka: Untersuchungen und Studien. 1 Die Gräber : Tafeln. Stockholm: Vitterhets-, historie- och antikvitetsakad. Arrhenius, Birgit. 1985. Merovingian garnet jewellery: emergence and social implications. Stockholm: Kungl. Vitterhets-, historie- och antikvitetsakademien. Stockholm.

Arrhenius, Birgit och Holmqvist, Wilhelm (red) 1961. Excavations at Helgö 1 Report for 1954-1956. Kungl. Vitterhets- historie- och antikvitetsakademien. Stockholm.

Bemmann, Jan und G. Hahne, Güde. 1994 Waffenführende Grabinventare der jüngeren römischen Kaiserzeit und Völkerwanderungszeit in Skandinavien. Studie zur zeitlichen Ordnung anhand der norwegischen Funde. Berichte der Römisch-Germanischen Kommission 75. Mainz.

Beronius Jörpeland, Lena (red). 2013. Gamla Uppsala – årsredogörelse år 2012: Utbyggnad av Ostkustbanan genom Gamla Uppsala. Arkeologisk undersökning. Arkeologiska uppdragsverksamheten (UV Mitt), Riksantikvarieämbetet. Hägersten.

Christiansson, Hans & Nordahl, Else. 1989. Tingshögen and Kungsgårdsplatåerna in Gamla Uppsala. A preliminary report of trial excavations. Tor 22. Uppsala p. 245-257.

Callmer, Johan. 1997. Aristokratiskt präglade residens från yngre järnåldern i forskningshistorien och deras problematik. I: Callmer, Johan & Rosengren, Erik (red.) ”-gick Grendel att söka det höga huset-”: arkeologiska källor till aristokratiska miljöer i Skandinavien under yngre järnålder : rapport från ett seminarium i Falkenberg 16-17 november 1995. Halmstad.

Clark, John (red). 1995. Medieval finds from excavations in London. 5, The medieval horse and its equipment : c.1150 - c.1450. London.

Dahlbäck, Göran, Rahmqvist, Sigurd och Ferm, Olle (red.) 1984. Det medeltida Sverige Bd 1 Uppland, 2 Tiundaland : Ulleråker, Vaksala, Uppsala stad. Stockholm. Vitterhets-, historie- och antikvitetsakad.

Delveaux, Matthew. 2017. Patterns of Scandinavian Bead Use between the Iron Age and Viking Age, ca. 600-1000 C.E. Beads. Journal of the Society of Bead Researchers 29, 2017, 3–30.

Fallgren, Jan-Henrik. 2001. Böda socken. Ölands järnåldersgravfält Vol. 4 I: U E Hagberg, B. Stjernquist, M. Rasch, Stockholm. 9-62.

Frölund, Per. 2019. Bosättningar och jordbruk i Gamla Uppsala 200 f.Kr–600. Licentiatavhandling, Sveriges Lantbruksuniversitet. Uppsala.

- Frölund, Per, Göthberg, Hans och Ljungkvist, John. 2010. Arkeologisk undersökning. Kungsgården - Ett terrasshus från folkvandringstid och metall-detektorkartering. Gamla Uppsala - framväxten av ett mytiskt centrum. Rapport 3. Upplandsmuseets rapporter 2010:13. Uppsala.
- Frölund, Per, Ljungkvist, John och Göthberg, Hans. 2015. Kungsgården 2010: Grophus från folkvandringstid och hus från vendel- och vikingatid på Norra Kungsgårdsplatån. Arkeologisk undersökning. Gamla Uppsala - framväxten av ett mytiskt centrum, Rapport 4. Upplandsmuseet. Uppsala universitet. Upplandsmuseets rapporter 2015:03.
- Frölund, Per, Ljungkvist, John & Kjellberg, Joakim. 2017. Kungsgården i Gamla Uppsala: Hall, hantverk och hus från yngre järnålder och medeltid. Gamla Uppsala: Framväxten av ett mytiskt centrum. Rapport 8. Upplandsmuseets rapporter 2017:27. Uppsala.
- Göthberg, Hans, Frölund, Per & Fagerlund, Dan. 2014. Gamla Uppsala - åter till Berget: om undersökningen av en förtätad bosättning från äldre järnålder med begravingar från äldre bronsålder till romersk järnålder. Arkeologisk undersökning, fornlämning 614:1, Uppsala, Gamla Uppsala 21:52, Uppland. Upplandsmuseet rapporter 2014:16. Uppsala.
- Hastorf, Christine A. & Foxhall, Lin. 2017. The social and political aspects of food surplus. *World Archaeology*, 49:1. London. 26–39.
- Hedenstierna-Jonson, Charlotte. 2006. The Birka warrior: the material culture of a martial society. Diss. Stockholms universitet. Stockholm.
- Kresten, Peter. 2008. Geological analysis of selected stone artefacts from Helgö. Excavations at Helgö. 17, Workshop, p. 3. S. [148]-157.
- Lamm, Kristina 1972. Produktionen av agraffknappar på Helgö. Licentiatavhandling framlagd vid seminariet för nordisk och jämförande fornkunskap vid Stockholms universitet. Stockholm.
- Lindqvist, Sune. 1936. Uppsala högar och Ottarshögen. Stockholm.
- Ljungkvist, John (red). 2000. I maktens närhet: två boplatsundersökningar i Gamla Uppsala : Raä 285, Norra Gärdet, Raä 547 Mattsgården, Gamla Uppsala socken, Uppland. Uppsala: Societas Archaeologica Upsaliensis
- Ljungkvist, John. 2009. Kartering med metall-detektor och bebyggelsestudie i norra Gamla Uppsala. Gamla Uppsala - framväxten av ett mytiskt centrum. Rapport 2. Fastighet 21:76, 77:19 (RAÄ 240, 284, 285), Uppsala socken, Uppland. Uppsala Universitet (RAÄ dnr 321-95-2010). Uppsala.
- Ljungkvist, John och Lindkvist, Ann. 2009. Gamla Uppsala - framväxten av ett mytiskt centra. Rapport 1. Ytkartering av fynd i Gamla Uppsalas åkermark. Rapport och metodutvärdering. Fastighet 74:3 m.fl. Uppsala socken, Uppland. Institutionen för arkeologi och antik historia, Uppsala universitet. (RAÄ dnr 321-3647-2009). Uppsala.
- Ljungkvist, John, Frölund, Per och Sarén Lundahl, Jonna. 2016. Gamla Uppsala – Arkeologiska undersökningar i Offerlunden och på Östra terrassen. Arkeologisk undersökning. Uppsala 123:1 och 586:1, Uppsala socken, Uppland. Gamla Uppsala – framväxten av ett mytiskt centrum. Rapport 6. Upplandsmuseets rapporter 2015:30. Uppsala.
- Ljungkvist, John, Sarén Lundahl, Jonna & Frölund, Per. 2017. Two workshops with garnet crafts in Gamla Uppsala. Gemstones in the first millennium AD: mines, trade, workshops and symbolism: International Conference, October 20th-22nd, 2015, Römisch-Germanisches Zentralmuseum, Mainz. s. 91-102
- Näsman, Ulf. 1986. Glas och handel i senromersk tid och folkvandringstid: en studie kring glas från Eketorp-II, Öland, Sverige. Diss. Uppsala
- Ogenhall, Erik. 2017. Stenfynd och kvarnstensanalys. Utbyggnad av Ostkustbanan genom Gamla Uppsala. Arkeologisk undersökning. Rapport 2017:1_16.
- Paulsen, Peter. 1953. Schwertortbänder der Wikingzeit: ein Beitrag zur Frühgeschichte Osteuropas. Stuttgart.
- Peringskiöld, Johan. 1710. Monumenta Uplandica. Stockholm.

Petré, Bo. 1984. Arkeologiska undersökningar på Lovö D. 2 Fornlämning RAÄ 27, Lunda. Stockholm.

Rahmqvist, Sigurd. 1986. Gamla Uppsala by - Upplands största. Uppsala stads historia/utgiven av Uppsala stads historiekommitté ; under redaktion av Herbert Lundh. 7/[utgiven av Riksantikvarieämbetet samt av Uppsala kommun genom dess historie-kommitté; redaktörer: Nanna Cnattingius och Torgny Nevéus]. s. 254-271. Uppsala.

Sander, Birgitta (red). 1997. Excavations at Helgö 13 Cemetery 116, Kungl. Vitterhets- historie- och antikvitetsakad. Stockholm.

Skaare, Kolbjørn. 1968. Moneta Norwei. Norsk mynt i tusen år. Oslo.

Stolpe, Hjalmar och Arne, Ture J. 1912. Graffältet vid Vendel. K. Vitterhets- Historie och Antikvitetsakademien. Stockholm.

Sörling, Erik. 2018. Fynden från "Svarta jorden" på Björkö: från Hjalmar Stolpes undersökningar. Katalog. Uppsala: Hjalmar Stolpe-samfundet i samarbete med Institutionen för arkeologi och antik historia vid Uppsala universitet.

Trinks, Immo. & Biwall, Anders. 2011. Arkeologisk prospektering av fornlämningsmiljön Gamla Uppsala. RAÄ UV Teknik. https://issuu.com/trinks/docs/gu_report_final_small

Waller, Jutta. 1971. Dräktnålar från Helgö: paralleller och dateringsproblem. Arkeologiska institutionen, Uppsala univ. Uppsala.

Wegraeus, Erik. 1971. Vikingatida pilspetsar i Sverige - en förbisedd föremålsgrupp: Del I-II. Uppsala.

Whitehead, Ross. 2003. Buckles 1250-1800. Essex.

Wärmländer, Sebastian K. T. S., Ljungkvist, John, Jahrehorn, Max och Hennius, Andreas. 2023. A 6th-8th c. wire-drawing iron plate with silver residue from a Vendel Period workshop in Old Uppsala, Sweden. *Journal of Archaeological Science*. 51

Bilagor

- Bilaga 1. Arkeologiska objekt L1942:3118 (Norra gårdet).**
- Bilaga 2. Fyndlista L1941:3118 (Norra gårdet).**
- Bilaga 3. Osteologisk analys L1941:3118 (Norra gårdet).
Rudolf Gustavsson.**
- Bilaga 4. Vedartsanalys. L1941:3118 (Norra gårdet).
Thomas Bartholin.**
- Bilaga 5. Kontexter L1941:3097 (Norr om kyrkan) och
L1941:2381 (Östra terrassen).**
- Bilaga 6a. Stratigrafiska objekt L1941:3097 (Norr om kyrkan)**
- Bilaga 6b. Stratigrafiska objekt L1941:2381 (Östra terrassen).**
- Bilaga 7a. Fyndlista L1941:3097 (Norr om kyrkan)**
- Bilaga 7b. Fyndlista L1941:2381 (Östra terrassen).**
- Bilaga 8. ¹⁴C-analyser L1942:3118 (Norra gårdet),
L1941:3097 (Norr om kyrkan), L1941:2381
(Östra terrassen).**
- Bilaga 9. Analys av glas (L1941:3097 Norr om kyrkan).
Georg Haggren.**
- Bilaga 10. Osteologisk analys. Rudolf Gustavsson.
L1941:3097
(Norr om kyrkan) och L1941:2381
(Östra terrassen).**
- Bilaga 11. Analys av runben (L1941:3097 Norr om kyrkan).
Magnus Kjellström.**
- Bilaga 12. Konservering (L1942:3118 Norra gårdet.
L1941:3097 Norr om kyrkan. L1941:2381
Östra terrassen). Max Jahrehorn.**